

TÖISSÄ KONTROLLIN JA TUEN RAJAPINNALLA
Lastensuojelulaitosten työntekijöiden kokemuksia
rajoitustoimenpiteistä

Tampereen Yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Pauliina Valtonen
Syyskuu 2018

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

VALTONEN PAULIINA: Töissä kontrollin ja tuen rajapinnalla

Lastensuojelulaitosten työntekijöiden kokemuksia rajoitustoimenpiteistä

Pro gradu -tutkielma, 59 sivua, 3 liitettä

Ohjaaja: Kirsi Juhila

Sosiaalityö

Syyskuu 2018

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää merkityksellisiä tekijöitä lastensuojelulaitosten työntekijöiden kokemuksista lastensuojelulainmukaisista rajoitustoimenpiteistä sekä sitä, minkälaisia käytäntöjä lastensuojelulaitoksissa on, liittyen rajoitustoimenpiteisiin. Tutkimuksen aineistona on käytetty lastensuojelulaitosten työntekijöiden vapaamuotoisia kirjoitelmia, jotka on kerätty keväällä 2018. Kirjoittajat ovat saaneet kutsun aineiston tuottamiseen joko henkilökohtaisen vierailuni, esimiehen sähköpostin, tai sosionomien ja sosiaalityöntekijöille tarkoitetun Facebook-ryhmän kautta. Aineisto kerättiin sähköpostitse ja analysoinnin aluksi kirjoitelma muokattiin tunnistamattomaan muotoon. Aineisto koostuu 16 erilaisesta kirjoitelmasta.

Tarkastelen rajoitustoimenpiteitä ranskalaisen yhteiskunta- ja kulttuuritutkijan Michel Foucault'n (1926-1984) valta-analyysin pohjalta. Foucault'n mukaan vallankäytössä esiintyy useita erilaisia ulottuvuuksia ja mahdollisuuksia: lastensuojelutyön ja erityisesti lastensuojelulain mukaisessa rajoittamisessa voi yhtä lailla olla kyse asiakkaan käytöksen normalisoinnista, ohjaamisesta oikeanlaiseen käytökseen tai jopa huolehtimisesta. Tutkimusnäkökulma on fenomenologinen, tarkemmin saksalaisen Martin Heideggerin luoman hermeneuttisen fenomenologian mukainen.

Aineistoa on analysoitu Juha Perttulan kehittämää fenomenologista analyysimenetelmää mukaillen. Tutkimuksen perusteella työntekijöiden kokemuksiin rajoitustoimenpiteistä vaikuttaa 13 merkityksellistä tekijää, jotka jaottelin teoreettisen näkökulmani mukaisesti (1) rajoitustoimenpiteet vallankäytön välineenä (2) rajoitustoimenpiteet huolehtimisen välineenä ja (3) yksilöllisiin kokemuksiin. Tekijöiden laatu vaikuttaa oleellisesti siihen, onko työntekijän kokemus rajoitustoimenpiteestä positiivinen vai negatiivinen. Merkittävät tekijät ovat näkemykseni mukaan sellaisia, että niihin voidaan vaikuttaa työntekijä- tai esimiestasolla, jolloin olisi mahdollista vähentää negatiivisten kokemusten määrää.

Avainsanat: lastensuojelu, rajoitustoimenpide, kokemus, valta

ABSTRACT

UNIVERSITY OF TAMPERE

Faculty of Social Sciences

VALTONEN PAULIINA: Working on the frontier of control and support.

Experiences concerning the restriction measures from the employees working in the child welfare services

Master's thesis, 59 pages, 3 appendix pages

Supervisor: Kirsi Juhila

Social work

September 2018

The purpose of this study was to find out what kind of significant factors present themselves in the restriction measures performed according to the Child Protection Act in the Child Protection Institutions. The practices related to the restriction measures were also a thing of interest. The core research material was interviews from employees of selected Child Protection Institutions which were collected in the spring of 2018. The invitation to participate to the interviews was delivered via three methods: a personal visit to the Institution, via email through their managers or an invitation in the specific social media platform. The gathered material was sent to through email to the researcher and then anonymized. The total number of received answers was 16.

The research perspective of this study is Michel Foucault's (1926-1984) analysis of social work and its relationship to power. According to Foucault there are many aspects and possibilities in the usage of power. In the case of child protection work and more specifically in the restriction methods the desired end state might be a normalization of the client's behavior, an effort to guide the client's behavior in to the right direction or even keeping the client safe from himself. The selected research perspective is phenomenological and more specifically its hermeneutical orientation by Martin Heidegger. The analysis of the research material was done using phenomenological analysis method developed by Juha Perttula.

According the analysis there can be identified 13 different factors that influence the experiences of employees. They were divided, according my research perspective, into three different categories: (1) controlling methods, (2) caring methods and (3) individual methods. The quality of these factors was the defining variable in the respect of employee experience being positive or negative. These significant factors are, to my opinion, such in nature that their affiliation can be influenced through proper management and leadership methods.

Key words: Child Protection, restriction, experience, power

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 LASTENSUOJELUN RAJOITUSTOIMENPITEET	4
2.1 Rajoitustoimenpiteen käsite	4
2.2 Rajoitustoimenpiteiden prosessi	6
3 AIKAISEMMAAT TUTKIMUKSET	7
4 RAJOITTAMISEN VALTA	12
4.1 Kontrolloiva vallankäyttö	13
4.2. Huolehtiva vallankäyttö	17
4.3 Rajoittamisen harmaa alue	19
5 METODOLOGISIA LÄHTÖKOHTIA	22
5.1 Fenomenologinen tutkimusnäkökulma	24
5.2 Narratiivinen näkökulma	27
5.3. Sosiaalinen konstruktionismi	28
6 TUTKIMUKSEN MENETELMÄT JA TOTEUTUS	29
6.1 Tutkimustehtävä	29
6.2 Tutkimuksen aineisto	29
6.3 Aineiston analysoiminen	31
6.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	38
7 KOKEMUSTEN ANALYSOINTI KIRJOITELMISTA	40
7.1 Rajoitustoimenpiteet vallankäytön välineinä	40
7.2 Rajoitustoimenpiteet huolehtimisen välineinä	43
7.3 Työntekijöiden subjektiiviset kokemukset rajoitustoimenpiteistä	46
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	50
8.1 Työntekijöiden kokemuksia rajoitustoimenpiteistä	50
8.2. Lastensuojelulaitosten käytäntöjä liittyen rajoitustoimenpiteisiin	55
8.3 Yhteenveto	57
8.4 Tutkimuksen haasteet ja mahdolliset jatkotutkimukset	58
LÄHTEET	60
LIITTEET	67

1 JOHDANTO

Lastensuojelun tutkimus tarvitsee tilastojen tutkimisen rinnalle lastensuojelussa toimivien ja lastensuojelupalveluita saavien henkilöiden tarinoita. Tarja Pösö ja Tarja Heino toteavat, että on yhteiskunnan etu, että kansalaiset saavat tietoa siitä ”mitä lastensuojelu on”, millaisia palveluita, toimintamuotoja ja käytänteitä se sisältää. Erityisesti kokemuksellisia tarinoita kaivataan. (Heino & Pösö 2003, 593-594.)

Sijaishuollon aikaiset päätökset, lastensuojelun arjen ja käytänteiden kokemukset ovat vielä vähäisen tutkimuksen varassa (Helavirta, Laakso, & Pösö 2014, 293). Kokemuksen tutkiminen sekä kokemusasiantuntijuus ovat vuonna 2015 paljon puhuttu tapa työskennellä (Falk ym. 2013; Kostiainen ym. 2014; Rissanen, 2015), mutta arkaluontoisten asioiden sekä kyseenalaisten asiakaskokemusten nostaminen tutkimisen kohteeksi on vielä vierasta lastensuojelulle (Helavirta ym. 2014, 294). Onko niin että koska julkisuudessa lastensuojelun toimia kyseenalaistetaan niin paljon, ammattilaiset eivät uskalla sitä itse tehdä? Huostaanotosta ja sen aikaisista toimista kaivataan kuitenkin myös kriittistä tutkimusta. (Helavirta ym. 2014, 294.)

Olen työskennellyt lastensuojelulaitoksessa ohjaajana 10 vuotta. Tämän ajanjakson aikana olen nähnyt useita kollegoja ja vielä useampia asiakkaita. Jokaisen tapa toimia ja reagoida muuttuviin tilanteisiin on omanlaisensa. Tästä huolimatta lastensuojelulaitosten tulisi pyrkiä tarjoamaan lapsille turvallista ja laadukasta sijaishuoltoa. Vaihtuvien työntekijöiden, asiakkaiden ja kolmivuorotyön lomassa tämä tarkoittaa yhteneväisiä ja ennalta määrättyjä käytänteitä, rutiineja, jotka osaltaan luovat turvaa ehkä koviakin kokeneille asiakkaille. On kuitenkin käytännössä mahdotonta, että jokaiseen tilanteeseen olisi luotu laitoksissa toimintaohjeet, ja siksi työntekijät joutuvat käyttämään myös omaa harkintavaltaansa. Harkintavalta voi olla arkista, kotikasvatukselta vaikuttavaa päätöksentekoa esimerkiksi siitä, onko lapsen hyvä syödä karkkia, jos ruoka ei ole maittanut. Lastensuojelulaitosten työntekijöillä on kuitenkin huomattavaa valtaa rajata lastensuojelulain nojalla myös lapsen perusoikeuksia.

Julkisuudessa, etenkin sosiaalisessa mediassa, lastensuojelun asiakkaat kertovat omista kokemuksistaan hyvin yksipuolisesti. Vaitiolovelvollisuus estää lastensuojelun työntekijöitä nostamasta yksittäisiä tapauksia esille, ja tuntuu, että työntekijän on helpompi jättää kommentoimatta asioita, jottei aiheuttaisi itselleen hankaluuksia. Kandidaatin tutkielmassani tein tapaustutkimuksen erään entisen lastensuojelun asiakkaan kokemuksista kiinnipidoista. Kirjoittaja kuvaili kirjoitelmassaan useita eri kiinnipitoja eri laitoksissa, eri vaiheissa sijoitusprosessiaan. Analysoin narratiivin jaotteleamalla sen kirjoitelmasta nousseisiin teemoihin, jotka olivat turvallisuus, suhteet työntekijöihin, tarpeisiin vastaaminen, mielivaltainen ja laitton toiminta sekä fyysiset kokemukset. Kirjoittajan näkökulmasta kiinnipidot eivät edistäneet hänen huostaanottoprosessiaan. Päinvastoin, hän piti rajoittamistoimenpiteitä pikemminkin syynä haastavaan käytökseensä. Toisaalta, hän kertoi kirjoitelmassaan useasti käyttäytyneensä itse huonosti. Kirjoittaja ei ilmaissut missään kohtaan hyväksyvänsä omaa huostaanottoprosessiaan, eikä sen myötä myöskään häneen kohdistuvia rajoitustoimenpiteitä. Kirjoittajalla ei ollut minkäänlaista ymmärrystä, miksi häneen kohdistettiin lastensuojelun toimia. Ymmärryksen puute varmasti vaikutti kokemusten negatiivisuuteen oleellisesti.

Jatkan tässä pro gradu- tutkielmassa jatkaa saman aiheen parissa, mutta tällä kertaa selvitän työntekijöiden kokemuksia rajoitustoimenpiteistä. Lastensuojelulaitoksissa pyritään kodinomaisuuteen, mutta korostetaan kuitenkin ammattikasvatusta sekä ammattilaisten vastuuta. Työntekijät joutuvat tekemään päätöksiä hyvinkin nopeasti, mutta toisaalta joskus tilanne kehittyy hitaasti, jolloin työntekijällä on aikaa pohtia tilannetta ja käyttää pedagogista osaamistaan. Lastensuojelutyön fyysistä ja psyykkistä vaativuutta pitää tuoda tutkimusten avulla esille. Haluan tutkimuksen avulla kuvata mitä työntekijä kokee ennen rajoittamista, rajoittamisen aikana ja rajoittamisen jälkeen. Olen kiinnostunut niin fyysisistä kuin psyykkisistäkin tuntemuksista.

Työni alussa kuvaan lastensuojelun rajoitustoimenpiteiden käsitteitä sekä siihen kuuluvaa päätöksentekoa. Aikaisempia tutkimuksia liittyen lastensuojelun rajoitustoimenpiteisiin olen kartoittanut Lastensuojelulain uudistamisen jälkeiseltä ajalta, eli vuodesta 2006 alkaen. Hermeneuttisen fenomenologian mukaisesti olen analysoinut lastensuojelulaitosten työntekijöiden kokemuksia heidän kirjoittamistaan kirjoitelmista, etsinyt erilaisia merkitystekijöitä, ja jaotellut ne teoreettiseen viitekehykseeni, Michel Foucault'n valta-analyysiin nojautuen. Tutkimuksessani olen jakanut rajoitustoimenpiteet 1) vallankäytön

välineiksi 2) huolehtimisen välineiksi ja 3) yksilöllisiin kokemuksiin. Vallan välineinä käytettyjen, kontrolloivien toimenpiteiden alla on työntekijöiden kokemuksia siitä, kuinka rajoitustoimenpiteitä on käytetty vallan välineenä kontrolloimaan lapsen ei toivottua käytöstä, joskus jopa kyseenalaisin motiivein tai kriteerein. Huolehtivasti kontrolloivien toimenpiteiden alla ovat sellaiset kokemukset, joissa työntekijät ovat kokeneet toimenpiteiden olevan puhtaasti lapsen edun mukaista. Näissä kokemuksissa näkyi usein lapsen ja työntekijän välisen suhteen tärkeys ja työntekijän käsitys lapsen tarpeista. Yksilöllisiä kokemuksia ovat työntekijöiden kertomat, heihin itseensä kohdistuneet tapahtumat, kuten fyysinen väkivalta tai työntekijän saama koulutus. Tutkimuksen johtopäätöksissä pohdin muun muassa mahdollisuuksia parantaa työntekijöiden kokemuksia.

2 LASTENSUOJELUN RAJOITUSTOIMENPITEET

Tässä luvussa esittelen lastensuojelulain rajoitustoimenpidettä käsitteenä sekä prosessina. Lastensuojelulain perusteella sijaishuollon rajoitustoimenpiteitä voidaan kohdistaa kodin ulkopuolelle sijoitettuihin lapsiin laitoksissa ja perhehoidossa (ks. lastensuojelulaki 417/2007). Laitoshoidon ja perhehoidon oikeudet rajoittaa sijoitettua lasta poikkeavat toisistaan. Tutkimuksessani olen kiinnostunut lastensuojelulaitoksissa työskentelevien henkilöiden kokemuksista. *Lastensuojelulaitoksia* ovat lasten- ja nuorisokodit, vastaanottokodit ja koulukodit. Vuoden 2016 aikana kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista (17 330) 25% asui laitoshoidossa (Lastensuojelu 2016, 6). Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät valtio, kunnat sekä yksityiset yhteisöt. Yksityisen lastensuojelulaitoksen perustamiseen tarvitaan lääninhallituksen lupa. (Saastamoinen 2008, 30.)

2.1 Rajoitustoimenpiteen käsite

Käsite *rajoitustoimenpide* on kirjattu lastensuojelulakiin vasta lain osittaisuudistuksessa vuonna 2006. Rajoittaminen tapahtumana ja toimenpiteenä on kuitenkin ollut eri variaatioissaan läsnä niin kauan kuin lastensuojelun laitostyötä on toteutettu. Vanha, vuoden 1984 lastensuojelulaissa puhuttiin pakotteista, rajoitteista ja erityisistä rajoitteista. Vuoden 2006 muutokset vaativat rajoitustoimenpiteistä tarkempaa perustelua sekä asiakkaan edun valvomista. Uudistuksen tarkoituksena oli lisätä sijoitettujen lasten tasavertaisuutta sekä terävöittää kasvatuksellisten rajojen ja lastensuojelulain rajoitustoimenpiteiden eroa. Vuonna 2006 uusittu rajoitustoimenpiteitä koskevan lain osuus siirrettiin nykyiseen lastensuojelulainsäädäntöön lähes sellaisenaan. (Saastamoinen 2008, 142–143; Tarkkinen & Forsberg 2013, 661.)

Sijaishuollon rajoitustoimenpiteitä laitoksissa ovat yhteydenpidon rajoittaminen, lapsen olinpaikan ilmoittamatta jättäminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilökatsastus, henkilötarkastus, omaisuuden ja tilojen tarkistaminen sekä lähetysten tarkistaminen,

lähetyksen luovuttamatta jättäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, kiinnipito, eristäminen sekä erityinen huolenpito (Lastensuojelulaki 417/2007, 62§-72§). Rajoitustoimenpiteitä voidaan kohdistaa lapseen vain siinä määrin, mitä huostaanoton tarkoituksen toteutuminen, lapsen tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus välttämättä vaatii (Räty 2007, 490). Rajoitustoimenpiteet olen kuvannut tarkemmin liitteessä 2.

Rajoitustoimenpiteitä leimaa tuen ja kontrollin samanaikaisuus. 1950-luvulla Suomeen levinnyt oppi sosiaalisesta sopeutumattomuudesta saattoi turvattomat lapset sekä pahatapaiset, normeja rikkovat lapset lastensuojelun toimintakentälle. (Pekkarinen 2015, 19.) Tavoitteena oli nuorison turmeltumisen ehkäisy ja yhteiskunnan pelastaminen (de Godzinsky 2012, 581). Normeja rikkovan lapsen katsotaankin tänä päivänä olevan olosuhteidensa uhri. Rikoksen tehneen nuoren tilannetta katsotaan kokonaisvaltaisesti, jolloin saatetaan päätyä esimerkiksi laitossijoitukseen lapsen edun mukaisena toimenpiteenä. Tällöin toimeenpanijana ovat sosiaalihuollon työntekijät, eivät poliisit tai tuomarit. Vaikka sosiaalihuollon tarkoituksena ei ole rangaista rikoksesta, sekä asiakkaat että työntekijät joutuvat perustelemaan sekä kohtaamaan tuen ja kontrollin vastakkain asettelua edelleen toistuvasti. Osa lasten rajoittamisesta on kasvatusta ja usein onkin hankala määritellä rajoittamisen ja kasvattamisen eroa (Pekkarinen 2015, 19; Sallinen 2005, 156.)

Rajoitustoimenpiteiden tarkoituksena on auttaa osaltaan huostaanoton tarkoituksen toteuttamista sekä suojata lasta, toista henkilöä tai omaisuutta. Perustuslaki määrittää kaikille ihmisille iästä riippumatta oikeuksia ja niillä oikeuksilla on keskeinen merkitys myös alaikäisen oikeudellisen aseman kannalta. (Saastamoinen 2008, 141-143.) Kun perusoikeuksia rajoitetaan, sen on perustuttava lakiin. Rajoitusten tulee olla täsmällisiä, tarkkoja ja niiden tulee olla välttämättömiä tavoitteiden saavuttamiseksi (Räty 2012, 455). Perustuslain 19 § säätelee oikeutta ihmisarvoiseen elämään ja välttämättömään huolenpitoon. Lastensuojelulain rajoitustoimenpiteiden avulla voidaan turvata lapselle hänen tarvitsemansa huolenpito rajoittamalla perusoikeuksia, joita ovat muun muassa liikkumisvapaus, perhe-elämän suoja, fyysinen koskemattomuus, yksityisyyden ja omaisuuden suoja. Käytännössä rajoitustoimenpiteitä tulee käyttää viimesijaisesti (Saastamoinen 2008, 144).

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviran jakamassa ohjeessa todetaan seuraavaa:

”Rajoitustoimenpiteiden käyttö rangaistuksena on kielletty ja niitä saa käyttää vain siihen tarkoitukseen kuin rajoitusta koskevissa säännöksissä on erikseen määritely. Rajoitustoimenpiteistä on aina valittava lievin mahdollinen vaihtoehto ja sen käyttö on lopetettava heti, kun sen on mahdollista. Rajoituksia ei voi perustella laitoksen säännöillä, koska perusoikeuden rajoittamisen on perustuttava lakiin ja yksilölliseen, tilannekohtaiseen harkintaan. Rajoituksia ei siten voi automaattisesti kohdistaa kaikkiin yksikössä oleviin lapsiin ja nuoriin esimerkiksi tulovaiheessa niin kutsuttuna sopeutumisjaksona tai pysäyttämismenettelynä.” (Valvira, 2013, 3).

2.2 Rajoitustoimenpiteiden prosessi

Sijoitetun lapsen arki tapahtuu laitoksessa sekä läheisissä verkostoissa. Tämän vuoksi laitosten johtajilla sekä johtajan valtuuttamilla työntekijöillä on valtuuksia päättää joistakin rajoitustoimenpiteistä. Todettakoon, että kahdeksan rajoitustoimenpidettä voidaan toimeenpanna lastensuojelulaitoksen henkilökunnan päätöksestä. Lastensuojelulaki edellyttää, että laitoksen johtaja määrää omalla päätöksellään ne työntekijät, joilla on oikeus päättää rajoitustoimenpiteistä. Oikeuden saaminen edellyttää virkaa tai työsuhdetta. Tämä päätös pitäisi olla nähtävillä lastensuojelulaitoksessa. (Räty 2010, 461.)

Pääsääntöisesti lastensuojelulain mukaisista rajoitustoimenpiteistä tehdään kirjallinen hallintopäätös, joka annetaan tiedoksi lapselle tämän ollessa yli 12-vuotias, lapsen huoltajalle, lapsen vastuusosiaalityöntekijälle, sekä tarpeen mukaan muulle osalliselle, esimerkiksi yhteydenpidon rajoituksessa henkilölle, johon yhteydenpitoa rajoitetaan. Käytännössä tämä tarkoittaa kirjallisen päätöksen toimittamista asianomaisille, sekä tiedoksiannon allekirjoittamista. Näin varmistetaan asianomaisten oikeus saada kyseinen päätös kirjallisena. Kirjallisessa päätöksessä kerrotaan, minkälainen päätös on tehty, kuka sen on tehnyt ja milloin se on tehty. Tämän lisäksi päätöksessä tulee kertoa perustelut toimenpiteelle, sekä nimetä asianomaiset, joita se koskee. Asianomaiset ovat oikeutettuja saamaan lisätietoja päätöksestä niitä halutessaan. Kirjallisiin päätöksiin on pääsääntöisesti mahdollisuus hakea muutosta hallinto-oikeudesta, poisluettuna päätökset henkilökatsastuksesta, omaisuuden ja tilojen tarkastamisesta sekä lähetysten tarkastamisesta. Henkilökatsastuksesta ja kiinnipidosta ei tehdä kirjallista päätöstä, vaan

vain tarvittavat kirjaukset asiakastietojärjestelmiin sekä suulliset tiedoksiannot (huoltaja, sosiaalityöntekijä) ja kirjallinen selvitys laitoksen johtajalle (Räty 2010, 468-530). Käytännössä kirjallinen selvitys johtajalle on useimmiten yhtä kuin kirjaus asiakastietojärjestelmään, jonka johtaja käy lukemassa.

3 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Aikaisemmista tutkimuksista olen ottanut tarkasteluun niitä suomalaisia tutkimuksia, joita on tehty vuoden 2006 lastensuojelulain muutoksen, ja rajoitustoimenpide käsitteen synnyn jälkeen. Suomalainen tutkimus on ollut pääasiassa laadullista. Esittelen tässä oman tutkimukseni kannalta oleellisia tutkimuksia, ensin kotimaisia, sen jälkeen ulkomaisia tutkimuksia, vanhimmasta uusimpaan.

Taru Kekoni ja Manu Kitinoja (2008) ovat tutkimuksissaan tarkastelleet erityistä huolenpitoa lastensuojelun rajoitustoimenpiteenä. Tutkijat ovat yhteistyössä Tarja Pösön kanssa toimittaneet tutkimuksistaan yhteisraportin Erityinen huolenpito koulukodeissa (2008). Erityinen huolenpito on lastensuojelulain mukainen rajoitustoimenpide, joka tarkoittaa, että lapselle järjestetään lastensuojelulaitoksessa erityistä, moniammatillista huoltoa ja huolenpitoa. Erityisen huolenpidon aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan rajata tarpeen mukaan. Erityinen huolenpito voi jatkua enimmillään 90 vuorokautta (Lsl 71§). Erityisen huolenpidon jaksoja järjestävät siihen erikoistuneet lastensuojelulaitokset. Tutkimusten tarkoituksena on kuvata erityistä huolenpitoa lastensuojelun ilmiönä sekä käytännön toimintaa suomalaisissa koulukodeissa. Raportti koostuu kolmesta eri tutkimuksesta. Kekonin tutkimuksen aineistona on käytetty ryhmähaastatteluja, joissa ovat osallisina niin koulukotien työntekijät kuin asukkaat, sekä asiakkaiden asiakirjoja. Tutkimusten mukaan nuoret näkevät erityisen huolenpidon rajaamisen ja valvonnan muotona, kun työntekijät korostavat mahdollisuutta tarjota nuorelle aikuisen läsnäoloa ja hoivaa. (Kekoni 2008, 89–90.) Kansainvälisesti verrattuna suomalainen ammatillinen näkemys erityisestä huolenpidosta on poikkeava, sillä siinä korostuu hoidollisuus, toisin kuin muualla

maailmassa suljettu hoito liitetään usein nuorelle annettavaan rangaistukseen. (Kekoni ym. 2008, 3.) Kitinojan seurantatutkimus erityisestä huolenpidosta ja sen vaikutuksista yhdistää laadullisen ja määrällisen tutkimuksen. Aineistona hänellä oli 12 nuorten haastattelut ja useiden nuorten asiakirjoja kolmen vuoden ajalta, jotka koskivat nuorten elämää erityisen huolenpidon päätöksen aikana lähihoito-osasto Joukolassa, sekä sen jälkeistä elämää. (Kitinoja 2008, 93.) Tutkimuksen tulokset olivat monitahoisia: erityisen huolenpidon aikana nuoret kokivat osaston toiminnan kontrolloivana ja valvovana, mutta yksikön ulkopuolella tavatut nuoret kertoivat jakson olleen pysähtymisen paikka, aika rauhoittua (Kekoni ym. 2008, 152).

Etnografisessa tutkimuksessaan Riitta Laakso (2009) määrittelee lastenkotityötä muun muassa käsitteellä arkinen huolenpito. Kuitenkin valta on läsnä lasten ja aikuisten välisissä suhteissa. Laakso viittaa Annemieke van Drenthin käsitteeseen huolta pitävästä vallasta. Laakson havaintojen mukaan huolenpito liittyy niin lasten valvontaan, kuin rajoittamiseenkin lastenkodissa. (Laakso 2009, 258.)

Kaisu Muuronen, Heikki Sariola ja Marjo Varsa toteuttivat Lastensuojelun keskusliiton ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön Talentian tilaaman kyselyn sijaishuollon työntekijöille (511) vuonna 2009. Kyselyssä kartoitettiin työntekijöiden työolosuhteita, lastensuojelualan tilaa sekä sijaishuollon kehittämis- ja muutostarpeita. Kyselyn mukaan työntekijät kokivat, että lastensuojelulain mukaisissa rajoitustoimenpiteiden ohjeissa ja säännöksissä oli epäselvyyksiä. Työntekijät kertoivat kasvatuksen ja rajoittamisen rajanvedon olevan haastavaa. Lisäksi työntekijät peräänkuuluttivat koulutuksen puutetta suhteessa rajoitustoimenpiteisiin, sekä työntekijöiden keskinäisen roolijaon epäselvyyttä. (Muuronen, Sariola & Varsa 2009, 26-27, 48.)

Vuonna 2012 julkaistun lapsiasiavaltuutetun teettämän raportin mukaan nuoret ymmärsivät lastensuojelulaitosten säännöt ja osan rangaistuksistakin, kun niihin ei liittynyt epäoikeudenmukaisuutta ja rangaistusten syy-seuraussuhde oli nuorelle ymmärrettävä. Raportin mukaan joitakin rajoitustoimenpiteitä on käytetty lastensuojelulaitoksissa rangaistuksina, eikä niistä silloin ole tehty asianmukaisia päätöksiä valitusosioineen. Nuoret myös kaipasivat rajoitustoimenpiteiden päätöksiin selkeämpiä syitä sekä perusteluja siitä, kuinka kyseiset toimenpiteet turvaavat heitä. (Vario ym. 2012, 29.)

Susanna Hoikkala (2014) on tutkinut kiinnipitoa lastenkodissa alle 18-vuotiaita lastenkodissa asuvia lapsia haastattelemalla sekä kiinnipitoa koskevia asiakirjoja tutkimalla. Hoikkalan tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitä lastenkodissa tapahtuva kiinnipito on ja millaisia kiinnipitotilanteet ovat, sekä miettiä kiinnipitämiseen liittyviä kehittämisen kohteita. Asiakirjojen ja haastattelujen avulla tutkimuksessa tulevat esille sekä lasten kokemukset, että työntekijöiden näkemykset. Tutkimuksen mukaan kiinnipito on melko tavallinen toimintatapa lastensuojelulaitoksissa. Lasten kertoman mukaan kiinnipitäminen on hyväksyttävää ja tarpeellista silloin kun lapsi ei käyttäydy sallitusti. (Hoikkala 2014, 61.) Hoikkalan mukaan ammattilaisilla on kehitettävää kiinnipidon jaetussa näkemyksessä, vallan ja kontrollin elementtien tunnistamisessa ja hyväksymisessä, dokumentoinnissa ja sen huomioimisessa, että kiinnipito on yhteisöllinen ilmiö, joka tulisi huomioida tilanteen läpikäymisessä. (Hoikkala 2014, 64.)

Suomalaisen lastensuojelun vallankäyttöä on analysoitu Kai Alhasen tutkimuksessa (2014). Alhasen analyysiaineisto koostui kuudesta erilaisesta ryhmäkeskustelusta, joissa osallisina olivat lastensuojelun työntekijöiden työnohjaajat (4 ryhmää), sijoitettuna olleet nuoret (1 ryhmä) sekä huostaan otettujen lasten vanhemmat (1 ryhmä). Alhanen hyödynsi aineistoa analysoidessaan erityisesti Michel Foucault'n valta-analytiikkaa. Tutkimukseensa perustuen Alhanen löysi suomalaisesta lastensuojelujärjestelmästä kuusi uhkatekijää: palveluiden pirstaleisuus, työntekijöiden vähyys, johtamisongelmat, työntekijöiden vaihtuminen, yhteistyön vaikeudet sekä arkitiedon ohittaminen (Alhanen 2014, 7-8). Näiden uhkatekijöiden lisäksi keskusteluun osallistuneet kertoivat kokeneensa lastensuojelun toiminnassa paljon moraalista ristiriitaa. Tutkimuksen mukaan asiakkaat eivät saa ääntään kuuluville eivätkä voi vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin. (Alhanen 2014, 7-8.)

Terja Söderlund tutki ammatillisessa lisensiaattitutkimuksessaan lastensuojelulaitoksen käytäntöjä tupakanpolton puuttumisessa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa Söderlund haastatteli lastensuojelulaitoksen työntekijöitä. Tutkimuksen johtopäätöksissä todetaan, että puuttuminen alaikäisten lasten tupakointiin on ongelmallista ja epäselvää. Työntekijät kokevat, että käytännöt, laki ja lasten verkostot ovat ristiriidassa suhteessa toisiinsa. (Söderlund 2016, 4.)

Laura Steckley ja Andrew Kendrick ovat tutkineet kokemuksia fyysisestä rajoittamisesta haastattelemalla skotlantilaisia lastenkotiasiakkaita sekä lastenkotien työntekijöitä.

Tutkimuksen päätavoitteena oli antaa ääni lasten ja nuorten kokemuksille. Tutkimustulosten mukaan osa nuorista koki, että heidän menetettyään oman käyttäytymisen hallintansa oli hyvä, että työntekijä rajasi heitä fyysisesti. Jotkut nuorista kertoivat joko itse kaipaavansa tai nähneensä kuinka ikätoveri kaipaa fyysistä kosketusta, halaamista. Nuorella ei välttämättä ole kykyä pyytää työntekijältä halaamista, joten hän ajaa tilanteensa siihen, että työntekijä alkaa pitää hänestä fyysisesti kiinni. Jotkut tutkimuksen nuoret kokivat fyysisen rajoittamisen tarjoavan mahdollisuuden ahdistuksen purkuun ja näin ollen kokivat rajoittamisen positiivisena. Haastateltujen kokemuksista kävi selkeästi ilmi, että niihin vaikuttivat olennaisesti nuorten ja työntekijöiden väliset vuorovaikutussuhteet. (Steckley 2010, 120.) Sillä, miten ja miksi rajoitustoimenpide tehdään, on suuri merkitys lapsen kokemukseen. Mikäli lapsi ei ymmärtänyt miksi häneen kohdistettiin fyysistä rajoittamista, kokemukset olivat tutkimuksen mukaan pääsääntöisesti negatiivisia. (Steckley & Kendrick 2007, 4-20.)

Steckley (2011) jatkoi työtään tutkimalla työntekijän ja lapsen välistä fyysistä kosketusta rajaamistilanteissa. Steckleyn tutkimuksen teoria tukeutuu W. Bionin sisällyttävä/sisällytetty-teoriaan (*engl. containment theory*), jonka mukaan lapsesta huolehtijan tulisi tarjota lapsen emotionaalisille purkauksille tuki ja heijaste. Tämän teoreettisen näkökulman mukaan lapsesta huolehtijan tulisi tarvittaessa auttaa lasta hillitsemään ja hallitsemaan tunteensa. (Steckley 2011, 538.) Steckleyn tutkimuksen mukaan kosketuksen merkitykset olivat moninaisia, ja niihin liittyi molempien osapuolien kokemus asiasta, tapahtumat ennen rajaamista sekä rajaamisen jälkeen. Myös yleinen mielipide ja julkinen keskustelu vaikuttavat kokemuksiin. (Steckley 2011, 537.)

Yhdistäviä tekijöitä rajoittamiseen ovat tutkineet Elizabeth Perkins, Helen Prosser, David Riley ja Richard Whittington. He haastattelivat vuonna 2011 30 brittiläistä sairaanhoitajaa, jotka työskentelivät psykiatrisessa sairaalassa. Tutkijoiden mukaan päätökseen tehdä fyysinen rajoitustoimenpide vaikuttivat neljä tekijää: työntekijän ja asiakkaan välinen suhde (kuinka hyvin työntekijä tunsii asiakkaan taidot hallita käyttäytymistään), vaihtoehtojen vähyys, rajoitettavan henkilön tilan eskaloituminen sekä työntekijöiden oma arviointi mahdollisista riskeistä. (Perkins ym. 2011, 43.) Neljäsosalle haastatelluille hoitajille nousi huoli rajoittamisen vaikutuksista potilaiden hyvinvointiin, he kokivat rajoittamisen olevan stressaavaa sekä nöyryyttävää asiakkaalle. (Perkins ym. 2011, 48.)

Vaihtoehtoisia toimintatapoja rajoitustoimenpiteille ovat selvittäneet Colm Darby ja Pauline Cardwell. He ovat tutkineet sairaanhoitajien toimintatapoja ensiapuosastoilla Isossa-Britanniassa. Lääkinnällisessä hoidossa rajoittaminen jakautuu fyysiseen rajoittamiseen (kiinnipitämiseen, sitomiseen) sekä lääkinälliseen rajoittamiseen (rauhottamiseen). Darby ja Cardwell herättävät keskustelua siitä, voisiko etenkin pikkulasten hoidossa pyrkiä käyttämään enemmän lääkkeettömiä tapoja tehdä hoitotoimenpiteitä. Esimerkkeiksi he nostavat leikkimisen sekä kosketuksen ja silittämisen. (Darby & Cardwell 2011, 14.)

Kun lastensuojelussa lapseen kohdistetaan fyysistä rajoittamista, kiinnipitämistä, on lapsen edun mukaista, että tilannetta sekä siihen ajaneita tekijöitä käydään läpi sekä lapsen että työntekijöiden kanssa. Brittiläisten Roy Deveau ja Sarah Leitchin tutkimuksen mukaan jälkipuinneista on huomattavaa hyötyä sekä lapselle että henkilökunnalle ja ajan mittaan fyysisen rajoittamisen tarve vähenee huomattavasti. Asiaa on tutkittu Iso-Britanniassa pitkäkestoisessa kvantitatiivisessa tutkimuksessa, johon osallistui 10 erilaista lasten ja nuorten sijaishuoltopaikkaa. Tutkimuksen aikana kiinnipitojen jälkeiset kahden tunnin työpajat vähensivät kiinnipitojen tarvetta lähes puolella. (Deveau & Leitch 2014, 587–589.)

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden tutkiminen on Suomessa vielä vähänlaista, mikä on ymmärrettävää, sillä käsitteenä rajoitustoimenpide on vielä nuori. Rajoittamista on kuitenkin tehty lastensuojelulaitoksissa erilaisin perustein myös ennen vuotta 2006, joten aineistoa tutkimuksiin olisi varmasti saatavilla. Rajoista kiinni pitäminen kotikasvatuksen hengessä lapsen turvallisuuteen vedoten on huolehtivan ja vastuullisen aikuisen tehtävä. Kukaan vanhempi ei kuitenkaan kykene tekemään omalle lapselleen hallinnollista, lainvoimaista päätöstä esimerkiksi siitä, ettei hän saisi liikkua kodin ulkopuolella ilman vanhempaa. Vallan suhteet ovat lastensuojelulaitoksessa aivan toisenlaisia, kuin kotikasvatuksessa, tämän ovat todenneet useat rajoitustoimenpiteitä tutkineet tutkijat (Laakso 2009; Muuronen ym. 2009; Perkins ym. 2011; Alhanen 2014; Söderlund 2016). Steckley ja Kendrick (2007) tulkitsevat tutkimuksensa tuloksia niin, että vallan näkyväksi tekevän rajoitustoimenpiteen voi nähdä myös hoitavana toimenpiteenä. Olen omassa tutkimuksessani kiinnostunut, minkälaista valtaa työntekijät kokevat käyttävänsä, kun he rajaavat lapsia lastensuojelulaitoksissa. Onko vallalla käytännössä useita erilaisia ulottuvuuksia, vai onko se sellaista mielivaltaa, jota tämän päivän media tuottaa lastensuojelun asiakkaiden kokemuksina?

4 RAJOITTAMISEN VALTA

Tässä luvussa kirjoitan tutkimustani ohjaavasta teoriasta. Tarkastelen rajoitustoimenpiteitä ranskalaisen yhteiskunta- ja kulttuuritutkijan Michel Foucault'n (1926-1984) vallananalyysistä käsin. Foucault näkee vallankäytössä useita erilaisia ulottuvuuksia ja mahdollisuuksia: lastensuojelutyön ja erityisesti lastensuojelulain mukaisessa rajoittamisessa voi yhtä lailla olla kyse asiakkaan käytöksen normalisoinnista, ohjaamisesta oikeanlaiseen käytökseen. Valta on toimintaa, jota harjoitetaan kohteen voimien hallitsemiseksi, ei ainoastaan alistavaan ja riistävään tapaan, vaan myös suojelun vuoksi, sekä tuottavuuden lisäämiseksi. (Alhanen 2007, 120.)

Foucault'n *paimenvallan* käsitteen mukaisesti käytöstä ohjailemalla voidaan pyrkiä saavuttamaan jonkin näköistä sisäistä muutosta asiakkaan tavassa olla ja toimia (Foucault 2004, 130-131; 1982, 783-784 Meriluodon 2016, 84 mukaan). Olen tutkimuksessani kiinnostunut, kuinka nämä vallananalyysin näkökulmat näkyvät työntekijöiden henkilökohtaisissa kokemuksissa, kun he ovat tehneet rajoittamispäätöksiä ja olleet mukana toimeenpanemassa päätöksiä. Lastensuojelussa, erityisesti lastensuojelun rajoitustoimenpiteissä, kyse on julkisen vallan käytöstä. Lastensuojelulain 64 §: n mukaan tätä valtaa pitää käyttää vain lapsen edun mukaisesti (ks. Lastensuojelulaki 417/2007). Lastensuojelua ja lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä ja rajoituskäytänteitä koskeneet tutkimukset tarjoavat erilaisia teoreettisia tarkastelukulmia. Tutkimusten mukaan rajoitustoimenpiteiden nähdään olevan turvaa ja hoivaa antavia toimenpiteitä (Kekoni ym. 2008; Reinikainen 2009; Steckley 2011; Hoikkala 2014), mutta myös työntekijöiden tapana käyttää valtaa ja antaa lapsille rangaistuksia (Alhanen 2014; Lehtonen & Telén; Tarkkinen & Forsberg 2013). Tutkitut rajoitustoimenpiteiden dokumentit ovat luokiteltavissa turvallisuuden takaamisen tilanteisiin, kontrollin ja valvonnan tilanteisiin sekä ennakointi- ja rangaistustilanteisiin (Tarkkinen & Forsberg 2013, 668).

Jotta valta olisi valtaa, tarvitaan vuorovaikutusta, eli vähintään kaksi yksilöä. Valta on läsnä jokaisessa yksilöiden tai ryhmien välisessä suhteessa, sen muoto ja voimakkuus vain vaihtelevat. Foucault'n mukaan valta on yksilön kykyä toteuttaa tavoitteitaan suhteessa toiseen yksilöön (Lukes 2005, 67). Lastensuojelun sosiaalityössä huolenpito ja kontrolli

kulkevat käsikädessä. Lastensuojelulaitoksen henkilökunnalla on vastuu alaikäisten asiakkaiden hyvinvoinnista ja tästä vastuusta koituu myös valtaa. Työntekijöillä on tämän moraalisen vastuun lisäksi poliittinen vastuu, koska he ovat kunnan työntekijänä vastuussa siitä, että kunta hoitaa velvollisuudet sosiaalihuollon osalta. Tätä moraalista vastuuta ja valtaa säädellään poliittisesti: työntekijällä on tiettyjä lain suomia velvoitteita ja oikeuksia. (Lukes 2005, 66-67.)

Ajattelen, että käytännön tasolla tämä näkyy muun muassa lastensuojelulaitosten työturvallisuudessa, sekä työntekijöiden pätevyysvaatimuksissa. Jotta tietynlaisia rajoitustoimenpiteitä voisi toimeenpanna lastensuojelulaitoksessa, laitoksen pitää tarjota siihen puitteet: ovet pitää voida lukita, lapsen liikkumista tai yhteydenpitoa pitää voida valvoa tai rajata. Työntekijöitä pitäisi olla riittävästi työvuorossa ja heidät pitäisi perehdyttää työhönsä riittävällä tasolla. Edes lyhyisiin sijaisuuksiin ei tulisi ottaa työntekijää, jolla ei ole alalta koulutusta tai työkokemusta. Työnantajalla, kuten myös työntekijällä on vastuu huomauttaa vaarallisista olosuhteista (esim. lukitsematon veitsilaatikko keittiössä, työntekijään kohdistuva sanallinen tai toiminnallinen uhkaus) sekä esimerkiksi työn kuormittavuudesta ja henkilöstön määrän tai taitojen riittämättömyydestä.

Sosiaali- ja terveysministeriö ovat vuonna 2014 julkaisemassaan Lastensuojelun laatusuosituksessa alleviivanneet lastensuojelussa työskentelevän työntekijän vastuuta seuraavasti:

Lasten ja nuorten palveluissa toimivien ammattilaisten on tiedostettava sekä oma vastuunsa lasten kasvatuksesta työyhteisössään, että velvollisuutensa tukea vanhemmuutta. Työntekijän on myös laajemmin mielletävä vastuunsa tekemästään työstä niin lapselle, nuorelle, perheelle, omalle organisaatiolle kuin yhteiskunnallekin. Johdon on tiedostettava vastuunsa laadukkaan työn mahdollistajana ja työntekijän tukena. (Lastensuojelun laatusuositus 2014.)

4.1 Kontrolloitu vallankäyttö

Sosiaalityössä ja erityisesti lastensuojelutyössä ammattilaiset ovat yleisesti vallankäyttäjiä. Lastensuojelua määrittelee tiukat lait, mutta työntekijöillä on melko paljon oikeutta käyttää

omaa harkintavaltaa. Harkintavallan käsite tarkoittaa vapautta toimia omassa työroolissa (Evans 2010, 33). Työntekijöillä, niin sosiaalityöntekijöillä kuin lastensuojelulaitoksen työntekijöillä, on valta tehdä asiakkaille suunnitelmia, päätöksiä sekä toimenpidepäätöksiä. Sosiaalityöntekijällä on valta antaa ja olla antamatta palvelua, toisin sanoen valta päättää olla tekemättä toimenpiteitä. Lastenkodeintyöntekijät käyttävät samantapaista, lähempänä arjen toimintoja tapahtuvaa valtaa. Kai Alhanen käyttää termiä lastensuojeluvalta. Hänen mukaansa sillä on hyvä tavoite: lapsen turvallisuuden, kasvun ja kehityksen suojeleminen (Alhanen 2014, 17).

Michel Foucault'n mukaan vallankäyttöä tapahtuu, kun toiminnan osapuolet pyrkivät suuntaamaan toiminnan haluamaansa suuntaan. Tästä näkökulmasta vallankäyttö ei ole aina tukahduttavaa tai määräilevää, vaan se voi olla myös ohjailevaa. (Foucault 1994 Alhasen 2014, 17 mukaan.) Sosiaalityön näkökulmasta vallalla on ohjaileva rooli: vallan avulla työntekijät yrittävät ohjata asiakkaita normeihin, jolloin yksilöstä kasvaa yhteiskunnan tuottava jäsen. Sosiaalityön vallan tavoitteena on asiakkaan tilanteen ja yhteiskunnan normalisointi (Jauho 2010, 160). *Tarkkailla ja rangaista* teoksessa Foucault pohtii, kuinka rikoksen tekijät eriytetään normaalista poikkeaviksi henkilöiksi. Vangit yksilöidään tarkasti heidän käyttäytymisensä perusteella. Vankiloiden sisäisten sääntöjen ajateltiin tähtäävän vankien parannukseen sekä lisäävän tottelevaisuutta. Kun asiat sujuivat hyvin, vankeja palkittiin. (Alhanen 2007, 110.)

Lastensuojelulaitoksissa on paljon erilaisia sääntöjä, joilla pyritään hallitsemaan sekä ryhmää että yksilöitä ja suuntaamaan asiakkaiden toimintaa yhteiskunnan kannalta katsotusti normaaliin tekemiseen. Foucault'n mukaan yhteiskunnan tavoitteena on saattaa yksilö "käyttökelpoiseksi". Hän käyttää esimerkkinä sotilaan kouluttamista, jossa kyse ei ole pelkästään käyttäytymisen tai ajatusmaailman normalisoinnista, vaan alitajuntaisesta ehdonalaisuudesta toimia "oikein". Foucault on omissa tutkimuksissaan paneutunut erityisesti vankeinhoitojärjestelmiin ja sitä kautta kurinpidon instituutioihin. Tämän päivän suomalaista lastensuojelulaitosta ei voi verrata 1700-luvun rangaistuslaitokseen, mutta sillä on yhteneväisiä piirteitä kurinpidon suhteen: tarkkailu, arviointi ja valvonta. (Foucault 2000, 185, 401-424.)

Michel Foucault'n näkemys vallasta sosiaalityössä nivoutuu erityisesti tietoon: tieto lisää valtaa ja valta tuottaa tietoa (Powell 2013, 48; Alhanen 2007, 133). Australialaisen

tutkimuksen mukaan vanhemmat kokivat lastensuojelun työntekijät pelottaviksi vallanpitäjiksi juuri heidän tietonsa vuoksi. Työntekijät tunsivat prosessin vanhempia paremmin, he tunsivat ja tiesivät lakipykälät, sekä tiesivät koko palvelun tarjonnan. Vanhemmat tiesivät vain sen palvelun, jota työntekijä tarjosi heille. Lisäksi vanhempien oli käytännössä otettava vastaan työntekijän tarjoamat palvelut ja tehtävä työntekijän pyyntöjen mukaisesti. (Dumbrill 2010, 198.) Lastensuojelun työntekijöillä on paljon tietoa asiakkaan ja hänen perheensä historiasta. Lastensuojelussa on myös tavallista pitää viranomaisneuvotteluja, joissa asiakkaan asioista puhutaan ilman hänen läsnäoloaan. Tällainen tieto sekoitettuna lastensuojelutyön moniin viitekehyksiin tuottaa paljon erilaisia diskursseja asiakkaista sekä heidän käyttäytymisestään. Toisaalta juuri tämä tieto nyky-yhteiskunnassa tuottaa yksilöllistä hoitoa, jonka katsotaan olevan tavoiteltavissa oleva asia. (Alhanen 2007, 144–145.) Lastensuojelun työntekijä voi vedota tietoon sekä omaan ammattitaitoonsa ja näin määrittää, mikä on lapsen edun mukaista (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 40).

Kontrollin ja valvonnan näkökulma nousee esille rajoitustoimenpiteistä tehdyissä dokumenteissa, erityisesti päihteiden käytön kontrolloimisen kohdalla. Ennakoinneiksi luokiteltavissa tilanteissa päätös rajoitustoimenpiteestä on tehty etukäteen, valmisteltaessa esimerkiksi lapsen lomalta paluuta (omaisuuden ja lähetysten tarkastuspäätöksiä). Tarkkisen ja Forsbergin aineiston dokumentit sisälsivät myös tilanteita, joista selvisi, että rajoitustoimenpidettä oli käytetty rangaistuksena lapsen sääntöjä rikkovasta käytöksestä. Kaikki rajoitustoimenpidepäätökset jotka voitiin tulkita rangaistuksina tässä aineistossa, olivat liikkumisen vapauden rajoituksia. Lapsen liikkumisvapautta oli rajoitettu esimerkiksi ”huonosta käytöksestä, tupakoinnista, valehtelusta ja kiellettyjen aineiden hallussapidosta”. (Tarkkinen & Forsberg 2013, 665.)

Valta on toimintaa, jota harjoitetaan kohteen voimien hallitsemiseksi, ei ainoastaan alistavaan ja riistävään tapaan, vaan myös fyysisen suojelun vuoksi (Alhanen 2007, 120). Vallan ja väkivallan ero on Foucault’n mukaan siinä, että vallan kohteella tulisi olla mahdollisuus muuttaa toimintaansa haluttuun suuntaan sanallisesti (Norlamo-Saramäki 2009, 34). Tästä näkökulmasta osa lastensuojelun rajoitustoimenpiteistä voi näyttäytyä väkivaltana silloin, kun lapsi ei kykene psyykkisten tai fyysisten haasteidensa vuoksi toimimaan sanallisten ohjeiden mukaisesti oman etunsa mukaisesti, vaikka haluaisikin. Aina ei myöskään lastensuojelun ammattilaisten ammattitaito ja tahtotila tehdä lapsen edun

mukaisia päätöksiä ei riitä. Foucault'n mukaan valta voi olla erittäin vaarallista, kun sitä käytetään hyvän edistämisen vuoksi (Norlamo-Saramäki 2009, 36). Viitaten Valviran ohjeistukseen (Valvira, 2013), rajoitustoimenpiteitä käytetään kuitenkin myös rangaistuksena lapsen huonosta käyttäytymisestä. Lehtosen ja Telénin tekemässä selvityksessä kävi ilmi, että jotkin lastensuojelulaitokset antavat lapsen luvattomasta poissaolosta rangaistukseksi liikkumisvapaudenrajoituspäätöksen tai ottavat puhelimen nuorelta pois. Rajoitustoimenpiteiden tulisi lastensuojelulain mukaan toimia lasta suojaavana toimenpiteenä, ei kasvatukseen menetelmänä rangaistuksena. (Lehtonen & Telén, 35.) Mikäli rajoittamisesta muodostuu lastensuojelulaitoksessa sääntö, jonka sisällöllä ei ole yhteyttä yksilön käyttäytymiseen tai mahdollisuuksiin toimia toisella tapaa, tilanteessa ei useinkaan tavoiteta kasvatuksellisesti hyvää lopputulosta. Tällöin työntekijät turhautuvat, kynnistyvät ja alkavat suhtautua asiakkaisiin rankaisevasti. (Sallinen 2005, 162–163.) Tarkkinen ja Forsberg (2013) näkevät rajoitustoimenpiteet suhdetyönä, suojelullisina toimenpiteinä. Mitä enemmän sosiaalityöntekijä perustelee rajoitustoimenpiteen tarvetta ja tarkoitusta kyseiselle lapselle, sitä enemmän hän joutuu todella pohtimaan myös sen vaikutuksia hyvässä ja pahassa. Tarkkinen ja Forsberg ovat tutkimuksessaan todenneet, että lyhyet ja ytimekkäät kirjaukset rajoitustoimenpidepäätöksissä kielivät rajoituksien käytöstä rangaistuksina. (Tarkkinen & Forsberg, 2013.)

Foucault'n esittelemä näkemys sosiaalityön vallasta kontrolloivana ja ohjailevana tekijänä on näkemykseni mukaan perusteltuja tapoja ohjata lastensuojelulaitoksessa asuvan lapsen toimintatapoja yhteiskunnallisesti katsottuun ”oikeaan ja hyvään suuntaan”. Lastensuojelulaki luo rajoitustoimenpiteiden ympärille melko tiukat kriteerit, joita työntekijöiden tulisi noudattaa. Työntekijöiden harkintavalta ei ole aina loppuun asti lain kanssa saman suuntainen. Tarkkisen ja Forsbergin tutkimus osoittaa, että kontrollivallalla ja rangaistusvallalla on käytännössä hiuksen hieno ero.

4.2. Huolehtiva vallankäyttö

Vallan käyttö on hyvin tavallista kasvattavan aikuisen ja kasvavan lapsen välisessä suhteessa. Michel Foucault'n teorian mukaan valtaa käyttävä pyrkii suuntaamaan vallankäytön kohteena olevan toiminnan itse asettamaansa päämäärää kohti. Esimerkiksi lapsella on tietty nukkumaanmeno-aika, jotta hän jaksaa aamulla herätä. Tästä näkökulmasta vallan käyttö ei ole moraalitonta vaan ohjaavaa. (Alhanen, 2014, 17.) Kuten aiemmin totesin, Foucault'n mukaan valta määrittää ihmisen tapaa olla vuorovaikutussuhteessa (Norlamo-Saramäki 2009, 34). Ihmissuhteet muokkautuvat koko ajan, Foucault kuvaa suhdetta "liikkuvan suhteen peliksi" (Alhanen 2007, 106). Vuorovaikutuksessa vallanpitäjällä on mahdollisuus antaa valtaa, menettää valtaa tai pitää valta itsellään. Valtaa voidaan pitää itsellä esimerkiksi vetoamalla ammattitaitoon, lakiin, asiantuntijuuteen, ikään, sukupuoleen, vanhemmuuteen tai kokemukseen. (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 39–40.)

Rajoittaminen ja vallankäyttö ovat huolta pitävän aikuisen tehtäviä suhteessa huolehdittavaan lapseen (Mandell 2008, 243). Työntekijän valta rajoittaa pitäisi siis olla hyväntahtoista, lapsen edun mukaista. Brittiläisen tutkimuksen mukaan lastensuojelun työntekijät käyttävät rajoittavaa ja kontrolloivaa valtaa, kun kaikki muu on jo yritetty, eikä se ole tuottanut tulosta. Samassa tutkimuksessa esiteltiin eräänlainen riskianalyysi, joka voidaan tehdä asiakkaalle, joka vaikuttaa siltä, että hän on ajautumassa ongelmiin. Analyysissä pisteytettiin "huolenmäärää" erilaisissa sektoreissa, liittyen asumiseen, perheen sisäisiin suhteisiin, koulutukseen, terveydenhoitoon ja muihin viranomaiskontakteihin (Masson 2006, 31-35). Oman kokemukseni mukaan suomalainen lastensuojelun laitoshenkilökunta työstää tällaisia analyysieja ja karttoja lasten kanssa, mutta niistä ei ole käytännössä hyötyä sosiaalityölle, joka saa toimia vasta kun jotain vaarallista tapahtuu.

Michel Foucault'n vallananalyysin näkökulmasta lastensuojelun rajoitustoimissa pyritään normalisointiin. Lastensuojelutyölle ominaisia osia ovat tiedon hankinta, kontrolli, tarkkailu, harjaannuttaminen sekä jopa jonkin asteinen pastoraalivalta, jossa lastensuojelun työntekijä pyrkii näkemään asiakkaassa sisäistä muutosta, odottaa asiakkaalta itseymmärrystä ja kykyä hallita omia toimiaan. (Helén 1994, 270-278.) Tällöin instituution, lastensuojelun valta

ilmenee hallintana, jonka tuloksena voidaan pitää instituution ja yksilöiden yhteistyössä syntynyttä ihanteellista itsehallintaa. Foucault käyttää termiä *itsetekniikka*, joka ”viittaa prosesseihin, joiden kautta yksilö kehittää ja muokkaa itseään saavuttaakseen tietynlaisen olemassaolon muodon ja tavan” (Meriluoto 2016, 79). Jotta tällainen olemassaolon muoto tulisi saavutettua, ihmisen tulisi saavuttaa itsetietoisuuden lisäksi yhteiskunnan normien ja käyttäytymissääntöjen tuntemisen. Rajaamalla ja ohjaamalla, eli hallinnalla ja vallalla, lastensuojelun asiakkaita pyritään suuntaamaan normien mukaiseen toimintaan sekä määrittämään, mikä on ”hyvää, tervettä, tehokasta, esimerkillistä” toimintaa. (Foucault 1994, Meriluodon 2016, 79 mukaan.)

Foucault’n esittelemä käsite *paimenvalta* antaa omanlaisensa näkökulman lastensuojelulaitosten työntekijöiden työtehtävään: paimenvallan keskeinen ajatus on nähdä valta hyväntahtoisena kurin- ja huolenpitona. ”Paimenen tehtävä on samanaikaisesti pitää huolta laumasta ja sen hyvinvoinnista, mutta samalla pelastaa jokainen lauman yksilö. Hyvän paimenen elämään kuuluu jatkuva tasapainoilu yksilöiden pelastamisen ja lauman hyvinvoinnin välillä” (Meriluoto 2016, 84). Lastensuojelun asiakkailla on usein kipeitä kokemuksia omassa historiassaan, jonka mukaan heidät voidaan määritellä yksilöiksi, jotka kaipaavat paimenen ohjausta. Asiakkaiden vaikea menneisyys saattaa tuottaa oirehdintaa, joka uhkaa lauman (tässä lastenkodin yhteisön) hyvinvointia, ja se oikeuttaa ohjaajia vallan ja hallinnan käyttöön toimenpiteenä. Tämä valta perustuu auktoriteettiin. Yksilöä hallinnoimalla lastenkodin työntekijät huolehtivat koko yhteisöstä. (Foucault 2004, Meriluodon 2016, 84 mukaan.)

Suomalainen lastensuojelutyö pohjautuu lapsen edun käsitteeseen. Edun käsite on muuttuva, mutta yleisesti se tarkoittaa, että ”toimenpiteitä ja niiden vaikutuksia arvioidaan lapsen kannalta ja että huomio kiinnittyy lapsen tarpeisiin” (Pösö 2012, 88). Lapsen edun käsite täydentyy usein lapsen oikeuksien ja lapsen näkökulman käsitteillä. (Pösö 2012, 88). Kun mietitään lapsen etua ja rajoitustoimenpiteiden edunmukaisuutta, pitää muistaa millaisessa maailmassa lapsi elää. Minkälainen rajoittaminen hyödyttää lasta ja millainen provosoi häntä? Minkälainen elämä hänellä on panoksena? Jotta rajoitustoimenpiteellä ja siihen liittyvällä vallalla olisi hoidollinen merkitys, se vaatisi tilanteiden purkamisen lapsen kanssa. Näin lapsi ymmärtäisi, miksi rajoitustoimenpidettä käytetään ja kuinka häntä siinä yritetään auttaa. (Deveau & Leitch 2014, 589.) Kun rajaaminen on hoidollisesti toimiva, sen tarve vähenee (Kinnunen 2000, 84–85). Elaine Sharland muistuttaa artikkelissaan nuorten

luontaisista, psykologisista kehitystehtävistä, joiden mukaan nuoren tulee kokeilla auktoriteetteja sekä omia rajojaan löytääkseen omat kehitystehtävänsä (Sharland 2006, 260). Sosiaalityölle oleellista on löytää ne riskit, joita katsomme olevan hänen tulevaisuutensa kannalta vaarallisia. Työntekijän on myös mietittävä rajoitustoimenpiteen toteuttamista käytännössä: esimerkiksi yhteydenpidon rajoittaminen nykypäivänä on miltei mahdotonta, mikäli lapsi haluaa itse pitää yhteyttä.

4.3 Rajoittamisen harmaa alue

Lastensuojelulaitosten ensisijaisena tehtävänä on tarjota lapsille arkipäiväistä hoivaa ja huolenpitoa sekä mahdollistaa turvallinen kasvuympäristö. Lasten kasvattaminen harvoin onnistuu ilman rajaamista. Ammattikasvatus lastensuojelulaitoksessa on haastavaa. Lapset usein hyötyvät rutiineista ja strukturoiduista päivistä, mutta lastensuojelulakikin jo velvoittaa henkilökuntaa ottamaan huomioon yksilölliset tarpeet ja tavoitteet. Asiakassuunnitelma-neuvotteluissa asiakkaan ja perheen tilannetta seurataan ja niissä määritellään yhteiset tavoitteet. Pääsääntöisesti sekä asiakkaiden, että lastensuojelun työntekijöiden tavoite olisi tehdä laitoshuolto tarpeettomaksi ja saattaa lapsi kotiin asumaan. Lastensuojelun tarpeet ovat usein sellaisia, että niiden vuoksi asiakasta ja perhettä joudutaan laitoksen henkilökunnan puolelta valvomaan ja kontrolloimaan. (Hoikkala 2011, 247.)

Lasten kasvatuksessa kontrolloiva vallankäyttö on melko tavallinen käytäntö: huonosta käytöksestä rangaistaan lasta. Esimerkiksi kun lapsi on myöhässä kotiintuloajastaan, vanhemmat voivat antaa hänelle arestia. Tai, kun lapsi pelaa puhelimellaan yömyöhään, vanhemmat voivat ottaa puhelimen lapselta pois. Nämä ovat kasvatuskäytänteitä, joiden käyttämistä, soveltamista ja perustelemista lastensuojelulaitoksen työntekijät joutuvat miltei päivittäin miettimään. Onko kyse lastensuojelulain mukaisesta rajoitustoimenpiteestä vai kasvatuksellisesta toimenpiteestä? Mikä on näiden kahden toimenpiteen ero ja kuinka se tehdään selväksi asiakkaalle ja vanhemmalle? Sijaishuollossa oleva lapsi on julkisen vallan kohde, eikä näin ollen verrattavissa kotona asuviin lapsiin. Tämän vuoksi heidän kasvattamistaan, erityisesti rajaamista, on tarkasteltava eri lähtökohdista, kuin kotikasvatusta. (Saastamoinen 2016, 151.) Lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet

voivat olemassaolollaan jopa työntekijän näkökulmasta hankaloittaa laitostyöntekijöiden tarjoamaa kodinomaista kasvatusta, kun he joutuvat arkisissa kasvatustilanteissa miettimään, täytyvätkö tilanteessa sittenkin rajoitustoimenpiteen määritelmät.

Lastensuojelulaitosten työntekijöitä pidetään koulutuksesta riippumatta ammattikasvattajina. Perinteisesti ammattikasvattajan vastuu kasvatustyöstä ja lapsesta on rajatumpaa kuin vanhemman (esim. luokanopettaja), mutta kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen kohdalla lastenkodin ammattikasvattajan vastuu on vanhemman veroista. Lastenkodin työntekijää velvoittavat samat, yhteiskunnan asettamat, eettiset periaatteet kuin vanhempia, mutta niiden lisäksi myös ammattiin liittyvät eettiset periaatteet. Kasvatuksen katsotaan olevan ensisijaisesti kohtaamisen taitoa sekä tilanteen mukaista järjen käyttöä. Hyvän kasvattajan eettisenä ohjenuorana voidaan pitää kasvatettavan ihmisyyden kunnioitusta ehdoitta. (Värri 2004, 150-151.)

Kasvatuksesta ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, vaan pikemminkin olisi hyvä puhua erilaisista kasvatuskäsityksistä (Ikonen 2000, 118). Tämä saattaa siis tarkoittaa, että lastensuojelulaitoksessa menetellään useiden erilaisten kasvatuskäsitysten mukaisesti: karrikoidusti, jotkut työntekijät voivat sitä mieltä, että lapsia pitää komentaa, toiset sitä mieltä, että lasten tulee saada tehdä valinnat itsenäisesti. Tällaisen ilmiön estämiseksi lastensuojelulaitokset ovat luoneet toiminnalleen eettisiä toimintaohjeita, arvoja. Jotta ihmisläheinen työ olisi laadukasta, se edellyttää ihmisläheisiä arvoja, joihin toiminnan periaatteet ja menetelmät perustuvat. Arvot liittyvät ihmisen käsitykseen etiikasta, hyvästä ja pahasta. Tavallisesti arvot ovat ihanteellisen toiminnan tavoitteita, jotka ”ohjaavat ihmisen valintoja sekä arviointeja” (Partanen 2005, 10). Lähtökohtaisesti sijaishuollon yksikössä pitäisi olla kirjattuna yhdessä pohditut ja sovitut arvot, joiden päälle menetelmät ja käytänteet rakentuvat. (Partanen 2005, 7-10.)

Politiikan tutkijan Michael Lipskyn mukaan harkintavalta voidaan jakaa kolmeen osaan: sääntöihin, arvoihin ja työtehtäviin liittyviin harkintavaltaan. Lastensuojelussa laki luo säännöt, joita on noudatettava. Toisaalta, lakia pitää soveltaa ja kukin työntekijä harkitsee lain soveltamisen itse. Toki ennakkotapauksia unohtamatta. Lain soveltaminen liittyy harkintavallan toiseen osaan, arvoihin. Kunkin työntekijän arvot määrittävät sitä, millaisia päätöksiä hän missäkin tilanteessa tekee. Arvot määrittävät kunkin yksilön käsityksiä oikeudenmukaisuudesta ja etiikasta. Työtehtäviin sisältyvä harkintavallan käyttö tarkoittaa

työntekijän todellista mahdollisuutta tehdä työtään ohjeiden, sääntöjen ja arvojensa mukaisesti. (Taylor & Kelly 2006, 631.) Rajoitustoimenpiteitä harkitaan aina tapauskohtaisesti ja toteutetaan pienimmän puuttumistavan mukaisesti, joten rajoitustoimenpiteitä ei lain mukaan voi käyttää ”talon tapana”. Tämä on Kati Saastamoisen mukaan vielä hyvin tiedostamaton asia lastensuojelulaitosten ammattilaisten keskuudessa, vaikka laki tästä on astunut voimaan jo yli kymmenen vuotta sitten (Saastamoinen 2016, 155; Lastensuojelulaki 417/2007). Eduskunnan oikeusasiamies on tehnyt useampia päätöksiä asiaan liittyen (Esimerkiksi Eduskunnan oikeusasiamiehen päätökset 6.11.2013 Dnro 2777/4/12, 11.10.2012 Dnro 4371/4/11, 12.5.2015 Dnro 3585/4/14).

Tässä yksi esimerkki 31.12.2010 Dnro 4138/2/09

Laitokseen uutena tulokkaana saapunut lapsi on voitu sijoittaa erityiseen huoneeseen. Henkilökunnan mukaan huoneeseen kuuluu kaikki, mitä talossa tapahtuu. Tässä mielessä lapsi ei ole eristyksissä. Henkilökunnan mukaan huonetta ei lukita, mutta yksi aikuisista, yleensä mieshenkilö, istuu koko ajan huoneen ulkopuolella. Nuori voi koputtaa oveen, jos hänellä on asiaa.

Henkilökunnan mukaan sijoitus erityiseen huoneeseen kestää enintään 30 päivää, mutta voidaan lopettaa aikaisemmin, jos tarvetta ei enää ole. Tarvittaessa tehdään päätökset liikkumisvapauden rajoittamisesta ja yhteydenpidon rajoittamisesta.

Henkilökunnan mukaan noin 20-30 %kaikista taloon tulevista lapsista ei käy läpi em. erityistä hoitoa.

Yksityisessä lastensuojelulaitoksessa on ollut käytössä erityinen hoito, jonka kohteena olleita lapsia on pidetty muista lapsista eristettyinä ja heidän liikkumisensa on rajoitettu ao. huoneen sisäpuolelle pidempään kuin laineristämislle salliman enimmäisajan 24 tuntia sekä uuden perustellun päätöksen perusteella toiset 24 tuntia. [Laitoksen nimi] antaman selvityksen mukaan erityinen hoito on voinut kestää pisimmillään 30 vuorokautta. Selvityksen mukaan lapsi on kuitenkin aina loppuvaiheessa – siis silloinkin, kun hoito on kestänyt selvästi lyhyemmän ajan – voinut myös liikkua laitoksen kasvatushenkilökuntaan kuuluvan kanssa ulkona ja laitoksen yleisissä tiloissa. Tällöinkään lapsen ei kuitenkaan ole sallittu keskustella muiden lasten kanssa. Selvityksen mukaan erityiseen hoitoon otetulle lapselle on tehty päätös liikkumisvapauden rajoittamisesta sekä tarvittaessa yhteydenpidon rajoittamisesta. Laitoksen oman ilmoituksen mukaan päätös liikkumisvapauden rajoittamisesta on voinut joissain tilanteissa jäädä tekemättä. Päätöksen tekeminen ja mahdollisuus hakea muutosta perusoikeuden rajoittamisesta on tärkeä osa rajoitustoimenpiteen kohteen oikeusturvaa, jonka avulla häntä suojataan mielivaltaiselta kohtelulta. Korostan kuitenkin, että erityisellä hoidolla on selvityksen mukaan puututtu lapsen henkilökohtaisen vapauteen huomattavasti vakavammin kuin lastensuojelulain 69 §:ssä tarkoitettulla tavalla rajoittamalla lapsen liikkumista.

Tämän vuoksi tehdyt päätökset eivät ole vastanneet erityisellä hoidolla tosiasiaassa toimeenpantua henkilökohtaisen vapauden rajoittamista. Päätökset eivät tämän vuoksi ole olleet lain mukaisia. Selvityksen mukaan erityisessä hoidossa ei myöskään ole noudatettu eristämislle laissa asetettua enimmäiskesto. Katson, että [laitoksen nimi] käytössä olleessa erityisessä hoidossa on menetelty edellä sanotun tavoin lain vastaisesti.

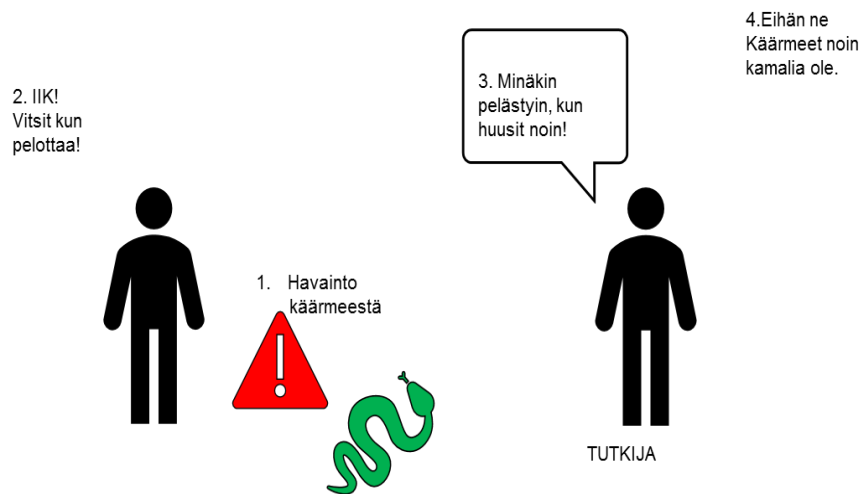
Lastensuojelun sijaishuollolle tunnusomainen tehtävä on arkisen elämän mahdollistaminen. Tämän tehtävän katsotaan sisältävän lapsen kehitystä myötäilevän, psyykkisesti ja fyysisesti turvallisen kasvuympäristön järjestämisen, sekä lapsen tarpeen mukaisen aikuiskontaktin mahdollistamisen. Arjen mahdollistamisen tehtävän rinnalle on 2000-luvun alussa nostettu myös sijaishuollon tehtävät hoivata ja kuntouttaa asiakkaitaan. Asiakkaiden psykososiaaliset ongelmat luovat ammattikasvattajillekin tietynlaisia osaamisen vaatimuksia. Lapsen kehityksen, perhetyön osaamisen, lastensuojelulain tuntemuksen ja vuorovaikutus- ja tunnetaitojen lisäksi työntekijältä vaaditaan osaamista ja ymmärrystä psyykkisten oireiden hoitoon sekä tuntemusta mm. lääkityksestä. (Pösö 2005, 202-207.)

Kati Saastamoinen, korostaa artikkelissaan "Lapsen oikeus hyvään ja perusoikeuksia kunnioittavaan sijaishuoltoon lastensuojelulaitoksissa" lastenkodissa asuvan lapsen erityisasemaa, joka ammattilaisten tulisi ottaa huomioon aina päätöksiä tehdessä, myös arkisen elämän järjestämisessä lastenkodissa. Sijaishuollossa olevat lapset tarvitsevat useimmiten poikkeuksellisen suurta huolenpitoa ja turvaa aikuisilta, eikä sen laatu saisi olla sattumanvaraista sen mukaan, mihin laitokseen lapsi tulee sijoitetuksi. On työntekijän näkökulmasta ymmärrettävää, että työhön kuin työhön, myös lastenkotityöhön turtuu ja rutinoituu, mutta juuri tämä on se kohta, jossa voidaan arvioida lastensuojelulaitoksen työntekijän ammattitaitoa. "Tämä vaatii lastensuojelussa työskenteleviltä aikuisilta paljon ymmärrystä ja pitkäjänteisyyttä" (Saastamoinen 2016, 164-165).

5 METODOLOGISIA LÄHTÖKOHTIA

Tässä luvussa avaan tutkimukseni metodologisia lähtökohtia sekä niiden vaikutusta tutkimukseeni. Kvalitatiivinen tutkimusote soveltuu sellaisten ilmiöiden tutkimukseen, joiden juurisyy löytyy ihmisen tajunnasta, yksilöiden välisestä vuorovaikutuksesta ja vuorovaikutusta sanoittavasta kielestä (Perttula 1995, 41). Fenomenologisen tutkimuksen vaiheiden keskeisinä rakennetekijöinä voidaan pitää toisen ihmisen kokemusta (1), ja tämän

tapaa ilmaista oma kokemuksensa (2), tutkijan kokemusta tämän toisen ihmisen kokemuksesta (3) ja tutkijan tapaa ilmaista oma kokemuksensa toisen ihmisen kokemuksesta (4) (Perttula 1995, 41).

Kuva 1. Fenomenologisen tutkimuksen rakennetekijät.

Minulle nämä rakennetekijät avautuvat parhaiten tekemäni kuvan avulla (Kuva 1), jossa ensimmäistä rakennetta (1) kuvaa ihmisen näköhavaintoa käärmestä, toista rakennetta (2) kuvaa ihmisen reaktio käärmehavainnosta eli pelon tunne, kolmatta rakennetta (3) tilannetta sivusta seuranneen tutkijan reaktiota näkemästään ja neljättä rakennetta (4), tutkijan kokemus tilanteesta, jossa tilanne rakentuu kaiken tutkijan jo aiemmin koetun päälle.

Tutkimuksen kohteena on yksilöllinen kokemus, eivät teorit. (Perttula 1995, 41.) Mielikuvatasolla tapahtuvan muuntelun tarkoituksena on tutkijan mielessä tapahtuvan vaihtoehtoisten merkitysten analyysin avulla selvittää tutkittavan kokemuksen ydin. Kysytään, mitä merkityssisältöjä muuttamalla kokemus lakkaa olemasta sitä mitä se on. Näin löytyvät merkitykset, jotka kokemuksen on sisällettävä ollakseen juuri kyseinen kokemus. (Perttula 1995, 44.)

5.1 Fenomenologinen tutkimusnäkökulma

Tutkimukseni tarkoitus on kuvata lastenkodin henkilökunnan kokemuksia rajoitustoimenpiteistä. Se, miten ihmiset kokevat oman olemisensa ja tekemisensä, tuottaa tärkeää informaatiota. Empiirinen tieto vähän tutkituista tai monitahoisesti määriteltävistä ilmiöistä on parhaiten saavutettavissa fenomenologisen lähestymistavan kautta. Fenomenologia on omaksuttu psykologian tutkimustavaksi, mutta Juha Perttulan mukaan fenomenologian tulisi kattaa kaikki tieteenalat, jotka tutkivat subjektiivista kokemusta. (Perttula 2011, 116.)

Fenomenologisen tutkimuksen kohteena ovat ihmisten kokemukset. ”Tutkimuksen tavoitteena on tutkittavan ilmiön kuvaaminen mahdollisimman tarkasti sellaisena, kuin se esiintyy tutkittavien yksilöiden kokemusmaailmassa” (Perttula 1995, 40). Tarkoituksena on löytää ne kokemuksen piirteet, jotka ovat välttämättömiä kokemukselle (Marttila 2012, 230). Fenomenologisessa tutkimustavassa puhutaan kahdenlaisista ilmiöistä: tajunnallisista ja sosiaalisen todellisuuden ilmiöistä. Tajunnallisten ilmiöiden perusrakenteena pidetään mielellisyyttä, merkitystä jonka ihminen luo sisäisesti. Sosiaalisen todellisuuden ilmiöt muodostuvat vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. (Perttula 1995, 41.) Fenomenologia tarjoaa minulle työskentelyvälineen, joka sopii omaan ajattelutapaani ja maailmankatsomukseeni.

Fenomenologisessa tutkimuksessa on kaksi päätutkimusperinnettä: Edmund Husslerin edustama kuvaileva ja Martin Heideggerin hermeneuttinen fenomenologia. Husslerin mukaan kaikki tieto pohjautuu kokemukseen, tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka ihmisen tietoisuus jäsentää ulkomaailmaa. Oma tutkimuksellinen näkökulmani mukailee Heideggerin luomaa hermeneuttista fenomenologian suuntausta. Heideggerin mukaan tieto kehittyy ihmisen sisäisen ja ulkoisen todellisuuden suhteessa. Heidegger on luonut tähän oman terminsä: *täälläolo* (saks. *Dasein*), ”joka kuvaa ihmisen tilannetta johon hän on syntynyt, kasvanut, tai itse vaikuttanut ja valinnut” (Virtanen 2008, 156). Täälläolo kattaa myös ihmisen sosiaalisen, historiallisen ja kulttuurillisen kanssakäymisen. (Virtanen 2008, 154–157.)

"Kokemus muodostuu ihmisen sen hetkisestä elämyksellisestä tilasta, jonka taustalla on elämäntilanne ja vuorovaikutus, jonka hän sisäisesti kokee merkityksellisenä. Käsite kokemus kuvaa ihmisen oppimisen, kasvamisen ja kulttuuriin sosiaalistumisen prosesseja" (Kokemus ja käsitys, 2018. Kajaanin ammattikorkeakoulun opinnäytetyöpakki. Teoreettinen materiaali). Juha Perttula määrittää kokemuksen rakenteeksi sen suhteen, joka liittyy yksilön sen hetkisen aistimaailman yhteen menneen elämän kanssa (Perttula 2011, 116–117). Kokemukselle oleellisia tekijöitä ovat siis yksilön sen hetkiset tunteet, elämäntilanne sekä kaikki se, mihin yksilö peilaa kokemaansa, eli historia. Kokemuksen ajatellaan olevan aina kontekstuaalista, yhteydessä siihen, kuinka yksilö tulkitsee maailmaa ja kuinka maailma tulkitsee yksilöä. (Ulvinen 2012, 51.)

Holistinen ihmiskäsitys johdattelee siihen, kuinka näen ja käsittelen kokemusta tutkielmassani. Holistisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisen olemassaolo voidaan jakaa kolmeen osioon: tajunnalliseen, keholliseen ja situationaalisuuteen. Tajunnallisuudessa tapahtuu itse kokemuksen havainnointi sekä sen liittäminen tunteeseen. Keholliseen osaan kuuluu ruumiin orgaaninen toiminta ja situationaalisuuteen ihmisen kulloinenkin tilanne. Näiden kolmen osion avulla ihminen muodostaa itselleen kokemuksen, havainnon, jolla on hänelle sillä hetkellä merkitystä. (Rauhala 2005, 31–47.)

Perttula on hahmotellut sitä, minkälaisia kokemuksia ymmärtämisen kautta tuotetaan. Hänen mukaansa erilaiset ymmärtämisen tavat synnyttävät erilaisia kokemuksia ihmisille, vaikka he käytännössä olisivatkin läsnä samassa tapahtumassa. Perttula on jaotellut kokemukset erilaisiksi *kokemuslaaduiksi* ja erottanut ne neljään ryhmään, jotka ovat tunne, intuitio, tieto ja usko (Perttula 2011, 123). Perttula toteaa, että nelijaottelu ei välttämättä ole ainoa tapa kokemuslaatuja vertailuun, mutta Perttulan mukaan ne rakentavat yhdessä kokonaiskuvan siitä, "millaisia toisistaan erottuvia kokemuksia on olemassa ja millä tavoin ymmärtäminen tutkimuksellisesti toteutuu". (Perttula 2011, 123.)

Tunnekokemukset ovat perustavanlaatuisia kokemuksia ilmiöistä. Ne eivät tarvitse toteutuakseen kieltä, ymmärrystä käsitteistä eivätkä aina toisten ihmisten läsnäoloakaan. Pieni vauvakin voi saada voimakkaan kokemuksen esimerkiksi musiikista tai väreistä. Tunteet elävät tässä hetkessä, ja ne ilmentävät kokemusta niin välittömänä kuin vain voivat. Ihmisen kasvaessa ja kehittyessä ymmärrys omista tunteista ja näin myös kokemuksista kasvaa. Tunteet laimenevat ja muuttuvat, näin myös koettu kokemus muuttuu vuosien

saatossa. (Perttula 2011, 125). Kokemusta tajunnallisesta varmuudesta kutsutaan intuitioksi. Varmuus on läsnä alusta asti ja varmuus vahvistuu kokemuksen edetessä. Intuition kokemusta on vaikea kuvailla kielellisesti, jonka vuoksi sitä on vaikeaa myös jakaa toisten ihmisten kanssa. Perttula antaa arkiseksi erimerkiksi intuitiosta kokemuksen, jossa ihminen havaitsee ymmärtävänsä toista, vierasta ihmistä, poikkeuksellisen hyvin. Perttulan mukaan tämä kokemus on usein molemminpuolinen ja selitettävissä juurikin sillä, että näiden ihmisten intuitiot ovat samankaltaiset. (Perttula 2011, 126-128.)

Tiedonkokemus tarkoittaa olemassa olevaa ymmärrystä aiheesta, ”koen että tiedän tämän”. ”Tieto on ihmisen oman tajunnallisen rakennustyön tulosta” (Perttula 2011, 128). Eli informaatio on muovautunut ja rakentunut ihmisen tajunnassa tiedoksi. Tieto sellaisenaan on hyvin häilyvä käsite ja siihen ei liitykään samanlaista varmuutta, kuin intuition tai tunteeseen. Tietoon sekoittuu arkielämässä hyvin paljon muita kokemuksia, jotka osaltaan rakentavat varmuuden pohjaa tiedolle. Kokemus uskosta on luonteeltaan tulevaisuuteen suuntautuva ja sellaisenaan muuttumaton. Uskon rakennusaineena toimivat tunteet ja elämäntilanteet, ja pääasiassa usko suhtautuu tulevaisuuteen toiveikkaasti, jopa huolettomasti ”uskon, että asiat vielä selkeytyvät”. Usko kokemuksena vaikuttaa valintoihin ja toimintaan tässä hetkessä. (Perttula 2011, 131.)

Analyysia tehdessäni en voi olla tutkijana ottamatta huomioon omia kokemuksiani, sekä sitä, millaisia ajatuksia toisen kokemukset minussa herättävät. Koska kirjoittajien kokemuksista saattaa olla jo jonkin aikaa, minun on hyvä tiedostaa, että heidän kirjoitelmissa kuvailluissa kokemuksissa ja niihin liittyvissä merkityksissä on mukana heidän oma ymmärtämisensä sekä tulkintansa tilanteista kirjoitushetkellä, ei kokemuksen syntyhetkellä. Näin ollen kokemus on vuosien saatossa muuttanut muotoaan. Uran alkupäässä hankittu kokemus on saattanut muuttua muotoaan, kun työntekijä on ehkä kouluttautunut lisää, ja ennen kaikkea hänelle on kertynyt useampia, erilaisia kokemuksia aikaisempien lisäksi. Luotan kuitenkin siihen, että kokemuksen syvimmat merkitykset eivät ole ajan kuluessa hälventyneet, vaan päinvastoin.

5.2 Narratiivinen näkökulma

Hannu L. T. Heikkisen (2010) mukaan narratiivisuuden käsite on moniulotteinen. Se voi olla joko työn tekemisen tapa, jolloin elämänkerrallisten tuotosten kirjoittamista ja kertomista sovelletaan käytännön työssä, esimerkiksi hoitotyössä, mutta myös tutkimuksesta käytettävä käsite. Narratiivisuudesta voidaan käyttää myös *tarinallisuuden* käsitettä. Tieteellisessä dialogissa narratiivisuuden käsitettä on Heikkisen mukaan käytetty eri tavoin: käsitteellä voidaan viitata tiedonprosessiin, tietämisen tapaan ja tiedon luonteeseen (Heikkinen 2015, 143,145). Narratiivisuus on liitetty tällöin usein konstruktivistiseen tiedonkäsitykseen (Heikkinen 2015, 156–157). Ihmisten tieto, käsitys asioista ja identiteetistään rakentuu narratiivien avulla. Narratiivit, tarinat muuttuvat sen mukaan, millaisia kokemuksia ihminen kokee. Tarinat rakentuvat toistensa päälle ja ne ovat aina sidoksissa aikaan, paikaan ja sosiaaliseen ympäristöön. Narratiivisuuden käsitettä voidaan käyttää myös kuvaamaan tutkimusaineistoa, itse materiaalia tai sen laatua. Narratiivinen aineisto on tarinaa, kerrontaa, joko suullisesti tai kirjallisesti tuotettua. Narratiivi eli kertomus kuvaa omassa tutkimuksessani aineiston muotoa, eli kerään ihmisten kokemuksia kirjoitelmien muodossa. (Heikkinen 2000, 48-49; 2015, 157.)

Kun kokemusta lähestytään narratiivisesti, tieto kokemuksesta on kontekstoituu aikaan ja paikkaan, siihen kyseiseen sosiokulttuuriseen toimintaympäristöön, jossa kokemus rakentuu ja eletään. Tutkijana minulla on tavoitteena esittää kokemusta koskeva tieto sellaisissa merkityksissä, joita kirjoittajat ovat kirjoitelmissaan antaneet. Tutkijan on pyrittävä perehtymään tutkittavaan ilmiöön. (Sandelin 2012, 170.) Oma työkokemukseni on antanut minulle hyvin laajan kokemuksen ja sen mukaan myös ymmärryksen lastensuojelun rajoitustoimenpiteistä. Olen ollut noin 10 vuotta lastensuojelulaitoksessa töissä, ja työni vuoksi olen ollut mukana päättämässä ja toimeenpanemassa erilaisia lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä. Olen perehtynyt aiheeseen sekä käytännön näkökulmasta että tutkimusnäkökulmasta. Oma perehtyneisyyteni vaikuttaa oleellisesti kirjoitelmien tulkintaan: "Kertomus on koetun välittämistä ja sellaisena aina tulkintaa" (Marttila 2012, 226).

5.3. Sosiaalinen konstruktionismi

Tutkimukseni eräs tausta on myös sosiaalisessa konstruktionismissa, jossa kertomusten ajatellaan muodostuvan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Konstruktionismissa painottuu katsomus, jonka mukaan ihmisten tieto ympäristöstä ja identiteetistä kehittyy kertomusten kautta. Kertomukset muovautuvat jatkuvasti ja niitä syntyy lisää, uusia ja päällekkäisiä kertomuksia. Konstruktionistinen käsitys kokemuksen tiedosta edustaa tietoteoreettista relativismia, jonka mukaan tietäminen on suhteellista. Aika, paikka ja tarkastelijan olosuhteet vaikuttavat tietämiseen. (Heikkinen 2010, 147.) Tutkimuksessani työntekijöiden kirjoitelmat ovat kunkin omia kertomuksia erilaisista tilanteista.

Sekä fenomenologiseen että narratiiviseen lähestymistapaan liittyy kiinteästi sosiaalinen konstruktionismi. Ihmistä pidetään kielellisenä, kulttuurisena ja sosiaalisena olentona, jonka tietäminen sekä kokeminen ovat suhteessa toisiin ihmisiin, sekä ympäristöön (Sandelin 2012, 169). Kertominen on kulttuurisesti jäsentynyttä jopa silloin, kun kertoja kertoo kaikkein yksityisimmistäkin kokemuksista. Kertoja pyrkii tekemään omaa kokemustaan ymmärrettäväksi, itselleen sekä tekstinsä lukijalle. Yksittäisen ihmisen kokemukset muokkaavat yhteistä käsitystä todellisuudesta, kuten suuremman joukon yhteiset kokemukset muokkaavat yksilön suhtautumista ja käsitystä ilmiöistä. Lastenkodin tapahtumat ovat kiinteästi yhteydessä tiettyyn aikaan ja ympäristöön ihmisen elämässä, mutta jälkikäteen muisteltuina ja kirjoitettuina ne ovat muokkautuneet ajan saatossa. Kun menneitä muistellaan ja niistä kirjoitetaan, kerronnan sisältö muodostuu nykyhetken ehdoilla. (Sandelin 2012, 170.)

Omassa tutkimuksessani pyrin hahmottamaan kirjoitelmien avulla kirjoittajan kokemuksia. Kirjoittaja on saanut vapaasti valita oman tapansa kirjoittaa sekä käyttää hänelle sopivia sanoja ja termejä. Hän on saanut myös vapaasti rajata kokemuksensa jakamista kanssani ja kertoa kirjoitelmaansa vain niistä kokemuksista, joita haluaa jakaa. Oman haasteensa tutkimukselleni luo omat kokemukseni rajoitustoimenpiteistä, joita olen saanut kokea lastensuojelun työntekijän näkökulmasta. Tutkimukseni pohdinnassa mietin, millainen kirjoittajan kokemus olisi voinut olla, ja kuinka kokemuksesta olisi voitu tehdä erilainen ammattilaisten toimintaa muuttamalla. Tutkimukseni tutkittavat kokemukset ovat syntyneet erityisissä oloissa, lastensuojelun sijaishuollossa, työpaikoissa. Fenomenologisen ja

sosiaalisen konstruktionismin näkökulmien mukaan en voi kuitenkaan olla ottamatta huomioon kaikkea sitä kirjoittajan kokemaa, jonka hän on kokenut ennen varsinaisia tutkimukseni kohteita, kokemuksia rajoitustoimenpiteistä. Narratiivisuuden käsitteellä kuvaan tutkimukseni aineistoa eli kirjoitelmaa. Analyysissä narratiivisuus ei näy vahvasti mutta pohdinnassa mietin kirjoittajan tekemiä rajauksia kokemusten jakamisessa kanssani.

6 TUTKIMUKSEN MENETELMÄT JA TOTEUTUS

6.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänäni on selvittää:

- 1) Millaisia merkityksellisiä tekijöitä on lastensuojelulaitosten työntekijöiden kokemuksissa rajoitustoimenpiteistä
- 2) Minkälaisia käytäntöjä lastensuojelulaitoksissa on liittyen rajoitustoimenpiteisiin

6.2 Tutkimuksen aineisto

Aineistona käytän keräämiäni lastensuojelulaitosten työntekijöiden kirjoittamia kirjoitelmia. Kirjoitelmapyynnössä pyysin työntekijöitä kertomaan laitosten käytänteistä sekä heidän omista kokemuksistaan. Näitä teemoja pyysin avaamaan esimerkiksi tilannekuvausten avulla. Tavoitteena oli saada aineiston laadusta riippuen 10-20 kirjoitelmaa. Pyysin tutkimuslupaa kirjoitelmien keruuseen kuudesta lastensuojelulaitoksesta Uudeltamaalta.

Aloitin aineiston keruutyön olemalla yhteydessä lastensuojelulaitosten johtajiin. Kerroin omista tavoitteistani ja toiveistani aineiston suhteen ja kysyin, saanko heidän puolestaan

kutsua heidän alaisiaan tutkimukseeni vastaajiksi. Johtajat olivat myötämielisiä. Muutamaan lastenkotiin johtaja antoi tutkimusluvan lähetettyäni heille lupa-anomuksen ja tutkimussuunnitelman, muutamiin laitoksiin oli virallisempi menettelypolku tutkimusluvan saantiin. Kirjoitelmien keräämisen lisäksi anoin tutkimusluvilla myös luvan tehdä haastatteluja työntekijöille. Kaikki tarvittavat luvat sain joulukuussa 2017. Työstin tutkimuskutsua pro gradu- tutkielmaseminaarissa sekä lastensuojelussa työskentelevien kollegoiden palautteen perusteella. Tammikuussa 2018 lähetin johtajille sähköpostin, joka sisälsi kutsun tutkimukseen (Kts. LIITE 1). Johtajat jakoivat sen ystävällisesti laitostensa hoito- ja kasvatushenkilöstölle.

Tarjosin lastensuojelulaitoksille myös mahdollisuutta, että tulen paikan päälle tapaamaan työntekijöitä ja houkuttelemaan heitä vastaamaan tutkimukseeni. Menemällä fyysisesti laitoksiin tapaamaan mahdollisia osallistujia, annoin tutkimukselle kasvoni ja samalla pystyin jakamaan yhdenvertaisuuttani kertomalla hieman omista taustoistani ja tutkimuksen tarkoituksesta. Joissakin laitoksissa vierailin paikan päällä tapaamassa työyhteisöjä, kertomassa tutkimuksestani ja motivoimassa henkilöstöä osallistumaan kirjoitelmien kirjoittamiseen. Vierailut laitoksissa kestivät pääsääntöisesti noin 30 minuuttia ja ne toteutettiin työryhmien muiden kehittämis- tai työnohjauspäivien sisällä. Työntekijät vaikuttivat kiinnostuneelta aiheesta ja teema herätti paljon keskustelua. Myös tarkentavia kysymyksiä tutkimuskutsusta esitettiin.

Helmikuun alussa aineistoa oli koossa ainoastaan kahden kirjoitelman verran, joka hieman huolestutti minua. Lähetin kutsun uudelleen sähköisesti laitosten johtajille ja tiedustelin tutkimuksen ohjaavalta opettajalta mahdollisuutta julkaista kutsu myös internetissä. Sain ohjaajalta luvan julkaista kutsun tutkimukseen kahdessa sosiaalialan Facebook-ryhmässä: Sosiaalityöntekijöiden uraverkostossa sekä Sosionomien uraverkostossa.

Keräsin kirjoitelmat sähköpostin välityksellä. Kirjoitelmat lähetettiin minulle sähköpostiosoitteista, joissa usein kävi ilmi lähettäjän etu- ja sukunimi, yleensä myös työpaikka. Kirjoittajat olivat myös pyytämättä kokeneet tarpeelliseksi kertoa hieman omasta työkokemuksestaan sekä tämän hetkisestä työpaikasta. Nämä tiedot kuitenkin poistin kirjoitelmista ennen analysointia, sillä tarkoituksenani ei ollut tuottaa tutkimuksen sivussa minkäänlaista rekisteriä. Lopulta sain aineistooni 16 kirjoitelmaa, yhteensä 31 sivua tekstiä kirjasinkoolla 12 ja rivivälillä 1,5.

6.3 Aineiston analysoiminen

Tutkimukseni aineistona ovat kirjoitelmat, joita lastensuojelulaitosten työntekijät ovat pyynnöstäni tuottaneet (kts. LIITE 1). Kirjoitelmien pohjalta pyrin hahmottamaan ja tekemään tulkintaa lastensuojelulaitosten rajaamisen tavoista sekä työntekijöiden henkilökohtaisista kokemuksista. Analyysin teossa olen hyödyntänyt Juha Perttulan kehittämää fenomenologista analyysimenetelmää, sekä Liisa Kiviniemen esimerkkiä siitä (Kiviniemi 2012, Giorgin 1993;1997, 154 mukaan). Kiviniemi analysoi omassa väitöskirjatyössään aineistoa seitsemän vaiheen avulla: "1) Kokonaiskuvan luominen aineistosta 2) Merkityksen sisältävien yksiköiden erottaminen 3) Merkityksen sisältävien yksiköiden muuttaminen tutkijan kielelle 4) Aineistolähtöisten sisältöalueiden muodostaminen 5) Tutkijan kielelle muutettujen merkityksen sisältävien yksiköiden liittäminen aineistolähtöisiin sisältöalueisiin 6) Sisältöalueittain etenevän yksilökohtaisen merkitysverkoston muodostaminen 7) Yksilökohtaisten merkitysverkostojen muodostaminen" (Kiviniemi 2012, 155).

Teoriani ohjailee minua kiinnittämään huomiota rajoittamisen ulottuvuuksiin normalisoivina toimenpiteinä sekä huolta kantavina, jopa hoivaavina toimenpiteinä. Olen kiinnostunut työntekijöiden psyykkisistä ja fyysisistä kokemuksista sekä siitä, kuinka työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutussuhteet ovat vaikuttaneet kokemukseen. Analyysivaiheessa omat kokemukseni ja odotukseni aineiston sisällön suhteen saivat uuden merkityksen. Minun piti tehdä töitä tiedostaakseni oman käsitykseni rajoitustoimenpiteistä ja antaa tilaa aineistolle. Oman työkokemukseni ja tutkimukseni teorian pohjalta oletin kirjoitelmissa esiintyvän seuraavan laisia teemoja: fyysiset kokemukset, suhteet, muiden ja omaisuuden turvaaminen, lapsen hyvinvointi ja lapsen tarpeeseen vastaaminen. Odotin myös, että työntekijät olisivat pohtineet rajoittamisen ja kasvattamisen yhdistämisen haasteita, kuten esimerkiksi tilanteita, joissa työntekijät pohtivat, pitääkö tapahtumasta tehdä rajoitustoimenpidepäätös, vai oliko kyse "vain" kasvatuksellisesta toiminnasta.

Aloitin aineiston analysoinnin lukemalla aineiston kokonaisuudessaan, jolloin sain suuripiirteisen kokonaiskuvan kokemuksista. Aineistoa analysoidessani hahmottelin ensin tutkimusaineistosta kokonaiskuvan (vaihe 1), loin kokemuksista aikajanan: mitä tapahtui ensin, mitä sen jälkeen, kuinka kirjoittaja kokee tilanteen kaiken tämän jälkeen. Osa

kirjoitelmista oli kirjoitettu hyvin tarinan muotoon, ja niitä oli aikajatkumon näkökulmasta helppo seurata. Osa kirjoitelmista hyppeli tilanteesta toiseen ja välillä kirjoittajat kuvailivat yleisiä käsityksiään asioista.

Tämän jälkeen aloin poimimaan merkityksiä sisältäviä kokemuksia (vaihe 2). Luin kirjoitelmia uudelleen ja uudelleen ja merkkasin niistä toistuvia asioita, jotka liittyivät kokemukseen, sen laatuun ja siihen vaikuttaviin asioihin. Päällimmäisenä minulle jäivät mieleen kirjoitelmista teemat ”tilanteiden ennakointi” ja ”työntekijöiden osaaminen”. Nämä teemat toistuivat useassa kirjoitelmassa ja nivoutuivat myös yhteen. Alun perin merkityksellisiä tekijöitä oli 21, mutta niitä nimeämällä (vaihe 3) ja uudelleen järjestelemällä löysin toistuvuutta kokonaisuudessaan 13 merkittävän tekijän verran. Muutaman kerran luettuani aineiston läpi jäsentelin kirjoituksista seuraavanlaisia teemoja, esiintymismäärän mukaisesti yleisestä harvinaisempaan:

- a. Ennakointi (13)
- b. Tilanteiden purku (11)
- c. Työntekijän motiivi (10)
- d. Kokemusten fyysisyys (10)
- e. Turvallisuus (7)
- f. Yhteistyö ja työhyvinvointi (7)
- g. Työntekijöiden soveltumattomuus alalle (6)
- h. Rajoittamisen arkisuus (5)
- i. Hoidollisuus/Lapsen tarpeisiin vastaaminen (5)
- j. Koulutus (5)
- k. Vuorovaikutussuhteet (4)
- l. Dokumentointi (2)
- m. Resurssit (2)

Näitä 13 nimeämääni tekijää tai teemaa aloin analysoida teoreettisen viitekehykseni puitteissa (vaihe 4), jossa rajoitustoimenpiteet ovat kontrolloivia toimenpiteitä (1) vallankäytön välineinä, (2) huolehtimisen välineinä (3) yksilöllisiä, subjektiivisia kokemuksia. Nämä teemat jaottelin teoreettisen viitekehykseni alle seuraavasti ja jatkoin Kiviniemen

mallin mukaisesti analysoinnin vaiheeseen 5. Aineiston analyysin eteneminen vaiheisiin 6 ja 7 on kuvattu tutkimuksen luvussa 7 Kokemusten analysointi kirjoitelmista.

Kontrolli vallankäytön välineenä

c. Työntekijän motiivi:

Tämän teeman alla näkyy rajoittamisen ympärillä oleva ”harmaa alue”, jonka sisällä saatetaan käyttää rajoitustoimenpiteitä kasvatustyön työvälineinä ja jopa rangaistuskeinoina. Tämä on kontrollivaltaan sisältyvä ääripää, jossa voidaan hyvin kyseenalaistaa vallankäyttäjän motiivi, tahto tehdä lainmukaista ja lapsen edun mukaista päätöstä. Usealle kirjoittajalle oli jäänyt rajoittamistilanteissa tunne, että tilanteessa ei olla mietitty täysin asian merkitystä lapsen näkökulmasta tai lapsen edun mukaisesti, vaan työntekijät tekevät päätöksiä vahvistaen omaa auktoriteettiasemaansa suhteessa lapsiin. Jotkut kirjoittajista jopa arvioivat, ettei kollega ole ollut tunnekuohunnassa kykeneväinen tekemään lain mukaisia päätöksiä tai kollega on liioitellut tilannetta, jotta ”pääsisi tekemään rajoitustoimenpiteen”.

g. Työntekijöiden soveltumattomuus alalle:

Monissa kirjoitelmissa pohdittiin työntekijöiden ammattitaitoa sekä soveltuvuutta alalle, jopa persoonallisuutta. Tämän teeman olisi voinut myös sijoittaa huolehtimisen teeman alle erilaisen näkökulman (työntekijöiden soveltuvuus) avulla, mutta tässä kohtaan käsittelyyn on otettu kirjoitelmien otteet koskien esimerkiksi provosoiduksi tulemista ja työntekijöiden omaksumia, kyseenalaisia toimintatapoja. Näin ollen näen tämän teeman jopa kyseenalaistavan työntekijöiden kyvyn käyttää harkintavaltaa heidän yrittäessään kontrolloida lapsia.

h. Rajoittamisen arkisuus:

Arkisuus sellaisenaan ei välttämättä ole kontrolloivaa, vaan usein jopa turvaakin luova elementti. Työntekijöiden asenne rajoitustoimenpiteitä kohtaan voi kuitenkin luoda arkisuuden näkökulmasta turhankin kontrolloivaa ilmapiiriä, jolloin rajoitustoimenpiteiden erityisyyttä ja lapsen yksilöllistä etua ei aina muisteta huomioida. Tällöin arkiselta tuntuvat asiat voivat menettää merkityksensä, jolloin ensimmäisenä mainittu asia, rajoittamisen ”harmaa alue”, saa lisää tilaa. Tästä näkökulmasta arkisuus voi lisätä kontrollia.

Kaikissa näissä teemoissa voidaan kyseenalaistaa rajoitustoimenpiteiden lainmukaisuus ja sen myötä koko toimenpide lapsen edun mukaisena päätöksenä. Työntekijät käyttävät heille ammattinsa puolesta suotua valtaa harkitsemattomasti tai joskus jopa harkitusti lapsen edun vastaisesti. Vallankäytön elementit ovat näkyvimmillään fyysisissä tilanteissa, joissa sekä lapsen että työntekijöiden tunteet ovat pinnassa, mutta myös arkisiksi muuttuneiden toimintatapojen ylläpitäminen (esim. puhallutus) ei ole lastensuojelulain mukaista rajaamista. On ehkä ymmärrettävää, ettei kukaan kirjoittajista rohkennut kertoa omakohtaisia ”ylilyöntejä” rajoitustoimenpidepäätösten teosta. Näistä tapahtumista on kuitenkin tehty tutkimusta lasten näkökulmasta. Tarja Pösö havaitsi tutkiessaan nuorten kokemuksia koulukotielämästä, kuinka työntekijät käyttävät huumoria omituisesti: ”Huumorin varjolla tapahtui paljon nuorten yksilöllisyyden sivuuttamista tai sillä leikittelyä”, kuvasi Pösö (Pösö 2004, 98). Pösön mukaan huumori oli lähes yksiselitteisesti yksisuuntaista, työntekijältä nuorelle. Nuoret kertoivat Pösölle, kuinka tähän kohteluun ”tuli vain opetella, että juttujen pitää mennä toisesta korvasta ulos”. (Pösö 2004 97–98.) Tämä toimii esimerkkinä työntekijän ja nuoren väliseen valtajärjestelyyn sekä siinä, kuinka työntekijän on valtaansa mahdollista käyttää, hyvin huomaamattomasti.

Vallan käytön päämäärät ja niihin pääsemiseksi tarkoitetut keinot aiheuttavat toisinaan moraalista pohdintaa vallan käytön oikeuksista (Alhanen 2014, 17). Kai Alhasen tutkimuksen mukaan erityisesti sijoitettuina olleet nuoret kokivat ajoittain lastensuojelun toiminnan moraalittomaksi. Heidän arvionsa mukaan moraalittomuus johtuu osaltaan 2000-luvun suomalaisen yhteiskunnan arvoista, joita ovat taloudellinen tehokkuus, ihmisten välineellisyys ja eriarvoisuus. Heidän kohtaamansa kohtelu aiheutti joissakin nuorissa epäuskoa suomalaiseen yhteiskuntaan ja halua vetäytyä yhteiskunnasta pois. (Alhanen 2014, 61.)

Kontrolli huolehtimisen välineenä

a. Ennakointi:

Kirjoitelmissa kuvattu ennakointi liittyi työntekijöiden kyvykkyyteen arvioida tilanteita ja työskennellä aktiivisesti niin, ettei rajoitustoimenpiteitä tarvitsisi käyttää. Joissakin tilanteissa itse rajoitustoimenpide on tietynlaista ennakointia, jonka voi ajatella olevan myös huolenpitoa, jolla voidaan estää tilanteiden tai henkilöiden tilan huononeminen.

b. Tilanteiden purku:

Rajoitustilanteiden purku, sekä toimintatapojen ja itse rajoituspäätösten ymmärretyksi tuleminen asiakkaan näkökulmasta vaatii usein keskustelua sekä työntekijöiden kesken että työntekijän ja asiakkaan kesken. Asiakkaan kuuleminen ja toimenpiteistä ja päätöksistä keskusteleminen yhdessä auttaa kaikkia ymmärtämään tilannetta.

e. Turvallisuus:

Kirjoitelmissa kerrottiin toistuvasti, kuinka rajoittamista tehdään lapsen edun mukaisesti ja turvallisuuteen vedoten. Muutamassa kirjoitelmassa kuvattiin toimenpiteitä, joilla turvataan esimerkiksi kiinnipitotilannetta, joissakin kuvattiin puhalluttamisella olevan suora yhteys lapsen fyysisen kunnon turvaamiseen.

i. Hoidollisuus:

Lastensuojelulaki ei tunnista termiä ”hoidollinen kiinnipito”, mutta kirjoitelmissa tämä termi esiintyi. Hoidollisuus ikään kuin kumosi kiinnipidon erityisyyden lain mukaisena rajoitustoimenpiteenä, johon ryhtyminen vaatii erityisiä perusteita ja asianmukaisen prosessin ainakin kirjaamisen yhteydessä. Hoidollisen kiinnipidon tarpeellisuutta en sinällään tässä tutkimuksessa kiistä tai vahvista, vaan mukailen kirjoittajien omia kokemuksia, joiden mukaan joillakin lapsilla on erityisiä tarpeita ja niihin on kyetty antamaan vastetta kiinnipitämällä.

k. Erilaiset vuorovaikutussuhteet:

Henkilökohtaisena kokemuksena erilaiset ihmistenväliset vuorovaikutussuhteet vaikuttavat kokemuksiin rajoittamistilanteissa. Työntekijöiden väliset sekä työntekijöiden ja asiakkaiden väliset suhteet saivat kirjoitelmissa huomiota.

Rajoitustoimenpiteen toimeenpaneminen tulisi olla viimesijainen keino vaikuttaa lapsen olemiseen ja käyttäytymiseen. Kun työntekijät ennakoivat tilanteita ja ”sammuttelevat pieniä tulipaloja”, voidaan välttyä kokonaan tarpeesta tehdä rajoitustoimenpidepäätöksiä. Ennakoiminen vaatii työntekijöiltä läsnäoloa, tilanteiden tulkittamista. Tilanteiden kärjistyessä siihen, että työntekijä joutuu tekemään rajoitustoimenpidepäätöksen, hän pohtii lapsen etua, hänen ja muiden läsnäolevien turvallisuutta. Toimenpiteen jälkeen asiasta keskustellaan yhdessä lapsen kanssa, annetaan lapselle kuulluksi tulemisen tunne ja

yritetään kasvattaa yhteistä ymmärrystä tilanteesta. Lapsesta huolehditaan läpi prosessin. Jotkut kirjoittajista ajattelevat, että itse rajoitustoimenpide voi olla hoidollinen kokemus. Tässä lienee kyse työntekijöiden erilaisista koulutuksista ja suuntauksista.

Kiinnipitoa tutkinut Susanna Hoikkala toteaa, että Suomessa kiinnipito mielletään lastensuojelulakiin perustuen hoidolliseksi toimenpiteeksi, jonka tarkoitus on suojata lasta sekä muita lähellä olevia tukien kiinnipidettävän lapsen ihmisarvon toteutumista. Kiinnipitämisen hoidollisen ja turvaa antavan ajattelun perustelevat vuorovaikutusteoriat, psykodynaamiset teoriat sekä traumaterapeutiset teoriat. Sylissäpitohoitoa on alun perin alettu kehittää autististen lasten hoitomenetelmänä. Ulkopuolisen tarjoama fyysinen kontrolli katsotaan myös tarjoavan lapselle turvallisuutta hajanaisen minäkuvan sekä tunteiden tunnistamisen ja niiden hillitsemisen opettelussa. (Hoikkala 2014, 10–11.) Kun aikuinen ottaa raivoavan lapsen syliin, hän pysäyttää tuhoavan käytöksen sekä osoittaa lapselle välittävänsä tästä ja kykenevänsä pitämään lapsen turvassa. ”Kiinnipidon tarkoitus on tehdä itsensä tarpeettomaksi”, kuten Seppo Kinnunen toteaa (2000, 84–85).

Kiintymyssuhdeteorialla on vankka pohja lastensuojelun laitoshoidossa. Joillakin rajoitustoimenpiteillä pyritään tukemaan lapsen asettautumista sijaishuoltopaikkaan sekä mahdollistamaan lapsen ja työntekijän välisen suhteen alkaminen ja kehittyminen. Liikkumisvapauden rajoituksella voidaan rajoittaa lapsen liikkumista yksin laitoksen ulkopuolella. Tällöin lapsi viettää paljon aikaa työntekijän kanssa ja saa aikuisen läsnäoloa. John Bowlbyn (1907–1990) kehittämän kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsen tasapainoinen kehitys vaatii lapselle tärkeiden aikuisten pysyvyyttä sekä läsnäoloa päivittäisessä elämässä (Bowlby 1975, Rusasen 2011, 27 mukaan). Paljon laitoksesta poissaolevalle lapselle liikkumisvapauden rajoitus voi olla keino mahdollistaa tasapainoinen kehitys. (Rusanen 2011, 27.)

Yksilölliset kokemukset

d. Fyysiset kokemukset:

Kirjoitelmissa kuvattiin fyysisiä reaktioita jännitystilanteisiin sekä fyysisiä vammoja.

f. Yhteistyö ja työhyvinvointi:

Työntekijöiden yhteiset arvot, työn tavoitteet sekä erilaiset toimintatavat haastavien tilanteiden jälkisestä käsittelystä esiintyvät kriittisessä mielessä miltei joka toisessa kirjoitelmassa. Toimiva, vuorovaikutuksellinen työyhteisö ja selkeät toimintamallit rajoittamistilanteissa toivat varmuutta työntekijöille ja lisäsivät työhyvinvointia.

j. Koulutus:

Lastensuojelulain mukaisiin rajoitustoimenpiteisiin liittyvä koulutus on kirjoitelmien perusteella puutteellista. Ammatillaiset toivoivat koulutuksen lisäämistä sekä ammattiopinnoissa että työpaikoilla. Työntekijöitä huolestutti myös saatujen koulutusten erilaisuus, jonka vuoksi työntekijöillä on poikkeavia toimintamalleja työyhteisöjen sisällä. Toimintamallien yhteneväisyyteen toivottiin koulutusta.

l. Dokumentointi:

Lastensuojeluala, kuten muutkin sosiaali- ja terveysalan dokumentointityöt ovat vuosikymmenten aikana muuttuneet sähköisten tietojärjestelmien yleistyttyä. Uusi, vuodesta 2006 voimassa ollut lastensuojelulaki velvoittaa rajoitustoimenpiteiden prosessin laillisuutta ja sen myötä asianmukaisia kirjallisia päätöksiä ja tiedoksiantoja. Joissain kirjoituksissa tämä dokumentoinnin monimutkaisuus todettiin lastenkotityötä hankaloittavana asiana.

m. Resurssit:

Lapsia sijoitetaan lastensuojelulaitoksiin erilaisilla päätöksillä ja ne eroavat toisistaan oleellisesti, kun on kyse lastensuojelulain mukaisista rajoitustoimenpiteistä. Lastensuojelulaitoksessa avohuollon sijoituksen päätöksellä (Lsl 37§) olevaan lapseen ei voida kohdistaa rajoitustoimenpiteitä, mutta kiireellisesti sijoitettuun (Lsl 38§) ja huostaan otettuun (Lsl 40§) lapseen voidaan. Kirjoitelmissa kerrotaan työntekijöiden kokemuksista, joiden mukaan joskus avohuollon sijoituksessa olevaan lapseen olisi tarve voida kohdistaa rajoitustoimenpiteitä, mutta koska lapsi on lastensuojelulaitoksessa avohuollon päätöksellä, ei työntekijöillä ole tarvittavissa olevia resursseja käytössä.

Yksilöllisten kokemusten alle on jaotellut sellaisia teemoja, jotka ovat olleet työntekijöiden omia havaintoja fyysistä reaktioista tai vammoista tai tilanteita, joissa työntekijä kokevat, ettei voi vaikuttaa asioihin itse. Yksilölliset kokemukset ovat usein sellaisia, joihin työntekijät

”tottuvat” ikään kuin alaan kuuluvina hättatekijöinä. Nämä tekijät ovat oman näkemykseni mukaan useimmiten sellaisia (pois lukien yllättävät fyysiset vammat ja työntekijöiden fyysiset reaktiot), joihin voisi saada muutosta esimiestasolla tehdyin toimenpitein, tai työyhteisössä yhteisesti sopimalla toimenpidemuutoksista.

6.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Eettisesti hyvän tutkimuksen tulee olla rehellinen, huolellinen, avoin, asianmukaisesti suunniteltu sekä kunnioittaa aikaisempia tutkimuksia (Hirvonen 2006, 31). Oman tutkimukseni kohdalla tämä tarkoittaa huolellista perehtymistä aikaisempiin tutkimuksiin sekä aikaisempien tutkimustulosten huomioimista analyysitulosten pohdinnassa. Tutkin haastavaa aihetta, työntekijöiden henkilökohtaisia kokemuksia lastensuojelun rajoitustoimenpiteistä. Lastensuojelun toiminnasta kertominen voi olla haasteellista, kun työntekijä joutuu pohtimaan asiakkaansa tietosuojaa. Minun pitää käsitellä saamaani materiaalia vaitiolovelvollisena sekä niin, ettei tutkimusmateriaali joudu muiden käsiin eikä se ole yhdistettävissä materiaalin kirjoittajan oikeaan henkilöllisyyteen. Kirjoittajan henkilöllisyyden anonyymiuden lisäksi minun tulee huolehtia, että siinä esiintyvät henkilöt eivät ole tunnistettavissa. Materiaalin kirjoittaja on vastannut kirjoituspyyntöni vapaaehtoisesti. (Mäkinen 2006, 114–120.)

Avoimuus ja rehellisyys liittyvät tutkimuksessani erityisesti metodologian mukaisesti tehtyyn analyysiin, jossa nostan esille rehellisesti kaiken, minkä analyysistä saan irti. Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet liittyvät arkipäiväisesti omaan työhöni lastenkodissa, joten minulla on niistä myös omat mielipiteet sekä omat kokemukset. Tutkimus luo minulle haastetta olla sekoittamatta omia mielipiteitäni aineiston analyysiin. Toisaalta valitsemani metodologiset näkökulmat antavat minulle myös mahdollisuuden pohtia aineiston kirjoittajien kokemusten lisäksi heidän kokemustensa vaikutusta omiin kokemuksiini. Ensisijaisesti tarkoitukseni on kuitenkin keskittyä kirjoittajien kokemuksiin, sillä sitä varten heiltä on kirjoitelma pyydetty ja lupa kirjoitelmien tutkimiseen saatu. Olen kirjoitelmapyynnöissäni kertonut kokoavani työntekijöiden omia kokemuksia sekä kertonut kokemusten olevan tärkeitä aiheita

tuotavaksi julki. Minun pitää tutkimuksessani huolehtia, että tämä tutkimustavoitteeni täyttyy ja näin ollen palvelee myös tutkittavia. (Honkatukia, Nyqvist & Pösö 2006, 296–299.)

Vaikka tutkin tässä tutkimuksessa vain 16 henkilön kokemuksia, aihe koskettaa tuhansia suomalaisia lastensuojelun työntekijöitä sekä sijaishuollon asiakkaita, joilla on kokemuksia lastensuojelun rajoitustoimenpiteistä. Jokaisen kokemukset ovat omanlaisiaan, henkilökohtaisia. Jos kykenen analysoimaan yhden ihmisen kokemuksia häntä kunnioittavasti, saattaa tutkimukseni silti herättää eriäviä mielipiteitä, jopa loukatuksi tulemisen kokemuksia tutkimuksen ulkopuolelle jääneissä. Olen antanut mahdollisuuden usealle osallistua tutkimukseen, eivätkä he ole halunneet tätä mahdollisuutta käyttää. Siitä huolimatta minun tulee valmistautua siihen, että loukkaan tutkimuksellani jotakuta: lastensuojelun ammattilaisia, nykyisiä tai entisiä lastensuojelun asiakkaita, heidän vanhempiaan. (Honkatukia, Nyqvist & Pösö 2006, 314.)

Tutkimuskutsun mukana lähetin tutkimusluvut sähköisesti, mikäli sellaiset oli vaadittu kyseisessä lastenkodissa. Näin mahdolliset osallistujat havaitsivat tutkimukselle annetun suostumuksen ja tuen työnantajan taholta. Tutkimuskutsun mukana en lähettänyt tutkimussuunnitelmaa, enkä erikseen maininnut tutkimuskysymystä tai teoriaa, johon tutkimusnäkökulmani pohjautuu. Olin kutsussa kertonut, että halutessaan osallistujat voivat kysyä minulta lisätietoa joko sähköpostitse tai silloin, kun menen lastenkoteihin tapaamaan mahdollisia osallistujia. Pohdin etukäteen, millaista tietoa tutkimuksesta haluan antaa vastaajille. Tutkimuskysymyksessä ei sellaisenaan ole mitään, miksi sitä ei voisi saattaa osallistujien tietoon. Niissä paikoissa, joissa kävin fyysisesti paikalla, oli luontevaa kertoa muun keskustelun ohella näkökulmani olevan kaksinainen: näen rajoitustoimenpiteet tapahtumia ja toimintaa normalisoivina sekä toisaalta huolta kantavina toimenpiteinä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2001, 27.) Tutkimukseni havaintoihin ja tulkintaan vaikuttaa olennaisesti oma työhistoriani lastensuojelulaitoksissa. On huomioitavaa, että samasta laadullisesta aineistosta joku toinen tutkija tekee todennäköisesti erilaisia havaintoja ja tulkintoja. (Puusa 2011, 124.)

7 KOKEMUSTEN ANALYSOINTI KIRJOITELMISTA

7.1 Rajoitustoimenpiteet vallankäytön välineinä

c. Työntekijän motiivi

Kukaan kirjoitelman kirjoittajista ei lähtenyt kyseenalaistamaan tai pohtimaan omaa ammattietikkaansa suhteessa rajoitustoimenpiteisiin, mutta vastauksista löytyi useita esimerkkejä siitä, joissa kirjoittajat miettivät kollegoidensa motiiveja rajoitustoimenpiteissä.

” Rajoittaminen oli seurausta mm sääntörikkomuksista, väkivaltaisesta käytöksestä tai hatkailusta.”

” Toistuvasti olen törmännyt tilanteisiin, joissa rajoitustoimenpidettä ei ole pystytty perustelemaan kasvatuksellisuudella tai hoidollisuudella.”

”Toisinaan liikkumisvapauden rajoitusta saatettiin väläytellä myös rankaisukeinona.”

Omakohhtaisen virhearvioinnin tai vääränlaisen toimintatavan myöntäminen on ilmeisen haastavaa. Hyvä, että vaikeaa teemaa käsitellään kuitenkin edes toisen toimijan kautta. Asian nostaminen esille kertoo, että myös vuonna 2018 lastensuojelulaitoksissa käytetään lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä erilaisina rankaisuin ei-toivottavasta käytöksestä. Jo pelkkä valta-asetelman ylläpitäminen puheen tasolla lastensuojelulaitoksen työntekijän ja lapsen välillä on vallan käyttöä. Valta-asetelma ja sen tuoma työntekijän auktoriteettiasema esiintyi kirjoitelmissa toistuvasti.

”Muistan työurani alkuaikoina paljonkin kuulleen vanhemmilta työntekijöiltä sitä, että tilanteet täytyy viedä aina loppuun asti muuten lapsi ei enää koskaan tottele työntekijää.”

”Tilanteissa, joissa nuori itse ei ymmärrä rajoituksen perusteita ja vastustaa sitä, onkin erityisen tärkeää, että pystyy perustelemaan rajoituksen nuorelle ja itselleen.”

” Itseä pienempien lasten kohdalla tilanteet voivatkin olla epäselviä, milloin kyse on kiinnipidosta ja milloin tavallisesta kasvatuksesta.”

g. Työntekijöiden soveltumattomuus alalle

Työntekijöiden kokemusten mukaan rajoitustoimenpiteiden soveltaminen lastenkotityössä on yhteydessä työntekijän ammattitaitoon. Ammattitaitoa voi vastausten perusteella kartuttaa työkokemuksella ja koulutuksella, mutta myös asiakastyöhön soveltuvuudella on myös iso merkitys.

" Uskonkin vakaasti, että aloittelevan työntekijän on helppo toisinaan mennä toimenpiteiden taakse, sen sijaan, että kohtaisi lapsen tai nuoren ja hoitaisi tilanteet kohtaamalla. ...älykäs työntekijä kykenee erottamaan ne tilanteet, joissa rajoitustoimenpide on aidosti asiakkaan hyväksi ja milloin pelkkä kohtaaminen eri riitä."

"...on niin ohjaajasta kiinni, millaisia menetelmiä hänellä on käytössä..."

" Jos tilannetta ei hoideta alusta loppuun asti ammattitaitoisesti ja kyseisen tilanteen aiheuttamalla vakavuudella sekä vahvuudella, voi esimerkiksi kiinnipitotilanne olla hyvinkin traumaattinen kokemus lapselle."

"Jos työntekijä tekee päätöksiä kuin liukuhihnalla, pitää olla huolissaan."

Kirjoitelmissa kuvattiin myös kollegoiden maltin menettämistä ja sen vaikutusta haastavissa tilanteissa. Provosointia tapahtuu kirjoitelmien mukaan sekä lasten että ammattilaisten puolelta. Erittäin huolestuttavaa on, että kirjoitelmien perusteella tapahtumista ei keskusteltu työntekijöiden kesken, jolloin epäammattimaisesti toimineen työntekijä on hiljaisesti hyväksytty työyhteisössä.

" Muistan kuitenkin monia tilanteita, joissa työntekijä provosoi (varmaankin tahattomasti) käytöksellään lasta ja tilanne päättyi lopulta kiinnipitoon...ohjaajan huono päivä tai oma ahdistus/vitutus tjs. vaikutti vahvasti siihen, miten hän jaksoi ottaa lapsen käyttäytymistä vastaan."

" Kiinnipitotilanteessa yhden työntekijän pinna oli kuitenkin turhan kireällä kaikista aikaisemmista tapahtumista johtuen, jolloin koin työntekijän käyttävän turhan paljon voimaa itse kiinnipitotilanteessa. "

" Eräskin työntekijä, pitkän linjan laitostyöntekijä, oli ns. suojatyöpaikalla. Aina sai työpäivän suunnitella niin, ettei hän vaan joutuisi niiden haastavimpien lasten kanssa tekemisiin, että päivästä tulisi rauhallinen. Lopulta kävikin överit ja tämä työntekijä jäi sitten pitkälle lomalle..."

h. Rajoittamisen arkisuus

Työntekijät perustelevat rajoitustoimenpiteiden käyttöä lastensuojelulailla, jolloin rajoittamisen on tarkoitus turvata lasta tai muita läsnä olevia ihmisiä. Rajoitustilanteissa lapsi ei ole ymmärtänyt lastensuojelun työntekijöiden sanallisia toimintaohjeita, joilla on pyritty muuttamaan lapsen käytöstä: rauhoittumaan, elämään ilman päihteitä tai lopettamaan itseensä kohdistuvaa kaltoinkohtelua. Työntekijät kuvailevat lastensuojelulaitosten ”talon sääntöjä”, joiden mukaan esimerkiksi juuri laitoksessa lapsen kotilomia tai liikkumisvapautta rajoitetaan, koska lapsi on työntekijöille vielä vieras. Lastenkodeilla on hyvin arkisilta tuntuvia sääntöjä, joissa myös työntekijät kokevat tasapainoilevansa lakiin perustuvien rajoitustoimenpiteiden ja kodinomaisen kasvatustyön rajamailla. Työntekijä voi tulkita toimintansa olevan kodinomaista kasvatuksellista rajaamista, mutta laitososuhteissa tilanne saattaa vaatia rajoitustoimenpidepäätöstä.

”Lastensuojelulain mukaisen rajoittamisen ja kasvatuksen raja hämärtyy mielestäni sellaisissa tilanteissa, kun nuorelta olisi esim. täysin perusteltua ottaa puhelin, läppäri tms. yöksi pois, jotta turvataan nuoren unen saanti ja sitä myöden esim. aamulla lähtö kouluun...”

”...käytännössä rajoittaminen tapahtui kuitenkin epävirallisella, päätöksettömällä kiellolla liikkua laitosalueen ulkopuolella.”

” Laki velvoittaa työntekijöitä toimimaan toisinaan sellaisissa tilanteissa missä kotiloissa selvittäisiin pelkällä maalaisjärjen käytöllä.”

Tapahtumahetken ollessa akuutti, rajoitustoimenpiteen näkökulma voidaan katsoa painottuvan lapsen turvallisuuden takaamiseen, mutta arkisena käytäntönä siinä on voimakas kontrollin elementti. Rajoitustoimenpiteillä pyritään kontrolloimaan lasten elämää myös pitkäjänteisesti, tekemällä esimerkiksi pitkäkestoisia huumeseu-lähetteitä sekä puhalluttamalla nuoria säännöllisesti. Tavoitteena on kontrollin avulla ohjata nuoria päihteettömyyteen.

” Tiettyjen nuorten kohdalla esim. liikkumisvapauden rajoitus on mielestäni hyvinkin tarpeellinen, mikäli lapsella on taipumus päihteiden käyttöön, väkivaltaisuuteen tai itsetuhoiseen käytökseen, mutta ensin on hyvä kokeilla muita keinoja...”

” Liikkumavapauden rajoittamista käytetään usein vain vähentämään aikuisten huolta, kun resurssit tai kiinnostus ei riitä tarjoamaan kauaskantoisempia ratkaisuja.”

” Esimerkkinä tulee heti mieleen nuorisoikäisten puhallutus. Jos nuori tulee laitokseen päihtyneenä tai siitä on epäily, yleensä nuori puhallutetaan automaattisesti.”

Lastenkotityön haasteellisuutta ei peitelty kirjoituksissa. Kirjoitusten perusteella laitokset ovat profiloituneet hyvin erilaisiin asiakkaisiin. Joissakin laitoksissa rajoitustoimenpiteitä tehdään niin harvoin, että kun sellainen pitäisi tehdä, työntekijät ovat epävarmoja ja tarkistelevat lakipykälää ja soveltamisohjeita useista eri lähteistä. Toisissa laitoksissa rajoitustoimenpiteitä tehdään hyvin rutiininomaisesti, arkipäiväisesti. Rajoitustoimenpiteiden arkisuudessa saattaa piillä vaara siinä, että rajoitustoimenpiteiden erityisyyttä ja niiden yksilöllisiä etuja lapselle ei pohdita tarpeeksi.

” Mielestäni rajoitustoimenpiteet ovat läsnä arjessa jatkuvasti joko ihan konkreettisesti tai ainakin ajatuksen tasolla.”

” Käytännössä huumeseuoloja otetaan tietyiltä nuorilta säännöllisesti päihitteettömyyden varmistamiseksi. Ne ovatkin meille oikeastaan arkipäivää ja menevät siinä sivussa jo aika rutiinilla.”

”...hoidamme ne nuoret, joita muut ei hoida...rajoitustilanteet ovat arkipäivää, nuoret rajattomia.”

7.2 Rajoitustoimenpiteet huolehtimisen välineinä

a. Ennakointi

Ennakointi ja arviointi ovat lastenkodin työntekijöiden ammattiosaamisen alueita. Oleellinen osa ennakointia on vuorovaikutussuhteiden luominen asiakkaisiin ja heihin tutustuminen. Kirjoitelmissa kerrotaan työntekijöiden tekemistä havainnoista, joilla he ovat voineet ennustaa tilanteiden eskaloitumista, mutta onneksi myös ammattitaidosta, jolla ennakoimalla ja toimimalla tietynlaisesti, työntekijä on oletettavasti voinut muuttaa tapahtumien kulkusuuntaa ja antanut lapselle turvallisuutta ilman rajoitustoimenpiteitä. Joku nosti esille myös lastenkotityössä yleisesti käytetyn keikkatyövoiman haitallisuuden: tuntemattomien työntekijöiden kanssa lapset ovat turvattomampia ja haastavia tilanteita tulee vieraiden aikuisten kanssa enemmän. Vieraat työntekijät myös turvaavat omaa selustaansa nopeammin rajoitustoimenpiteillä, siinä kun tutut työntekijät jaksaisivat työstää asioita lasten kanssa ilman vastaavanlaisia rajoitustoimenpidepäätöksiä.

” Monesti rajoitustoimenpiteitä pystyi ennakoimaan melko helposti, koska merkit olivat esillä lapsen tai nuoren käyttäytymisessä jo aamusta lähtien.”

"Ennakointi oli hyvä ottaa huomioon lasten kanssa työskennellessä, sillä näiden patoutuneiden tunteiden huomioiminen ja sanoittaminen saattoivat laukaista lasten pahaa oloa, jolloin se ei purkautunut ulos uhkaavana käytöksenä tai jonakin vastaavana toimintana."

"Lastensuojelu rajoittaminen on haastavaa, tasapainoillaan aina arvioinnin ja ennustamisen kanssa. Emme voi tietää etukäteen, miten kukin päätös lapseen vaikuttaa, voimme vain kokemukseemme ja tietotaitoomme perustuen arvioida päätöksen vaikutuksia."

b. Tilanteiden purku

Tilanteiden jälkikäteinen käsittely esiintyi useassa kirjoitelmassa. Työntekijät kertoivat, että tilanteita puidaan sekä lasten kanssa, tilanteessa läsnä olleiden työntekijöiden kanssa, että usein tilanteesta poissaolleiden vanhempien kanssa. Erityisiä toimintamalleja tilanteiden käsittelyyn ei kirjoitelmissa esitelty, sen perusteella voi olettaa, että malleja on yhtä monta kuin on työntekijöitä ja tilanteita.

"Kävimme aina lasten kanssa tilanteet läpi jälkeensä melko pian tapauksen jälkeen."

"Lapsia ei koskaan jätetty yksin vaikeiden tunteiden kanssa vaan niiden kanssa pyrittiin lasta auttamaan parhaamme mukaan."

Joissakin kirjoitelmissa kerrottiin työpaikan kulttuurin olleen sellainen, että työntekijä joutui selviytymään haastavan tilanteen käsittelystä yksin. Toisinaan tilanteet käsiteltiin työyhteisössä, mutta kohtuuttoman ajan kuluttua. Haastavuutta ja kuormittavuutta työn lisänä työyhteisö, joka ei anna tukeaan jäsenelleen, on usein kestämaton tilanne työntekijälle.

"Olisin toivonut asian käsittelyä (debriefing) myöhemmin työyhteisötoimesta, mutta näin ei tapahtunut. Ilmaisin asian myös työnohjauksessa, mutta minulle lähinnä naurettiin tilanteesta."

e. Turvallisuus

Turvallisuus ja lapsen etu ovat sanapari, jonka lastensuojelun ammattilaiset ovat sisäistäneet, ainakin verbaalisesti. Rajoitustoimenpiteiden perusteiden todetaan kirjoitelmissa pohjautuvan nimenomaan arvioon siitä, onko rajoittaminen lapsen edun mukaista, ja onko se ainoa keino turvata lapsi itse tai lähettyvillä olevat ihmiset.

"Rajoittaminen perustuu paljon turvallisuuden takaamiseen ja kasvatukselliseen ohjaamiseen."

"...rajoitustoimenpiteet ovat myös työntekijän selän turvaamista hankalissa tilanteissa mutta toisaalta lisäävät byrokratiaa ja laitosmaisuuksia."

"Lapsen puhalluttamiseen olen joutunut harvoin. Tämä tehty sen takia, jotta tiedetään päähtyneen lapsen kunto, että onko tarvetta toimittaa lapsi terveydenhuollon piiriin vai riittääkö lepo ja vesi."

i. Hoidollisuus

Joissakin kirjoitelmissa kerrottiin lasten tarpeista rajaamiseen. Erityisesti kiinnipito nähtiin myös hoidollisena toimintamuotona vastaamaan lapsen tarpeita. Hoidollinen tai terapeutin kiinnipito tai käsite holding-otteesta ei kuulu lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden piiriin, siksi lain mukainen rajoitustoimenpide ei ole perusteltavissa hoidollisuudella. Hoidollisena toimenpiteenä kiinnipito voi joskus olla jopa suunniteltu, jota lastensuojelulain mukainen kiinnipitäminen taas ei voi olla. Hoidollisten menetelmien käyttöön saattavat vaikuttaa lastenkotien omat kulttuurit kuten myös henkilökunnan käymät koulutukset ja asiakkaiden kanssa tehdyt hoitosuunnitelmat.

"...joskus lapsen käytös on ollut lähes ennalta arvattavaa, että mitä hän hakee toiminnallaan."

"Kollega oli kerran tilanteessa, jossa piti voimakkaassa tunnetilassa olevaa lasta sylissään. Lapsi oli väsynyt, itkuinen ja kiihtynyt, ja yritti lyödä itseään. Ohjaaja otti lapsen syliin ja esti tätä satuttamasta itseään. Kuitenkin kun ohjaaja höllensi otetta, ei lapsi rimpuillut pois. Tapahtuman jälkeen kävimme keskustelua, oliko kyseessä kiinnipito vai ei."

"Olen aikaisemmin kokenut, että kiinnipitoa ei aina käytetä viimeisenä keinona rauhoittaa tilanne vaan se on otettu käyttöön jo paljon aiemmin. Kiinnipitohan pitäisi olla hoidollinen keino lasta varten eikä auktoriteetin vahvistamista tai vallankäyttöä."

k. Erilaiset vuorovaikutussuhteet

Lastenkodit, joissa lapset asuvat huostaan otettuina, ovat useimmiten osoittaneet lapselle oman henkilökohtaisen työntekijän, joka hoitaa lapsen käytännön asioita. Tavallista on, että tästä työntekijästä tulee lapselle myös emotionaalisella tasolla läheisempi, kuin lastenkodin muista työntekijöistä. Lastenkodit panostavat tämän "omaohjaaja-suhteen" luomiseen suunnitelmallisella työllä. Tutut aikuiset luovat lapsille turvallisuutta ja aikuisten on helpompi havaita lasten käytöstä ja sanattomiakin viestejä heidän ollessa tuttuja.

"Lapsia oppi melko hyvin tuntemaan, minkä johdosta merkit pystyi havaitsemaan melko varhain ja tarkasti."

"Ajattelisin niin, että työntekijät myös jossain määrin "pelkäävät", ettei ratsatusta huoneesta löydykään niitä asioita mitä on ollut epäily. Tällöin luottamusta työntekijän ja nuoren välillä on aina rikottu jonkin verran."

"Kiinnipidot ovat olleet "helpompia" oman osaston lapsille, kun lapset tuntee paremmin..."

"...paljon vaikuttaa se, että kuinka hyvin tuntee lapsen. Tietää et millon homma ei oo enää lapsen hanskassa..."

"...parhaimmillaan joku kiinnipito lapsen kanssa voi syventää suhdetta. Lapsi tuntee aikuisen turvallisesti ihmiseksi, jolle voi tarpeen tullen myös purkaa pahaa oloaan..."

7.3 Työntekijöiden subjektiiviset kokemukset rajoitustoimenpiteistä

d. Fyysiset kokemukset

Fyysiset kokemukset: vammat ja uhat, korostuvat työntekijöiden rajoitustoimenpiteitä koskevissa kokemuksissa. Nämä fyysiset kokemukset ovat osaltaan vaikuttamassa myös psyykkisiin kokemuksiin. Kirjoittajat ovat tehneet havaintoja omista fyysisistä reaktioistaan ja ymmärtävät niiden vaikuttavan tilanteiden käsittelyyn ja päätöksentekoon. Kiinnipitoa sisältäneet tapahtumat ovat olleet fyysisiltä kokemuksilta voimakkaimpia, mieleenpainuvimpia. Kun työntekijät kuvailivat kirjoitelmissa yksittäisiä rajoitustilanteita, ne olivat miltei poikkeuksetta kiinnipitotilanteita.

"Fyysiset rajoittamistilanteet olivat luonnollisesti kaikista raskaimpia, sillä siinä on selkeä väkivallan uhka ohjaajia sekä muita asiakkaita kohtaan."

"Välittömästi kiinnipitotilanteen jälkeen koin selkeää vapinaa (adrenaliini). Muutamana yönä asia tuli uniin..."

"...adrenaliini nousee, kädet saattavat täristä, sydän jyskyttää. Tilanteen edetessä fyysiset reaktiot kuitenkin hälvenevät."

"Syke on noussut, hengitys kiihtynyt, puheen pitäminen rauhallisena on ollut vaikeaa."

"Lapsi on esimerkiksi heittänyt tavaroita ohjaajia päin... toki lapset ovat päässeet nipistämään, repimään hiuksista, sylkemään päälle, lyömään päällään jne. "

Tilanteet, jotka ovat herättäneet tapahtumahetkellä voimakkaita kokemuksia, ovat vaikuttaneet työntekijöihin vielä pitkänkin ajan kuluttua. Konkreettisimpana esimerkkinä tästä on pelko tiettyjä tilanteita tai jopa asiakkaita kohtaan fyysisen kiinnipidon jälkeen.

” Minua on myös purtu, potkaistu ja huitaistu kiinnipitotilanteissa. Tällainen on johtanut siihen, että on tullut varovaisemmaksi ja ehkä ainakin hetkellisesti pelokkaammaksi.”

” Näissä tilanteissa on tuntenut itsensä keinottomaksi ja voimattomaksi. Se syö henkilökunnan auktoriteettiakin, kun määrätään rajoituksia, joita ei kuitenkaan pystytä viemään loppuun asti.”

Huoli itse lapsesta ja muista tilanteessa läsnä olleista kuvasi myös rajoittamistilanteiden moninaisuutta: työntekijöiden todellakin tulisi turvata parhaansa mukaan kaikki läsnä olevat. Siitä huolimatta, että tilanne käsitellään asiakkaan ja työntekijöiden kesken, varautunut ilmapiiri voi jäädä lastenkotiin pitkäksi aikaa.

” Laitoksen ilmapiiri jäi aina kireäksi näiden tapausten jälkeen, mikä vaikutti myös muiden lasten hyvinvointiin.”

” Tuntemani pelko kosketti lähinnä muiden läsnäolijoiden turvallisuutta.”

” Tunsin aina myös sääliä kiinnipitämisen kohteena olevaa lasta kohtaan.”

f. Yhteistyö ja työhyvinvointi

Työntekijöiden välinen yhteistyö, työn tavoitteet sekä yhteneväiset toimintamallit (tai niiden puute) vaikuttavat työntekijöiden kokemuksiin rajoitustoimenpiteissä. Kun työntekijät tunsivat toisensa hyvin ja kykenivät vuorovaikutukseen, koettiin tilanteiden sujuvan mukavasti. Kirjoitelmissa todettiin työn suunnitelmallisuuden lisäävän työhyvinvointia, kun taas tilanteiden äkillinen muuttuminen tai riskien kasvaminen, nostaa työntekijöiden stressiä ja vähentää työhyvinvointia. Lapsen ja aikuisen välinen suhde heijastuu erityisesti työntekijöiden kokemuksiin siitä, milloin rajoitustoimenpide voisi olla hoidollinen toimenpide. Tulkintani mukaan, kun työntekijä kokee tuntevansa lapsen hyvin, hänen ”kynnyksensä” tehdä rajoitustoimenpide voi joko alentua (työntekijän uskomus on, että lapsi hyötyy rajaamisesta, vaikka siihen ei olisi lain asettamia kriteerejä) tai nousta (työntekijä uskoo lapsen kykenevän itse kontrolloimaan tilannetta ilman rajoitustoimenpidettä).

” ...helpointa toimia tutun työkaverin kanssa, jonka toiminta- ja ajattelutavat tuntee, optimaalisinta kun tulee tunne, että ollaan samalla aaltopituudella siitä, kuinka tilanne tulee viedä läpi.”

"Tällaiset tilanteet ovat syntyneet usein silloin, kun tilanteessa on työntekijöitä useasta eri paikasta eikä toisen toimintatavat ole niin tuttuja tai työntekijä ei tunne lasta juurikaan."

"...rauhattomampi ajanjakso vaikutti työssä viihtymiseen, sillä työvuoroon tullessa mietitytti, onko sinä iltana edessä esim. kiinnipito."

j. Koulutus

Koulutuksen puute ja sen tarve esitettiin useassa kirjoitelmassa. Lastensuojelun opinnot ovat esimerkiksi sosionomin (AMK) koulutuksessa hyvin pieni osa, yleensä 5-10 opintopistettä, joiden puitteissa ei ilmeisesti opiskella lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpidepäätöksiä. Lastensuojelulain soveltamiseen on kuitenkin tehty useampikin laitostyöhön sopiva opas, joita jotkut kirjoittajat kertoivat käyttävänsä silloin kun tilanne sen sallii. Kiinnipitämisen tarve on käytännössä rajoitustoimenpiteistä ainoa tilanne, jolloin työntekijä ei voi käydä toimistossa neuvottelemassa tilanteesta tiimensä kanssa, tai soittaa edes pikaista konsultaatiopuhelua kollegalleen. Tilanteessa käytettävä valta ja sen aiheuttama vastuu mietityttää työntekijöitä: he haluaisivat osata toimia tilanteessa oikein.

"...fyysiseen rajoittamiseen en muista saaneeni minkäänlaista perehdytystä."

"Rajoitustoimenpiteiden sisältö tulisi sisällyttää lastensuojelun ammattilaisten opintoihin."

"...kiinnipitokoulutusta ei ole järjestetty, vaikka useampi ohjaaja sellaiseen haluaisi."

"Ihmiset saaneet erilaisia kiinnipito-koulutuksia. Oman haasteensa tuonut erilaiset tavat, miten pidetään kiinni, miten johdetaan tilannetta."

"En ole saanut kiinnipitokoulutusta, joten kiinnipitotilanteisiin joutuminen ja niiden uhka on ajatuksena ahdistava."

l. Dokumentointi

Dokumentoinnin tarpeen lisääntymisen ovat havainneet useat kirjoittajat. Dokumentointia saatettiin pitää hankalana, mutta myös sen tärkeyttä kritisoitiin. Jos aikaisempina vuosikymmeninä lastensuojelu olisi ollut "villilänsi", jossa rajoitettiin lapsia ilman asian mukaisia päätöksiä, tämän hetken ongelma onkin se, ettei viitsitä rajoittaa, kun rajoittamisesta joutuu tekemään kirjalliset asiakirjat. Onneksi jotkut kirjoittajat ovat ymmärtäneet, että kirjoitetut asiakirjat voivat toimia myös työntekijän etuna ja näin ollen dokumentit kannattaa kirjoittaa asiallisesti.

"Kirjalliset työ rajoittamiseen liittyen lisääntyivät huomattavasti em. vuosina."

"...kirjauksen tekoon Effic-järjestelmään joutuu katsomaan ohjeistuksen..."

"...turhat paperityöt koettiin usein enemmän riesaksi kuin ketään hyödyttäväksi työkaluksi."

"Tavaroiden tarkistukseen tai henkilökatsastukseen liittyviä päätöksiä tulee tehtyä hyvin harvoin. Ei siksi, etteikö sille olisi perustetta vaan siksi, että päätöksenteko on prosessina raskas varsinaiseen tilanteeseen nähden. Sytkärit ym. jäävät helposti taskuihin pyörimään, kun niistä ei ehdi "rajareita" kirjoittelemaan."

"...tilanteet on hyvä kirjata tarkkaan, kirjattiinpa niistä kiinnipitoraportti tai ei."

m. Resurssit

Kirjoittajien mukaan avohuollon sijoitukset ovat kasvaneet viimeisten vuosien aikana. Tilanne voi olla lastensuojelulaitoksissa hankala, kun siellä asuvat sekaisin huostaan otetut lapset ja avohuollon sijoituksessa olevat lapset: lapsilla on erilaisia oikeuksia ja työntekijöillä on erilaiset oikeudet kohdistaa toimenpiteitä heihin. Usein tarve käyttää rajoitustoimenpidettä tulee yllättäen ja pyytämättä. Tilanteet aiheuttavat työntekijöissä toivottomuutta, mutta myös lapsissa eriarvoisuutta.

"Toisinaan on taas tilanteita, jolloin rajoitus voisi tulla tarpeen, mutta lapsi on sijoitettu avohuollon tukitoimena. Lisäksi meillä on ollut tilanteita, joissa lapsen perhe vaatii rajoitustoimenpiteen asettamista, vaikka kyseessä on avohuollon sijoitus."

"Yks kerta ovesta tulivat sisälle kaverukset, toinen oli huostattu ja toinen oli avo, kovassa humalassa molemmat. Huostattu puhallutettiin ja puhalsikin komeat promillet. Avo vaan soitti suutaan meille ja ***uili kaverilleen, kun kaveri puhallutettiin mutta häntä ei voitu."

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimustehtävänäni oli selvittää lastensuojelulaitosten työntekijöiltä kerättyjen kirjoitelmien avulla 1) merkityksellisiä tekijöitä lastensuojelulaitosten työntekijöiden kokemuksista rajoitustoimenpiteistä ja 2) minkälaisia käytäntöjä lastensuojelulaitoksissa on liittyen rajoitustoimenpiteisiin. Rajasin tutkimuksen koskemaan lastensuojelun sijaishuollon rajoitustoimenpiteitä laitoksissa. Toimenpiteet ovat yhteydenpidon rajoittaminen, lapsen olinpaikan ilmoittamatta jättäminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilökatsastus, henkilötarkastus, omaisuuden ja tilojen tarkistaminen sekä lähetysten tarkistaminen, lähetysten luovuttamatta jättäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, kiinnipito, eristäminen sekä erityinen huolenpito (Lastensuojelulaki 417/2007, 62§-72§). Aineistonani käytin lastensuojelulaitosten työntekijöiden vapaasti muotoilemia kirjoitelmia, joita minulle toimitettiin alkukeväällä 2018 yhteensä 16 kappaletta.

8.1 Työntekijöiden kokemuksia rajoitustoimenpiteistä

Analyysini kautta löysin työntekijöiden kokemuksille yhteensä 13 merkittävää tekijää. Merkittävän näistä tekijöistä teki asioiden toistuminen kirjoitelmissa, sekä niiden vaikuttavuus suhteessa kokemukseen. Kokemus olisi todennäköisesti ollut aivan toisenlainen, mikäli tekijä olisi otettu pois tilanteesta tai ollut jotain muuta. Esimerkiksi jos työntekijä kokee osaavansa rajoitustoimenpidetä tai hänellä on koulutusta kiinnipidosta, kokemus on erilainen (vrt. sillä ei ollut merkitystä esim. kumpaa sukupuolta lapsi tai työpari oli). Merkittäviä tekijöitä ovat:

- a. Ennakointi
- b. Tilanteiden purku
- c. Työntekijän motiivi
- d. Kokemusten fyysisyys
- e. Turvallisuus
- f. Yhteistyö ja työhyvinvointi
- g. Työntekijän soveltumattomuus alalle

- h. Rajoittamisen arkisuus
- i. Hoidollisuus
- j. Koulutus
- k. Vuorovaikutussuhteet
- l. Dokumentointi
- m. Resurssit

Jaottelin tekijät tutkimusteoriaani pohjautuen sen mukaan, tukevatko ne rajoitustoimenpiteitä vallankäytön vaiko huolehtimisen näkökulmasta, tai onko tekijä oleellinen yksilön subjektiivisen kokemuksen kannalta. Brittiläisessä, psykiatrisessa sairaanhoidossa tehdyssä tutkimuksessa löydettiin neljä tekijää, jotka vaikuttivat työntekijän päätökseen tehdä fyysinen rajoitustoimenpide: työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutussuhde, vaihtoehtojen vähyys (turvallisuus), rajoitettavan tilan eskaloituminen (ennakointi) sekä työntekijän oma arvio riskeistä (turvallisuus). (Perkins, Prosser, Riley & Whittington 2011, 43.) Tutkimustulokseni tukevat brittiläistä tutkimusta.

Lastensuojelulaitosten työntekijät hahmottavat pääsääntöisesti rajoitustoimenpiteisiin liittyvän harkinnan ja vallan käytön: pohdintaa työntekijöiden kesken käydään siitä, mikä on kasvatuksellista rajaamista, mikä lakiin perustuvaa rajoittamista. Rajanveto harmaalla alueella on haastavaa. Saman ovat todenneet Kaisu Muuronen, Heikki Sariola ja Marjo Varsa omassa tutkimuksessaan vuonna 2009. (Muuronen, Sariola & Varsa 2009, 26-27, 48.) Käytännössä tämä menee tutkimustulosten mukaan niin, että mikäli rajaamiselle ei löydy lastensuojelulain mukaisia kriteerejä, rajaamista perustellaan kasvatuksellisena toimintana.

Huolestuttavaa on se, että kirjoitelmien mukaan lastensuojelulaitoksissa käytetään rajoitustoimenpiteitä edelleen rangaistuksina, eivätkä tapahtumia hämmästelevät ammattilaiset uskalla puuttua kollegoidensa kyseenalaisiin toimintatapoihin. Kirjoitelmissa arvioitiin myös kollegoiden soveltuvuutta alalle. Tämä viestii siitä, että kattavaa ammattitaitoa ei voisi hankkia pelkästään koulutuksilla, vaan haastava ala vaatisi soveltuvuustestit. Lasten tapa provosoida työntekijöitä saattaa aiheuttaa maltin menetystä sekä pitkään jatkuvana toimintana jopa ammattilaisen kyynistymistä ja välinpitämättömyyttä lapsia koskevia asioita kohtaan. Työntekijät ovat myös havainneet joidenkin kollegoiden provosoivan itse lasta, jolloin työn motiivit herättävät kysymyksiä. Edelleenkin kukaan kirjoittajista ei kuitenkaan kerro asettuneensa esimerkiksi puolustamaan lasta tällaisessa

tilanteessa tai antaneensa palautetta edes esimiehen kautta kollegalleen. Kai Alhanen kirjoittaa omassa tutkimuksessaan lastensuojelun moraalisesta ristiriidasta (Alhanen 2014, 7-8). Tämä ristiriita on havaittavissa kirjoitelmissa, kun kirjoittajat pohtivat työntekijöiden toimintaa ja sen oikeutusta, mutta räikeimmin se kuitenkin tulee esille kyseenalaisten toimintatapojen hiljaisessa kollegiaalisessa hyväksynnässä. Tutkimustulokset osoittavat, että työyhteisöjen sisällä ei koeta olevan luontevaa keskustella kriittisesti kollegoiden toimista tai antaa palautetta esimiehelle. Työyhteisöjen vuorovaikutusta pitäisi kehittää ja avoimuutta ja yhteistyötä esimiesten kanssa lisätä. Johtopäätöksenä voidaan myös todeta, että lastensuojelulaitoksiin rekrytoitavien työntekijöiden soveltuvuutta alalle pitäisi voida arvioida esimerkiksi koeaikaa pidentämällä tai sen hyödyntämistä monipuolisemmin myös työnantajan taholta.

Kirjoitelmien kirjoittavat työskentelevät tai ovat työskennelleet hyvin erilaisissa lastensuojelulaitoksissa. Osa laitoksista vaikutti olevan profiloituneita huolehtimaan tietynlaisista haasteista nuorten parissa, esimerkiksi päihteiden käytön parissa. Erityisesti tällaisissa laitoksissa, joissa rajoitustoimenpiteitä joudutaan käyttämään paljon, rajoitustoimenpiteiden päätöksenteko ja toimeenpano arkipäiväistyvät. Työntekijöiden näkemykset nuorista muuttuvat yleisiksi: ”nuoret ovat rajattomia”, ”puhallutus on jokapäiväistä”, ”nuoret eivät kunnioita auktoriteetteja”. Työntekijät tuovat rajoitustoimenpiteiden tavallisuutta esille ehkä havainnollistaakseen oman työnsä haastavuutta. Rajoitustoimenpiteiden runsauden ja työn haasteellisuuden voidaan joissain määrin ehkä katsoa korreloivan keskenään, mutta tämä vertailu on kelvallinen silloin, kun rajoitustoimenpiteiden käyttöä pohditaan yksilökohtaisesti ja niiden käyttö perustellaan lastensuojelulain mukaisesti. Rutiininomaisena toimintatapana rajoitustoimenpide on voimakas kontrollin väline, jossa työntekijä ei käytä valtaansa harkitusti. Kirjoitelmien mukaan lastensuojelulaitoksissa käytetään rajoitustoimenpiteitä ”talon sääntöinä”, erityisesti liikkumisvapauden rajoitusta, henkilökatsastusta ja henkilötarkastusta. Näistä lastenkodin rutiineihin perustuvista rajaamisista päästäisiin varmastikin eroon työntekijöiden ja esimiesten asennemuutoksella. Laitosten rutiinit ovat hyvin aikuisjohtoisia, joten aikuiset voivat halutessaan tuoda kontrollin rinnalle myös muita toimivia toimintatapoja. Toisaalta rajoitustoimenpiteet ovat aukoton ja sitä kautta lasta kohtaan myös reilu tapa kontrolloida ja ohjata pois päihteidenkäytöstä: työntekijän ei tarvitse käyttää harkintaansa arvioidessaan esimerkiksi lapsen päihtymyksen tilaa. Tällöin eri työntekijät tulevat kohdelleeksi lasta samalla lailla, kun on yhteisesti sovittu, että kyseinen lapsi puhallutetaan säännöllisesti.

Arkisilla rajoitustoimenpiteillä on lapsen tilanteen normalisoinnin ja toiminnan ohjailun tavoite, joka on Foucault'n mukaan ominaista ja Alhasen mukaan hyväksyttävääkin sosiaalityön vallan käyttöä, joskin se täyttää siitä huolimatta kontrollin elementit.

Kyky ennakoida tapahtumia koetaan erittäin tärkeäksi osaksi lastensuojelun työntekijän ammattitaitoa. Taidon ennakoida tilanteita ja niiden kehittymistä katsottiin karttuvan työkokemuksen myötä. Työntekijät tuntevat olevan armollisia uraansa aloitteleville kollegoilleen. Ennakoimisen taitoa kartuttaa myös tietotaito liittyen lasten psykiatriseen oirehdintaan sekä ulkoisten tekijöiden havainnointi maalaisjärjellä, esimerkiksi tekemällä oleskelutiloista turvallisia. Työntekijät kokevat, että ennakoimalla tilanteita, estetään usean tapahtuman eskaloitumista siihen pisteeseen, jossa jouduttaisiin turvautumaan lastensuojelulain mukaisiin rajoitustoimenpiteisiin. Tämä merkittävä tekijä kertoo siitä, että työntekijät eivät ole tekemässä rajoitustoimenpidepäätöksiä ensisijaisena keinona rajata lasta, vaan he pyrkivät välttämään niiden käyttöä.

Jotta lastensuojelulaitoksen työntekijä kykenisi ennakoimaan tilanteita, hänen tulisi tuntea asiakkaansa. Asiakkaiden käyttäytymisen ennakointi on miltei mahdotonta tuntematta heitä. Tämän vuoksi lastensuojelutyössä tulisi panostaa ohjaajien ja lasten vuorovaikutussuhteisiin sekä sitouttaa työntekijöitä työsuhteeseen. Haasteeksi tämän merkittävän tekijän kohdalla tulevat lastensuojelulaitoksissa paljon käytettävät lyhytaikaiset sijaiset. Vuorovaikutuksen merkitys on suuri myös työntekijöiden välillä: yhteiset toimintatavat sekä saman suuntaiset ajatukset tilanteiden hoitamisesta helpottavat työtä ja tuovat varmuutta päätöksentekovastuussa olevalle työntekijälle. Lastensuojelulaitoksissa on erilaiset tavat kouluttaa omia työntekijöitä, mutta tutkimustulosten mukaan koulutukset rajoitustoimenpiteistä, erityisesti kiinnipidosta, koetaan riittämättöminä. Työyhteisöjen tapa käsitellä haastavia tapahtumia lasten ja kollegoiden kesken on tutkimuksen mukaan yleinen käytäntö. Asioista keskustellaan monessa erilaisessa foorumissa ja pääsääntöisesti esimiehet ottavat työntekijöihin kohdistuneet vaara- ja uhkatilanteet vakavasti. Tutkimuksessa ei tullut ilmi, että työntekijöiden tuottama ”tapa ennakoida” tarkoittaisi rajoitustoimenpiteiden käyttöä ennakoivasti. Pikemminkin työntekijät yrittävät löytää vaihtoehtoisia toimintatapoja hoitaa tilanteet niin, että rajoitustoimenpiteiden käytöltä vältyttäisiin. Tällaisella työskentelytavalla työntekijä vuorottelee valtasuhteella lapsen kanssa: työntekijä antaa lapselle valtaa määrittää, mihin suuntaan tilanne kehittyy, mutta viime kädessä työntekijä pysäyttää tilanteen tarvittaessa rajaamalla lasta. Työntekijä

haastaa toiminnallaan, vallasta luopumisella, lasta kehittämään itsetekniikkaansa (Meriluoto 2016, 79), jotta lapsi kykenisi tulevaisuudessa toimimaan yhteiskunnan normien mukaisesti.

Työntekijöiden näkemys, kokemus ja toteuttaminen rajoitustoimenpiteitä hoidollisena tapana reagoida lapsen tarpeisiin vaihtelee. Jotkut työntekijät tulkitsevat lastensuojelulakia niin, ettei voida puhua hoidollisesta rajoittamisesta, toiset näkevät juuri hoidollisuuden olevan tapa sitouttaa lapsia noudattamaan rajoituspäätöksiä ja näin itse rajoitustoimenpiteet vähenisivät ja hoidollisuus lisääntyisi. Hoidollisen kiinnipidon käyttöön vaikuttavat tutkimuksen mukaan laitoksessa asuvien lasten ikä sekä laitoksen oma kulttuuri. Pienempien lasten kohdalla työntekijät pohtivat herkemmin ja luonnollisemmin sylissä pitoa hoidollisena elementtinä, kuin lastensuojelulain mukaisena rajoitustoimenpiteenä. Laura Steckleyn ja Andrew Kendrickin tutkimuksen mukaan rajoitustoimenpiteen hoidollisuuteen vaikuttavat oleellisesti työntekijöiden ja lasten väliset vuorovaikutussuhteet. Toisin sanoen, vieraan aikuisen toimesta tehty rajoitustoimenpide ei saavuta samanlaista hoidollisuutta, kuin tutun aikuisen toimesta tehtynä. (Steckley & Kendrick 2007, 20.)

Turvallisuuden merkitys työntekijöiden kokemuksiin oli moninainen: työntekijät kokivat toimivansa itse turvallisuuden kriteereihin perustuen turvaamalla sekä rajoitustoimenpiteen kohteena olevaa lasta että muita läsnä olevia ihmisiä. Toimenpiteen turvallisuutta arvioitiin sen tarpeellisuuteen ja toteutumismahdollisuuteen vedoten: kuinka vaarassa lapsi tai muut läsnä olevat ovat ja onko työntekijän rajoitustoimenpiteen avulla mahdollista turvata tilanne. Turvallisuuden tunne horjui, kun tilanteessa mukana olleille oli sattunut jotain. Turvallisuuden tunteen menettäminen aiheuttaa työntekijöissä epävarmuutta, ahdistusta ja pelkoa. Joskus nämä reaktiot nousevat esille vain tietyissä tilanteissa, toisinaan reaktiot saattavat vaikuttaa koko työilmapiiriin ja sitä kautta kokonaisvaltaisesti työhyvinvointiin koko lastenkodissa. Työntekijät ovat asennoituneet niin, että työnteon lomassa saattaa tulla fyysisiäkin vammoja: mustelmat ja pienet ruhjeet selitetään osaksi haastavan työn varjopuolia, vaikka ne voivatkin nostaa pelon tunnetta. Se, että työntekijät laittavat oman fyysisen turvallisuutensa likoon työnsä puolesta, ei kuitenkaan tarkoita sitä, että työnantaja voi pitää tällaista omistautuneisuutta työlle itsestäänselvyytenä. Työntekijät toivovat, että uhka- ja vaaratilanteet käsitellään asianmukaisesti ja niiden vaatimalla vakavuudella.

Lastenkotityön kirjaamisjärjestelmät ovat kokeneet vuosituhaten alussa suuria mullistuksia, kun laitoksissa on otettu käyttöön erilaisia sähköisiä kirjaamisjärjestelmiä.

Työntekijät kokevat dokumentoinnin olevan suuritöistä ja hankalaa suhteessa mitättömältä tuntuviin rajoitustoimenpiteisiin. Vaihtoehtoisia toimintatapoja on tällöin olla tekemättä asianmukaisia dokumentteja, tai olla tekemättä tilanteen vaativia rajoitustoimenpiteitä. Joissakin laitoksissa tuotetaan rajoitustoimenpidepäätösten dokumentit kuntoon esimiestasolla, jolloin vastuu päätöksenteosta ei ole laitoksen työntekijöillä vaan esimiehellä. Tällä tavoin dokumentit ehkä saatetaan lain vaatimaan muotoon, mutta päätöksen teon ulkoistaminen tilanteesta ”poissaolevalle” henkilölle ei välttämättä toimi vastauksena lastensuojelulain ja lapsen edun toteutumiselle.

Lastensuojelulaitosten työntekijöillä ei ole aina mahdollista kohdentaa rajoitustoimenpidepäätöksiä lapseen, vaikka akuutti tilanne niin vaatisikin. Jotta tällaisessa tilanteessa voitaisiin tehdä rajoitustoimenpidepäättös, lapsen sosiaalityöntekijän tulisi muuttaa sijoituspäättös avohuollon sijoituksesta kiireelliseksi sijoitukseksi. Vaikka kiireellisen sijoituksen perusteet tuossa hetkessä täytyisivätkin, haasteeksi tulee todennäköisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän saaminen puhelinyhteyden päähän. Lapsi ei siis ole aina lastensuojelulaitoksessa oman etunsa mukaisella päätöksellä. Kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton kriteerit ovat Suomessa erittäin korkeat, avohuollon sijoitusten määrä on noussut viime vuosien (vuonna 2015 3624 lasta ja vuonna 2017 4008 lasta olivat sijoitettuna avohuollon tukitoimena) ajan (Lastensuojelu 2017). Työntekijät kokevat erittäin haasteelliseksi sen, että lapset asuvat samassa laitoksessa erilaisilla päätöksillä. Erilaiset päätökset tuottavat eriarvoisuutta sekä erilaisia käytäntöjä lasten suhteen. Tällaiset toimintamallit eivät lisää työntekijöiden lastensuojelulaitosten edellytyksiä luona me-henkeä ja tasa-arvoa. Käytännössä työntekijä ei joudu niin paljon ammattieettisiin ristiriitatilanteisiin, kun samanlaisella päätöksellä sijoitetut lapset ovat omissa yksiköissään (huostaan otetut ja avohuollon sijoituksessa olevat).

8.2. Lastensuojelulaitosten käytäntöjä liittyen rajoitustoimenpiteisiin

Tutkimuksessa kerättyjen kirjoitelmien perusteella voin todeta, että lastensuojelulaitosten työntekijät kokevat tuntevansa rajoitustoimenpiteiden prosessin ja toimenpiteiden vaatimat kriteerit. Tämän johtopäätöksen mukaisesti rajoitustoimenpiteiden ympärille ei pitäisi

rakentua minkäänlaisia kyseenalaisia käytäntöjä, vaan kaikki toimet tukisivat rajoitustoimenpiteitä lastensuojelulain mukaisina toimenpiteinä. Kun kirjoittajat kirjoittivat havainnoistaan suhteessa kollegoihin, lastensuojelulaitosten käytänteistä voitiin löytää erilaisia tapoja, jotka liittyivät rajoitustoimenpiteisiin: puhelimen tai tietokoneen käytön rajoittaminen, aresti ja säännölliset puhallutukset tai huumesekalat. Puhelimen käytön rajaaminen esimerkiksi niin, että lapsi tuo puhelimen nukkumisen ajaksi työntekijöiden haltuun oli kirjoitelmien perusteella melko yleistä. Puhelimen käytön rajaaminen perusteltiin lapsen unen saannin turvaamisella, jonka voidaan katsoa olevan kasvatuksellista rajaamista. Rajapinnalla työskentely, kontrollin ja hoivan välillä toimiminen vaatii työntekijältä ammatilliseettistä pohdintaa. Työntekijä tekee oman arvionsa mukaan päätöksen siitä, onko kyseessä lakiin perustuva vai kasvatukseen perustuva rajaaminen.

Kasvatuksellisen ja lastensuojelulain mukainen rajaaminen herätti kirjoittajissa ajatuksia ja huomioita, kirjoittajat havaitsivat käytäntöjen olevan moniulotteisia ja niistä pitäisi keskustella työyhteisössä enemmän ja avoimemmin. Yleisesti tunnettu "aresti" voi olla toimiva kasvatustapa kotikasvatuksessa, mutta lastensuojelulaitoksessa arestiin määräämisellä voidaan samalla aiheuttaa perusteetta lapselle samanlaiset olot, kuin liikkumisvapauden rajoituksella tai yhteydenpidon rajoituksella. Tällainen, rajapintainen toiminta, saadaan usein käännettyä kasvatukselliseksi rajaamiseksi sillä, että lapselle mahdollistetaan aikuisten toimesta tapahtuman ja toiminnan ymmärtäminen: syy-seuraussuhteen käsittäminen. Mikäli tämä osa laitostyöntekijän työstä unohdetaan, työntekijät kokevat osan työntekijöiden toiminnasta vallan käyttönä, jopa mielivaltaana. Syy-seuraussuhteen ymmärtäminen vaikuttaa myös asiakkaan positiivisiin kokemuksiin merkittävästi, joten tämä merkitys on yhteisesti jaettu työntekijöiden ja asiakkaiden kesken ja siten erittäin merkittävä (Vario ym. 2012, 29).

8.3 Yhteenveto

Tutkimustulosten perusteella sain selville, mitkä ovat merkittäviä tekijöitä rajaamiseen liittyvässä prosessissa ja mikä käytännön työssä tärkeintä, kuinka positiivisia kokemuksia saisi lisättyä. Työntekijöiden työskentely helpottuu ja selkiytyy, kun he tuntevat työyksiköissä toisensa hyvin ja heillä on yhteiset työskentelyn tavoitteet ja motiivit. Työntekijät kaipaavat lisää koulutusta sekä työyhteisön ryhmäytymiseen käytettävää aikaa.

Tutkimuksen perusteella voin karrikoida lastensuojelulaitosten työntekijöiden kokemuksista negatiivisia tai positiivisia seuraavasti. Työntekijälle syntyy negatiivinen kokemus rajoitustoimenpidepäätöksestä, kun kouluttamaton ja helposti provosoituva kollega käyttää kiinnipitoa rangaistusmallina tuntemattomalle lapselle tilanteessa, joka olisi ollut hyvin ennakoitavissa. Tilannetta pahentaa entisestään se, että hetkessä mukana olevat työntekijät eivät tunne toistensa työskentelymalleja ja tapahtuma on todella fyysinen. Jälkeenpäin tilannetta ei käsitellä kenenkään kanssa eikä kukaan tee tapahtumasta asiallista kirjausta. Kaiken lisäksi muistetaan vasta tapahtuman jälkeen, että lapsi oli sijoitettu avohuollon tukitoimena. Työntekijälle syntyy positiivinen kokemus rajoitustoimenpidepäätöksestä, kun hän on saanut sen tekemiseen riittävää koulutusta, hän tekee päätöksen tutulle lapselle yhteistyössä kollegansa kanssa, tietäen, että tilannetta ei voitaisi ratkaista muilla keinoin. Rajoitustoimenpide voi olla fyysisesti ja psyykkisesti raskas, jolloin tilanteen jälkikäteinen purku nousee oleelliseksi positiivisen kokemuksen saavuttamiseksi.

Merkittäviä tekijöitä tutkimuksessa löytyi yhteensä 13 kappaletta. Näistä tekijöistä suurin osa on sellaisia, joihin voidaan vaikuttaa työpaikoissa työntekijä-, tai esimiestasolla (ennakointi, motiivit, soveltuvuus, tilanteiden purku, yhteistyö ja työhyvinvointi, rajoittamisen arkisuus, hoidollisuus, koulutus, vuorovaikutussuhteet ja dokumentointi). Rajoitustoimenpiteitä käytetään kontrolloivasti lastensuojelulaitoksissa lasten käytöksen normalisoimiseen, tilanteiden hallitsemiseen ja kasvatukselliseen rankaisemiseen. Hoidollisena toimenpiteenä rajoitustoimenpiteitä käytetään lasten turvallisuuden takaamiseen sekä lapsen tarpeisiin vastaavana toimenpiteinä, kun lapsi itse "ajaa" tilannetta työntekijän tarjoamasta muusta, vaihtoehtoisesta tavasta ratkoa tilanne, kohti rajoitustoimenpidettä. Foucault'n käsite paimenvalta kävi toteen juuri edellä mainitun kaltaisissa tilanteissa, joissa työntekijä ajatteli

toiminnallaan kasvattavansa lapsen sisäistä turvallisuuden tunnetta kiinnipitämällä ja näin yrittämällä ehkäistä tai vähentää tulevien kiinnipitojen tarvetta, vaikuttamalla lapsen psyykkiseen vointiin positiivisesti.

Tutkimustulosten pysyvyyttä en voi tutkijana luvata. On hyvin todennäköistä, että kirjoitelman tekijän elinympäristön, yhteiskunnan sekä hänen oman maailmakatsomuksensa muuttuessa hänen kokemuksensa muuttuvat, kokemusten rakentuessa kokemusten päälle. Tutkimustulosten siirrettävyyttä ei olekaan tarve pitää tajunnallisten ilmiöiden kriteereinä laadullisessa tutkimuksessa. (Perttula 1995, 42.) Kuten aiemmin olen jo todennut, kirjoittajat eivät kirjoittaneet omakohtaisesta ”kyseenalaisen vallan käytöstä”. He peilasivat tätä teemaa kollegoidensa toimien kautta. On mielestäni hyvin todennäköistä, että kirjoittajat tekivät itselleen edullisia valintoja kirjoittaessaan kirjoitelmassa vain tietyistä asioista, edes kirjoitelman anonyymiys ei rohkaissut työntekijöitä kertomaan omista oppimisprosesseistaan ammatissaan. Aineistonkeruutapani kuitenkin salli tällaisten valintojen tekemisen kirjoittajille, enkä siksi lähde kyseenalaistamaan aineistossa esiintyviä kokemuksia, tarinoita.

8.4 Tutkimuksen haasteet ja mahdolliset jatkotutkimukset

Tutkimuksen haasteeksi koitui aineiston saanti. Tutkimusprosessin mukaiset tutkimuslupien haut ja aineistonkeruuseen liittyvät vierailut tuntuvat jälkikäteen opettavaiselta työltä, mutta tutkimuksen edistymisen kannalta melko merkityksettömältä vaiheelta, koska aineistoa ei kertynyt sillä tavalla toivotun mukaisesti. Koska aineistoa ei alussa kertynyt kuin muutamia kirjoitelmia, päätin laajentaa aineistonkeruuta internettiin, josta sain vastauksia runsaammin. Ehkä yhtenä aineiston keruuseen liittyvänä haasteena oli kirjoitelmamuoto, joka oli kirjoittajan näkökulmasta liian tilaa-antava ja vaikeasti tartuttava. Osalle kirjoittajista varmasti tuotti hankaluuksia myös se, että tutkimukseen osallistuminen tehtiin omalla vapaa-ajalla.

Sosiaalityön kandidaatin tutkielmassani tutkin yksittäisen asiakkaan kokemuksia kiinnipidoista. Oli mielenkiintoista havaita, kuinka työntekijöiden ja asiakkaan kokemuksiin

liittyy vahvasti samoja merkittäviä tekijöitä. Olisi mielenkiintoista tutkia jossain tietyssä lastensuojelulaitoksessa asiakkaiden ja työntekijöiden kokemuksia yhteisistä tilanteista. Tämä tutkimus kannattaisi todennäköisesti tehdä empiirisin menetelmin yhdistämällä havainnointia ja haastatteluja. Jatkotutkimusta voisi miettiä myös niin, että vaikutetaan johonkin yksittäiseen tai useampaan tämän tutkimuksen perusteella merkittävään tekijään positiivisesti (esim. lisäämällä koulutusta toimenpiteistä tai ennakoinnista, tai parantamalla työyhteisön yhteishenkeä), jonka jälkeen voitaisiin tutkia, muuttuivatko kokemukset kokonaisvaltaisesti positiivisemmiksi.

Lastensuojelun laitostyö on haastavaa ja raskasta monella tapaa; työvuoroissa saatetaan olla paljon yksin, kasvatukseen liittyviä päätöksiä pitää kyetä tekemään tarvittaessa nopeasti ja työskentely vaatii asiantuntemusta lastensuojelun, kasvatuksen, perhetyön sekä mielenterveys- ja päihdetyön osalta. Näiden osa-alueiden hallinnan lisäksi työntekijöiltä vaaditaan empaattisuutta sekä kykyä kohdata haastavasti käyttäytyviä lapsia emotionaalisella tasolla. Lastensuojelulaitos ei ole isojen lasten päiväkotia. Lastensuojelulaitosten tulisi tarjota työntekijöilleen tarvittava koulutus sekä psyykkinen tuki, jotta lastensuojelun sijaishuolto olisi laadukasta.

LÄHTEET

- Alhanen, K. 2007. Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Alhanen, K. 2014. Vaarantunut suojelevalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 24/2014.
- Bowlby, J. 1975. Attachment and loss. Vol. 2. NY: Basic Books.
- Chien, W., Chan, C., Lam, L., Kam, C.-W. 2005. Psychiatric inpatients' perceptions of positive and negative aspects of physical restraint. Patient education and counseling 59. 80-86.
- Darby, C. & Cardwell, P. 2011. Restraint in the care of children. Emergency nurse. 7/19. 14-17.
- Deaveau, R. & Leitch, S. 2014. The impact of restraint reduction meetings on the use on restrictive physical interventions on English residential services for children and young people. Child: care, health and development. 41 (4). 587-592.
- de Godzinsky, V. 2012. Lasten suojelua vai lastensuojelua? Oikeus 4/2012 (41). 579-586.
- Dumdrill, G. C. 2010. Power and child protection: The Need for a Child Welfare Service Users' Union or Association. Australian Social Work. 63 (2). 194-206
- Eduskunnan oikeusasiamiehen päätökset. 6.11.2013 Dnro 2777/4/12, 11.10.2012 Dnro 4371/4/11, 12.5.2015 Dnro 3585/4/14 ja 31.12.2010 Dnro 4138/2/09. [Viitattu 26.1.2018]. Saatavilla [www-muodossa <URL:https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut-verkossa>](https://www.oikeusasiamies.fi/fi/ratkaisut-verkossa).
- Ellilä, H. 2007. Child and adolescent psychiatric inpatient care in Finland. Lapsi- ja nuorisopsykiatrisen osastohoito Suomessa. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitos. Väitöskirja.
- Eronen, T. 2009. Kerrottavuuden ulottuvuuksia - iäkkäiden kertomuksia lastenkodista. Gerontologia 2/2009. 82-92.
- Eronen, T. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampereen yliopisto. Sosiaalityö. Väitöskirja.
- Eskonen, I., Korpinen, J. & Raitakari, S. 2006. Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.). Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Evans, T. 2010. Professional discretion in welfare services: Beyond street-level bureaucracy. Farnham: Ashgate
- Falk, H., Kurki, M., Rissanen, P., Kankaanpää, S., & Sinkkonen, N. 2013. Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Työpaperi 39/2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 31.10.2017]. Saatavilla [www-muodossa <URL:https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110670/URN_ISBN_978-952-302-028-3.pdf?sequence=1>](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110670/URN_ISBN_978-952-302-028-3.pdf?sequence=1).
- Foucault, M. 1994. Dits et écrits IV 1980-1988. Paris: Gallimard.
- Foucault, M. 2000. Tarkkailla ja rangaista. Ranskankielinen alkuperäisteos Surveiller et punir. 1975. Suomentanut Eevi Nivanka. Keuruu: Otava.

- Foucault, M. 2004. Sécurité, territoire, population. Paris: Gallimard/Seuil.
- Giorgi, A. 1993. Sketch of psychological phenomenological method: In: Giorgi, A (ed). Phenomenology and Psychological Research. Pittsburgh: Duquesne University, 8-22.
- Giorgi, A. 1997. The theory, practice and evaluation of the phenomenological method as a qualitative research procedure. Journal of Phenomenological Psychology 22, 235-260.
- Heikkinen, H. L. T. 2010. On the concepts on narrative, story and narrative discourse. Kasvatustieteen päivät. Rovaniemi. [Viitattu 19.10.2017]. Saatavilla [www-muodossa URL:https://narratiivinenopetus.files.wordpress.com/2011/01/on-the-concepts-of-narrative-story-and-narrative-discourse-kasvatustieteen-pc3a4ivc3a4t-2010-print.pdf..](https://narratiivinenopetus.files.wordpress.com/2011/01/on-the-concepts-of-narrative-story-and-narrative-discourse-kasvatustieteen-pc3a4ivc3a4t-2010-print.pdf..)
- Heikkinen, H. L. T. 2000. Tarinan mahti. Narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia. Tiedepolitiikka. Edistysellinen tiedeliitto ry:n julkaisu 25/2000. 47-58.
- Heikkinen, H. L. T. 2015. Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Heino, T. & Pösö, T. 2003. Tilastot ja tarinat lastensuojelun tietolähteinä. Yhteiskuntapolitiikka. 6/2003. 584-596.
- Helavirta, S. Laakso, R. & Pösö, T. 2014. Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. Janus vol. 22 (3) 2014. 288–298.
- Helén, I. 1994. Michel Foucault'n valta-analytiikka. Teoksessa Heiskala, R. (toim.). Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Helsinki: Gaudeamus. 270-315.
- Hirvonen, A. 2006. Eettisesti hyvä tutkimus. Teoksessa Hallamaa, J., Launis, V., Lötjönen, S. & Sorvali, I. (toim.). Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 31–49.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2001. Tutki ja kirjoita. 6. painos. 1. painos painettu 1997. Vantaa: Tammi.
- Hoikkala, S. 2011. Ratsauksia ja kusitestejä. Päihde- ja huumevalvonta lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa Satka, M., Alanen, L., Harrikari, T. & Pekkarinen, E. (toim.). Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Jyväskylä: Vastapaino. 243-278.
- Hoikkala, S. 2014. Kiinnipito lastenkodissa. Pelastakaa lapset Ry:n julkaisusarja 23. Helsinki: Hanamedia.
- Hoikkala, S. & Lavikainen, V. 2015. Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Lastensuojelun keskusliitto. [Viitattu 6.10.2017]. Saatavilla [www-muodossa <URL: https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Sattumuksia-vai-suunnitelmallisuutta.pdf>.](https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Sattumuksia-vai-suunnitelmallisuutta.pdf)
- Honkatukia, P., Nyqvist, L. & Pösö, T. Vaikeat aiheet haavoittuvissa olosuhteissa. Teoksessa Hallamaa, J., Launis, V., Lötjönen, S. & Sorvali, I. (toim.). Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 296–317.
- Hytönen, K., Malinen, A., Salenius, P., Haikari, J., Markkola, P., Kuronen, M. & Koivisto, J. 2016. Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja kaltoinkohtelu 1937-1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22.

Häkkinen, P. 2000. Lasta suojaavat yhteisöt. Teoksessa Sinkkonen, J. & Pihlaja, P. (toim.). Ulos umpikujasta. 2. painos. Helsinki: WSOY. 94–121.

Ikonen, R. 2000. Mitä se on se 'kasvatus'? Kasvatus 31 (2), 118–129.

Jauho, M. 2010. Michel Foucault ja terveyden tutkimus. Teoksessa Ashorn, U., Henriksson, L., Lehto, J. & Nieminen, P. (toim.). Yhteiskunta ja terveys. Klassisia teoreettisia näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus. 157-173.

Judén-Tupakka, S. 2007. Askelia fenomenologiseen analyysiin. Teoksessa Syrjäläinen, E., Eronen, A. & Värri, V. (toim.). Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Juvenes print. 62-90.

Kekoni, T. 2008. Erityinen huolenpito arjen käytäntöinä. Teoksessa Kekoni, T., Kitinoja, M. & Pösö, T. (toim.). Erityinen huolenpito koulukodeissa. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportti 36/2008. Helsinki

Kekoni, T., Kitinoja, M. & Pösö, T. 2008. Erityinen huolenpito koulukodeissa. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportti 36/2008. Helsinki.

Kinnunen, S. 2000. Lasten psykiatrinen osastohoito. Teoksessa Sinkkonen, J. & Pihlaja, P. (toim.). Ulos umpikujasta. 2. painos. Helsinki: WSOY. 73–93.

Kitinoja, M. 2008. Erityinen huolenpito seurantatutkimuksen valossa. Teoksessa Kekoni, T., Kitinoja, M. & Pösö, T. (toim.). Erityinen huolenpito koulukodeissa. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportti 36/2008. Helsinki.

Kiviniemi, L. 2012. Eksistentiaalinen fenomenologia tutkimuksen lähestymistapana – psykiatrisessa hoidossa olleiden nuorten aikuisten kokemusten tutkimus. Teoksessa Kiviniemi, L., Koivisto, K., Lomama, T., Merilehto, M., Sandelin, P., & Suorsa, T. Kokemuksen tutkimus III - Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 145-163.

Kokemus ja käsitys. 2018. Kajaanin ammattikorkeakoulun opinnäytetyöpakki. Teoreettinen materiaali. [Viitattu 22.8.2018]. Saatavilla [www-muodossa: URL:https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Kokemus-ja-kasitys](https://www.kamk.fi/fi/opari/Opinnaytetyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Kokemus-ja-kasitys).

Kontio, R. 2011. Patient seclusion and restraint practices in psychiatric hospitals – towards evidence based clinical nursing. Potilaiden eristämis- ja sitomiskäytännöt psykiatrisissa sairaaloissa – kohti näyttöön perustumaa kliinistä hoitotyötä. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitos. Väitöskirja.

Kostiainen, E., Ahonen, S., Verho, T., Rissanen, P., Rotko, T. 2014. Kokemukset käyttöön. Kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen. Työpaperi 36/2014. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. [Viitattu 10.10.2017]. Saatavilla [www-muodossa <URL:https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125488/URN_ISBN_978-952-302-373-4.pdf?sequence=1. >](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125488/URN_ISBN_978-952-302-373-4.pdf?sequence=1).

Kuosmanen, L. 2009. Personal liberty in psychiatric care – towards service user involvement. Henkilökohtainen vapaus psykiatrisessa hoidossa – kohti palvelujen käyttäjien osallisuutta. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitos. Väitöskirja.

Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.

Lastensuojelulaki 3.4.2007/417. FINLEX Ajantasainen lainsäädäntö. [Viitattu 7.10.2017]. Saatavilla [www-muodossa URL:http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417).

Lastensuojelu 2016. 2017. Tilastoraportti 43/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 23.11.2017]. Saatavilla [www-muodossa URL:http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017112355019](http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017112355019).

Lastensuojelu 2017. 2018. Tilastoraportti 17/2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 24.07.2018]. Saatavilla [www-muodossa URL:http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018052524627](http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018052524627).

Lastensuojelun laatusuositus. 2014. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4.

Lehtonen, I. & Telén, J. Hatkassa. Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen toimintakäytännöistä. Lastensuojelun keskusliitto. [Viitattu 7.10.2017]. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://docplayer.fi/4176-Hatkassa-selvitys-nuorten-luvattomista-poissaoloista-ja-sijaishuoltopaikkojen-toimintakaytannoista.html.>](http://docplayer.fi/4176-Hatkassa-selvitys-nuorten-luvattomista-poissaoloista-ja-sijaishuoltopaikkojen-toimintakaytannoista.html)

Lender, D. 2008. Miten käyttää omaa persoonaa vuorovaikutteisessa kehityopsykoterapiassa. Teoksessa Becker-Weidman, A. & Shell, D. (toim.). Auta lasta kiinnittymään. Vuorovaikutteinen kehityopsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa. Suom. Ritanen, L. Tampere: PT-Kustannus. 241–260.

Lukes, S. 2005. Power a Radical view. Second edition. Hampshire: Palgrave Macmillian.

Mandell, D. 2008. Power, care and vulnerability: considering use of self in child welfare work. Journal of Social work Practice. 22 (2). 235-248.

Marttila, A. 2012. Aivovamma ja vammautuneen kokemuksellisuus. Teoksessa Kiviniemi L., Koivisto, K., Latomaa T., Merilehto M., Sandelin P. & Suorsa T. (toim.). Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 221–258.

Masson, J. 2006. Emergency powers for child protection. Journal of Children Services. 1. 31-40.

Meriluoto, T. 2016. Kokemusasiantuntijuus ohjaavana ja voimaannuttavana hallintana. Teoksessa Nousiainen, M. & Kulovaara, K. (toim.). Hallinnan ja osallistamisen politiikat. Jyväskylä: Sophi. 65-96.

Muuronen, K., Sariola, H. & Varsa, M. 2009. Sijaishuolto sisältäpäin – tekijät tietäjinä. Kysely alalla toimiville. Lastensuojelun keskusliitto ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia. [Viitattu 6.10.2017]. Saatavilla [www-muodossa: URL:https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Sijaishuolto-sisalta-pain.pdf](http://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Sijaishuolto-sisalta-pain.pdf).

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan abc. Helsinki: Tammi.

Norlamo-Saramäki, T. 2009. Asiakaslähtöisyyden ristiaallokossa. Helsingin yliopisto. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus.

Partanen, I. 2005. Arvot ja eettiset periaatteet toiminnan kulmakivenä – dialogi sijaishuollon käytännön ja Martti Lindqvistin ajatusten välillä. Teoksessa Laaksonen, S. & Kemppainen, M. (toim.). Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 7-30.

Pekkarinen, E. 2015. Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura,

verkkojulkaisuja 86. [Viitattu 7.1.2016]. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/stadilaispojat_rikokset_ja_lastensuojelu.pdf)

<ULR:http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/stadilaispojat_rikokset_ja_lastensuojelu.pdf>.

Perkins, E., Prosser, H., Riley, D. & Whittington, R. 2011. Physical restraint in a therapeutic setting; a necessary evil? *International Journal of Law and Psychiatry* 35/2012. 43–49.

Perttula, J. 1995. Kokemuksen tutkimuksen luotettavuudesta. *Kasvatus* 1/1995. 39–46.

Perttula, J. 2011. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa T. (toim.). *Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 115–157.

Pollari, K. & Murto, L. 2016. Jotain rajaa? – Rajoitustoimenpiteiden perusteita lastensuojelussa ja kehitysvammaisten lasten erityishuollossa. Teoksessa Hajalehto, S. & Toivonen, V. (toim.). *Lapsen oikeudet lastensuojelussa*. Helsinki: Kauppakamari. 200-307.

Powell, J. L. 2013. Michel Foucault. Teoksessa Gray, M. & Webb S (toim.). *Social work theories and methods*. Second edition. Sage: Lontoo. 46-62.

Puusa, A. 2011. Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.). *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Helsinki: Hansaprint. 114-125.

Pösö, T. 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. *Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia* 133. Saarijärvi: Gummerus.

Pösö, T. 2005. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.). *Lastensuojelu tänään*. Jyväskylä: Tammi. 202-213.

Pösö, T. 2012. Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, H. & Autonen-Vaaranieniemi, L. (toim.). *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö*. Vastapaino: Riika. 75-100.

Rauhala, L. 2005. Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Gaudeamus.

Reinikainen, S. 2009. Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. *Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia* 224. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Rissanen, P. 2015. Toivoton tapaus?: Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. Väitöskirja. *Kuntoutussäätiön tutkimuksia* 88/2015. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Finn Lectura Ab.

Räty, T. 2012. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 2. painos. Porvoo: Edita.

Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. 2015. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J.(toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin* 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 180–190.

Saarnio, R. 2009. Fyysisten rajoitteiden käyttö vanhusten laitoshoidossa. Oulun yliopisto. Terveystieteiden laitos. Väitöskirja.

Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Saastamoinen, K. 2016. Lapsen oikeus hyvään ja perusoikeuksia kunnioittavaan sijaishuoltoon lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa Hajalehto, S. & Toivonen, V. (toim.). Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari. 134-165.

Sallinen, V. 2005. Lastenkoti ja rajoittaminen. Teoksessa Laaksonen, S. & Kemppainen, M. (toim.). Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. 155–165.

Sandelin, P. 2012. Narratiivinen lähestymistapa terveysalan opiskelijoiden ja terveydenhuollon työntekijöiden kokemuksellisten kertomusten tutkimisessa. Teoksessa Kiviniemi L., Koivisto K., Latomaa T, Merilehto M, Sandelin P. & Suorsa, T. (toim.). Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 167–193

Schulman, M. 2011. Vauvahavainnointi koulutuksen ja kliinisen työn osana. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.). Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY.

Sharland, E. 2006. Young people, risk taking and risk making: some thoughts for social work. British Journal of Social Work. 36. 247-265.

Sinkkonen, J. 2004. Kiintymyssuhdeteoria- tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin. Duodemic 120. 1866–1873.

Soininen, P. 2014. Coercion, perceived care and quality on life among patients in psychiatric hospitals. Pakko, potilaiden kokema hoito ja elämänlaatu psykiatriassa sairaalassa. Turun yliopisto. Hoitotieteiden laitos. Väitöskirja.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. Älä lyö lasta! Kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelma 2010–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:7. [Viitattu 30.10.2017]. Saatavilla [www-muodossa: URL:https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112558/STM_Jul_1007_%EF%BF%BD%EF%BF%BD_ly%EF%BF%BD_verkko.pdf?sequence=1](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112558/STM_Jul_1007_%EF%BF%BD%EF%BF%BD_ly%EF%BF%BD_verkko.pdf?sequence=1).

Steckley, L. & Kendrick A. 2007. Young people's experiences on physical restraint in residential care: Subtlety and complexity in policy and practice. Nunno, M., Bullard, L., Day, D. M. Four our own safety: Examining the safety of high-risk interventions for children and young people. Washington, D.C.: Child Welfare League of America.

Steckley, L. 2010. Containment and holding environments: Understanding and reducing physical restraint in residential child care. Children and Youth Service Review 32 (2010): 120–28.

Steckley, L. 2011. Touch, physical restraint and therapeutic containment in residential child care. British Journal of Social Work. 2012. 42. 537–555.

Söderlund, T. 2016. Hallinnan pyrkimys sijaishuollon institutionaalisissa käytännöissä. Tupakanpolttoon puuttumisen käytännöt lastensuojelulaitoksissa. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Ammatillinen lisensiaatintutkimus.

Tarkkinen, H. & Forsberg, H. 2013. Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2013). 661–669.

- Taylor, I. & Kelly, J. 2006. Professionals discretion and public sector reform in the UK: re-visiting Lipsky. *International Journal of Public Sector Management* 19 (7). 629-642
- Ulvinen, V. 2012. Ymmärtävää sosiologiaa - fenomenologisen sosiologian näkökulma kokemuksen tutkimukseen. Teoksessa Kiviniemi L., Koivisto K., Latomaa T., Merilehto M., Sandelin P. & Suorsa T. (toim.). *Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 49–72.
- YK:n lapsen oikeuksien komitea. Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. CRC/C/FIN/CO/4 (2011) Kohdat 17 ja 18. [Viitattu 26.1.2018]. Saatavilla [www-muodossa: URL:http://formin.finland.fi](http://www.muodossa: URL:http://formin.finland.fi).
- Valvira. 2013. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Ohje 3/2013. Lasten itsemääräämisoikeuden toteutuminen lastensuojelun sijaishuollossa. [Viitattu 1.11.2017]. Saatavilla [www-muodossa: URL:https://www.valvira.fi/documents/14444/22511/Selvityksia_1_2013.pdf](http://www.muodossa: URL:https://www.valvira.fi/documents/14444/22511/Selvityksia_1_2013.pdf).
- Vario, P., Barkman, J., Kiili, J., Nikkanen, M., Oranen, M. & Tervo, J. 2012. Suojele unelmia, vaali toivoa. Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. *Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6*. [Viitattu 31.1.2016]. Saatavilla [www-muodossa: <URL:http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/suojele-unelmia-vaali-toivoa.pdf.>](http://www.muodossa: <URL:http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/suojele-unelmia-vaali-toivoa.pdf.>)
- Virtanen, J. 2006. Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa Metsämuuronen J. (toim.). *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Jyväskylä: Gummerus. 151–215.
- Väestöliitto, 2016. Turvallisen aikuisen kriteerit. [Viitattu 30.10.2017]. Saatavilla [www-muodossa: URL:http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/ihmissuhteet/turvallinen-aikuinen/turvallisen-aikuisen-kriteerit/.>](http://www.muodossa: URL:http://www.vaestoliitto.fi/nuoret/mina-ja-muut/ihmissuhteet/turvallinen-aikuinen/turvallisen-aikuisen-kriteerit/.>)
- Värri, V. 2004. Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampereen yliopisto. Matemaattisten tieteiden laitos. Väitöskirja. [Viitattu 7.12.2017]. Saatavilla [www-muodossa: <URL:http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101122/varri_hyva_kasvatus_kasvatus_hyvaan.pdf?sequence=1&isAllowed=y>](http://www.muodossa: <URL:http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101122/varri_hyva_kasvatus_kasvatus_hyvaan.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)
- Wrong, D. 1988. *Power, it's forms, bases and uses*. University of Chicago Press. USA.
- Ylönen, O. 2009. Kaksinkertaisesti näkymättömät? Lastensuojeluun liittyvät merkitykset nuorten kokemuksissa. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Ammatillinen lisensiaatintutkimus.

LIITTEET

LIITE 1 Kirjoituspyyntö lastensuojelulaitoksen henkilökunnalle

KUTSU TUTKIMUKSEEN

Hyvä lastensuojelutyön ammattilainen,

kuten olemme huomanneet, lastensuojelutyö elää haastavia aikoja. Median kautta saatava asiakaspalaute lastensuojelun laitoshuollosta ei ole useinkaan mieltä ylentävää. Nyt ollaan vihdoinkin kiinnostuneita sinun, työntekijän, kokemuksista.

Teen sosiaalityön pro gradu- tutkielmaa Tampereen yliopistoon. Tutkielmani tarkoituksena on kerätä sijaishuollon työntekijöiltä heidän kokemuksiaan rajoitustoimenpiteistä. Olen itse tehnyt töitä lastensuojelulaitoksessa vuodesta 2008 alkaen, jonka johdosta minulla on käsitystä siitä, minkälaisen asioiden ja tapahtumien kanssa laitosten työntekijät painiskelevat.

Toivon että voisit kirjoittaa minulle sähköpostitse kirjoitelman kokemuksistasi rajoitustoimenpiteistä, sekä niihin liittyvistä tilanteista sellaisena kuin sinä ne näit ja koit. Kirjoitelman pituuden voit itse päättää.

Apukysymyksinä voit halutessasi käyttää näitä:

- Kuinka tavallisia rajoittamistilanteet ovat, onko niihin saatavilla ohjeistuksia?
- Oletko kohdannut tilanteita, joissa lastensuojelulain mukaisen rajoittamisen ja kasvatuksen raja hämärtyy?
- Osasitko aavistaa tulevaa rajoituksen tarvetta?
- Mietityttikö jokin sinua?
- Oliko kokemus fyysinen (reagoitko fyysisesti esim. jännitykseen/pelkoon/ hermostuneisuuteen, sattuiiko yms.), ja miltä se psyykkisesti tuntui?
- Entä mitä tapahtui rajoittamisen jälkeen?

Kirjoitelmasi tulee vain tutkimuskäyttöön, niitä käsittelem vain minä, ja olen sitoutunut käsittelemään niitä siten, että yksittäisiä henkilöitä, paikkoja jne. ei voida tunnistaa.

Kirjoitelman saatua siirrän kirjoitelman nimettömänä suojattuun sähköiseen kansioon ja poistan tämän jälkeen sähköpostiviestin. Materiaali jää haltuuni nimettömänä sähköisessä muodossa, salasanalla suojattuun kansioon.

Voit lähettää kirjoitelmasi sähköpostiini, valtonen.pauliina.m@student.uta.fi. Halutessasi vastaan myös lisätiedusteluihin, jos sinua mietityttää jokin asia osallistumisen suhteen. Kirjoitelmien tulisi olla perillä 28.2.2018.

Toivon todella, että osallistuisit, kokemuksesi on tärkeä ja ansaitsee tulla kuulluksi!

Terveisin

Pauliina Valtonen

sosiaalityön opiskelija

valtonen.pauliina.m@student.uta.fi

p. XXX-XXXXXXX

Tampereen yliopisto

1. Yhteydenpidon rajoittaminen ja lapsen olinpaikan ilmoittamatta jättäminen (62§)

Tätä rajoitustoimenpidettä käytetään, kun on tarve: 1) rajoittaa lapsen oikeutta tavata vanhempiaan tai muita läheisiään, 2) rajoittaa lapsen oikeutta pitää läheisiinsä yhteyttä puhelimitse tai muilla yhteydenpitolaitteilla, 3) lukea ja pidättää lapsen lähettämää tai hänelle osoitettua postia tai siihen rinnastettavaa lähetystä, 4) ottaa rajoituksen ajaksi sijaishuoltopaikan haltuun yhteydenpitoon käytettävät laitteet tai rajoittaa niiden käyttöä. Tällaisia rajoituksia voidaan joutua käyttämään, mikäli yhteydenpito vaarantaa lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteutumisen ja on lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä, tai yhteydenpidosta on vaaraa lapsen hengelle, terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle. Rajoittaminen saattaa olla välttämätöntä myös muiden henkilöiden turvallisuuden takaamiseksi. 12-vuotiaalla lapsella on oikeus myös itse pyytää yhteydenpidonrajoittamista. Lastensuojelulaitoksen johtaja voi päättää enintään 30 vuorokautta kestävästä rajoituksesta. Sosiaalityöntekijä päättää rajoituksen jatkamisesta, vaikka laitoksen johtaja olisi tehnyt päätöksen alun perin esimerkiksi 10 vuorokaudelle. Sosiaalityöntekijä päättää rajoittamisesta, mikäli se on alun perin tarpeen määrätä yli 30 vuorokaudelle. Tässä poikkeuksena kiireellisesti sijoitettu lapsi, jonka kohdalla sosiaalityöntekijä tekee rajoituspäätöksen. Lapsen olinpaikan ilmoittamatta jättämisestä päättää sosiaalityöntekijä. (Lsl 62§). Käytännössä Lsl 62§ pykälän käyttöä joudutaan miettimään esimerkiksi silloin, kun vanhempi ei tue lapsen päihteettömyyttä, tai vanhempi on vakavasti psyykkisesti sairas, ja hänen puheensa luovat turvattomuutta lapselle.

2. Aineiden ja esineiden haltuunotto (65§)

Mikäli lapsella on hallussaan päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta tai tällaisen aineen käyttöön soveltuvia välineitä, ne on otettava laitoksen haltuun. Myös lapsella olevat aineet ja esineet, jotka on tarkoitettu itsensä ja toisen henkilön vahingoittamiseen, on otettava laitoksen haltuun. *Päätöksen tekee lastensuojelulaitoksen johtaja tai johtajan määräämä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö.* (Lsl 65§). Käytännössä tällä rajoitustoimenpidepäätöksellä laitoksen henkilökunta voi takavarikoida alkoholia ja muita päihteitä (esim. lääkkeitä) sekä teräasteita. Tupakan takavarikointia ei voida suorittaa lakiin perustuen.

3. Henkilötarkastus (66§)

Jos on syytä epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai yllään edellä mainittuja (65§) aineita tai esineitä, hänelle saadaan asian tutkimukseksi suorittaa henkilötarkastus. Henkilötarkastus tehdään kahden laitoksen työntekijän läsnä ollessa. Tarkastuksen tekijän ja läsnä olevan on oltava samaa sukupuolta lapsen kanssa. *Päätöksen tekee lastensuojelulaitoksen johtaja tai johtajan määräämä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Päätöksestä*

ei tarvitse tehdä kirjallista hallintopäätöstä. (Lsl 66§). Käytännössä tämän pykälän nojalla voidaan tarkistaa lapselta taskut ja reppu ja tutkia lapsen päällä olevat vaatteet. Tällaisia tilanteita saattaa tulla laitoksessa eteen, esimerkiksi silloin, kun lapsi palaa laitokseen päihtyneenä, tai on syytä olettaa, että hän kuljettaisi teräasetta mukanaan. Henkilötarkastus ei kuitenkaan voi olla säännönmukaista toimintaa, mutta laitoksen luonne ja sijaishuollon tarve saattavat aiheuttaa syyn rutiininomaisille tarkastuksille. Esimerkiksi, jos lapsi on sijoitettu päihdeongelman vuoksi ja on perustellusti epäiltävissä, että päihteiden käyttö jatkuu sijoituksen aikana.

4. Henkilökatsastus (66§)

Henkilökatsastukseen kuuluu ruumiin tarkastus, verinäytteen ottaminen tai muu ruumiiseen kohdistuva tutkimus, esimerkiksi puhalluttaminen. Henkilökatsastuksen suorittaminen edellytyksenä on, että on syytä epäillä, että lapsi on käyttänyt päihteitä. Jos henkilökatsastus suoritetaan laitoksessa, läsnä tulee olla kaksi laitoksen työntekijää, joiden tulisi olla samaa sukupuolta lapsen kanssa. Mikäli henkilökatsastuksen suorittaminen on välttämätöntä lapsen tai toisen henkilön turvallisuuden vuoksi, sen voi suorittaa myös eri sukupuolta oleva laitoksen työntekijä. Verinäytteet saa ottaa vain terveydenhuollon ammattilainen. *Päätöksen tekee lastensuojelulaitoksen johtaja tai johtajan määräämä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö.* Vaikka henkilökatsastus tarkoittaa ”vakavaa puuttumista lapsen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen” (Räty 2012, 503), se on melko tavanomainen rajoitustoimenpide lastensuojelulaitoksissa, etenkin puhallutusten muodossa.

5. Omaisuuden tai tilojen tarkastaminen sekä lähetyksen tarkastaminen ja luovuttamatta jättäminen (67§)

Jos on syytä epäillä, että lapsella on hallussaan Lsl 65§ 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, tai lapsen olinpaikka on sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiseksi kiireellisesti selvitettävä, voidaan hänen käytössään olevat tilat ja hallussaan oleva omaisuus tarkistaa. (Lsl 67§). Mikäli on epäily, että lapselle osoitettu lähetys sisältää 65§ 1 momentissa olevia aineita tai esineitä, lähetys voidaan tarkistaa lukematta viestiä. (Lsl 67§). Tarkastaminen tehdään pääsääntöisesti lapsen ja kahden laitoksen työntekijän läsnä ollessa, mutta tarkastaminen voidaan erityisestä syystä suorittaa myös ilman lasta tai toista laitoksen henkilöä. *Päätöksen tekee lastensuojelulaitoksen johtaja tai johtajan määräämä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Päätöksen lähetyksen luovuttamatta jättämisestä tekee sosiaalityöntekijä.* Käytännössä lastensuojelussa puhutaan ”huoneen ratsaamisesta”. Tarve tällaiseen rajoitustoimenpiteeseen syntyy useimmiten, kun on tarkoitus löytää lapsen mahdollisesti hallussa olevat päihteet tai vaaralliset esineet. Myös epäily lapsen rikollisesta toiminnasta voi aiheuttaa syyn tarkastukselle.

6. Kiinnipitäminen (68§)

Laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi lapsen rauhoittamiseksi pitää kiinni lapsesta, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi taikka omaisuuden merkittävän vahingoittamisen estämiseksi välttämätöntä (Lsl 68§). *Päätöksen tekee lastensuojelulaitoksen johtaja tai johtajan määräämä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Kiinnipitämisestä ei tarvitse tehdä kirjallista hallintopäätöstä.* Kiinnipitämisellä tarkoitetaan fyysistä kiinnipitämistä lapsesta, eli fyysisesti estetään lapsen liikkuminen. Tarvittaessa kiinni pidettäessä lapsi voidaan siirtää tilasta toiseen, esimerkiksi laitoksen yhteisistä tiloista lapsen omaan huoneeseen. Pienen lapsen sylissä pitäminen ja rauhoittelu ei ole kiinnipitämistä, ellei siihen liity lapsen liikkumisen estäminen fyysisellä voimalla. (Räty 2012, 510). Kiinnipitämiseen tarvitaan usein useampi työntekijä, jotta se voidaan toteuttaa hoidollisena toimenpiteenä. Laitosten henkilökunta tulisi kouluttaa oikeanlaisiin kiinnipito-menetelmiin.

7. Liikkumisvapauden rajoittaminen (69§)

Mikäli lapsen huollon kannalta on välttämätöntä ja se on lapsen edun mukaista, hänelle voidaan asettaa määräajaksi kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista. Syitä liikkumisvapauden rajoittamiseen voivat olla se, että lapsi on vaarantanut vakavasti omaa terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tehnyt vähäisenä pidettävän rikoksen tai muuta näihin verrattavaa. (Lsl 69§). *Lastensuojelulaitoksen johtaja tai johtajan määräämä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi päättää enintään seitsemän vuorokauden kestävästä liikkumisvapauden rajoittamisesta.* Mikäli liikkumisvapauden rajoituspäätöstä pitää jatkaa tai se tehdään alkujaan kestäväksi yli seitsemän vuorokautta, päätöksen tekee sosiaalityöntekijä. Päätös voi kestää yhtäjaksoisesti enintään 30 vuorokautta. Liikkumisvapauden rajoittamisen aikana lapsi ei saa poistua päätöksessä yksilöidyltä alueelta itsenäisesti, vaan hänellä on oltava laitoksen työntekijä mukanaan. Käytännössä liikkumisvapautta rajataan esimerkiksi silloin, kuin lapsi jatkaa sellaista toimintaa, jonka vuoksi hänet on sijoitettu, esimerkiksi rikollinen toiminta, päihteiden käyttö tai itsetuhoinen käytös. (Räty 2012, 513).

8. Eristäminen (70§)

Lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista, jos hän käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille taikka jos eristäminen on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Eristäminen ei saa ilman uutta päätöstä jatkua yli 24h ja se on lopetettava heti, kun se ei ole enää välttämätöntä (Lsl 70§). *Päätöksen tekee lastensuojelulaitoksen johtaja tai johtajan määräämä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö.* Eristämistä vaativa lapsen vaarallinen

käyttäytyminen voi ilmetä monin eri tavoin: lapsi saattaa käyttäytyä itsetuhoisesti tai väkivaltaisesti muita laitoksen lapsia kohtaan tai laitoksen henkilökuntaa kohtaan. Eristäminen voi tulla kyseeseen myös silloin, kun muut laitoksen lapset uhkaavat lasta. Mikäli laitoksessa käytetään eristäminen rajoitustoimenpidettä, siellä tulisi olla eristämiseen tarkoitettu ja siihen suunniteltu tila.

9. Erityinen huolenpito (71§)

Erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan sijaishuollossa olevalle, yli 12-vuotiaalle lapselle lastensuojelulaitoksessa järjestettävää erityistä, moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa, jonka aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan rajata hänen hoitonsa ja huolenpitonsa edellyttämässä laajuudessa (Lsl 71§).

- a) Päätöksen erityisen huolenpidon aloittamisesta tekee kunnan johtosäännössä määritelty sosiaalihuollon johtava viranomainen (johtava sosiaalityöntekijä) tai hänen määräämänsä sosiaalityöntekijä, jos päätös tehdään lapsen ollessa sijaishuollossa. Päätöksen valmistelee sosiaalityöntekijä.
- b) Hallinto-oikeus, mikäli 12-vuotta täyttänyt lapsi tai lapsen huoltaja vastustaa huostaanottoa tai sijoittamista ja erityisen huolenpidon aloittaminen liittyy huostaanottopäätökseen.

Erityisellä huolenpidolla pyritään lapsen kokonaisvaltaiseen huolenpitoon, erityisesti huomioiden lapsen psyykkisen hoidon tarve (Räty 2012, 518). Intensiivinen työskentely lapsen kanssa vaatii henkilöstöresursseja, jonka johdosta erityistä huolenpitoa ei voida järjestää kaikissa laitoksissa, vaan niihin on erikoistuneet jotkut laitokset.

Lähteet: Lastensuojelulaki 417/2007 ja Räty T. 2012. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 2. painos. Porvoo: Edita.

LIITE 3

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Hakija:

Pauliina Maria Valtonen, sosiaalityön opiskelija,
Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
os. XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
gsm. XXX-XXXXXXX
valtonen.pauliina.m@student.uta.fi

Tutkimuksen ohjaaja:

Johanna Korpinen, yliopistonlehtori, sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
33014 Tampereen yliopisto
gsm. +358 50 4377106
Johanna.Korpinen@staff.uta.fi

Tutkimuksen nimi:

Lastensuojelulain mukainen rajoittaminen työntekijän kokemuksena. Sosiaalityön pro gradu.

Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset:

Tutkimuksen tavoitteena on tehdä näkyväksi lastensuojelulaitosten työntekijöiden työtä rajoitustoimenpide-kokemusten kautta, sekä antaa lastensuojelulaitosten työntekijöille mahdollisuus kertoa omista kokemuksistaan, tulla kuulluksi.

Tutkimuskysymykseni ovat 1) millaisia käytäntöjä lastensuojelulaitoksissa on suhteessa rajoitustoimenpiteisiin ja 2) millaisia kokemuksia työntekijöillä on rajoitustoimenpiteistä? Tulen todennäköisesti tarkentamaan tutkimuskysymyksiäni vielä tutkimukseni aikana.

Aineisto ja sen keruu:

Aineistona toimii erilaisten lastensuojelulaitosten työntekijöiden kirjoitelmat omista kokemuksistaan. Aineiston määrä on 10-20 kirjoitelmaa. Aineisto kerätään sähköisesti lastensuojelulaitosten työntekijöiltä, yhteistyössä laitosten esimiesten kanssa, tai suoraan tutkimuksen tekijän ja työntekijän välillä. Aineiston keruuseen voi liittyä tutkijan käynti lastensuojelulaitoksessa tapaamassa halukkaita tutkimukseen osallistujia. Tästä sovitaan erikseen.

Saatuaan kirjoitelman sähköpostiinsa, tutkija tallentaa sen ilman lähettäjän tietoja salasanalla suojattuun sähköiseen kansioon. Tämän jälkeen tutkija poistaa sähköpostin, lähettäjältä ei jää

tutkijalle tietoja. Tutkimuksessa ei kerätä minkäänlaista rekisteriä osallistujista. Tutkija huolehtii myös kirjoitelmien sisällön anonyymiuudesta niin, ettei kirjoitelmaa voida yhdistää tiettyihin henkilöihin tai paikkoihin.

Aikataulu:

Kutsu tutkimukseen lähetetään tammikuun 2018 alussa. Tammikuun aikana suoritetaan mahdolliset tutkijan vierailut laitoksissa. Kirjoitelmat tulisi lähettää tutkijalle helmikuun 2018 loppuun mennessä. Tarvittaessa tutkija lähettää kutsun tutkimukseen uudelleen helmikuussa, myös viimeistä vastauspäivämäärää on mahdollista muuttaa noin kuukaudella.

Liitteet:

Tutkimuslupahakemuksen liitteenä tutkimussuunnitelma

Pauliina Valtonen

Kirkkonummella 8.12.2017